

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KADIN HAKLARI VE
KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN OSMANLI BASININA
YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLÜZAR DOĞAN

GAZİANTEP
OCAK 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TANZİMAT'TAN CUMHURİYET' E KADIN HAKLARI VE
KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN OSMANLI BASININA
YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLÜZAR DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ZEYNEL ÖZLÜ

GAZİANTEP
OCAK 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**“TANZİMAT”TAN CUMHURİYET’E KADIN HAKLARI VE KADINA
YÖNELİK ŞİDDETİN OSMANLI BASININA YANSIMASI”**

Gülizar DOĞAN

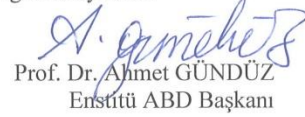
Tez Savunma Tarihi: 10.01.2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ERKAN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oybirliği/ oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Metin AKİS

Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BABANINOĞLU

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırlamış olduğum bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gülizar DOĞAN

ÖZ

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET' E KADIN HAKLARI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN OSMANLI BASININA YANSIMASI

DOĞAN, Gülüzar
Yüksek Lisans Tezi, Tarih, ABD
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynel Özlü
Ağustos 2019, 113 sayfa

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren kadınların toplumdaki rolü önemli bir hal almış ve bu durum farklı siyasi gruplar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Kadın hakları ve kadınların toplumsal kimlikleri farklı siyasi görüşlerin temsilinde büyük önem taşımaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, milli kimlik inşası sürecinde, kadın kimliğinin oluşturulması ayrı bir önem taşımaktadır. Bu süreçte kadınların toplumsal görevleri çeşitli yayımlar vasıtası ile vurgulanmış, öncelikle kadınların kendi görevlerinin bilincinde olması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla birçok gazete çıkarılmış ve II. Meşrutiyetten sonra bu yayınlar daha çok artmıştır. Yayınladıkları gazeteler vasıtasıyla seslerini duyurmaya çalışmışlar ve aynı zamanda kendileri ile ilgili hak ve adalet arayışına girmişlerdir. Bu çalışmada da o dönemki gazete ve dergiler incelenerek kadınların maruz kaldığı toplumsal baskı ele alınmaya çalışılmaktadır.

Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesinde kadının konumunda meydana gelen değişimler, kadının içinde bulunduğu dönemde, sosyal ve siyasal haklarını elde etmek için verdiği mücadeleler ele alınmaktadır. Ayrıca kadının o dönemde maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddetin basında ne kadar ve ne şekilde yer aldığı incelenmektedir.

Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak kadının Osmanlı Devleti'nden önceki dönemlerde dini, sosyal ve siyasal hayattaki yeri irdelenmektedir. Daha sonra ise, Osmanlı'da kadının bireysel ve toplumsal yaşamdaki rolü, aile, eğitim ve çalışma yaşamındaki yeri, toplumsal ve hukuksal açıdan incelenmektedir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, sosyal yaşamdan iş yaşamına, seçme-seçilme gibi siyasal haklara kadar kadınlarla ilgili düzenlemeler ve bu düzenlemelerin yansımalarına değinilmektedir. Bu noktada Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde kadın karşılaştırılmalı olarak ele alınmaktadır. Osmanlı'da kadın daha çok toplumun ona yüklediği ev kadınlığı ve çocuk yetiştirme görevlerini yerine getiren bir rol üstlenirken, bu durumdan sıyrılmak ve daha geniş bir sosyal hayat oluşturmaya çalışırken, Cumhuriyet döneminde kadının modernleşme mantığı çerçevesinde istenen kalıplara uymaları için yönlendirildikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Cumhuriyet, Kadın, Kadın Hakları, Şiddet, Basın.

ABSTRACT

REFLECTION OF WOMEN'S RIGHTS AND VIOLENCE AGAINST WOMEN BETWEEN REFORM AND REPUBLICIN OTTOMAN PRESS

DOĞAN, Gülüzar
Master's Thesis, History, ABD
Supervisor: Prof. Dr. Zeynel Özlü
August 2019, 113 page

From the last period of Ottoman Empire onward the role of women in society increased importantly and this was approached differently from different political groups. The importance of women's rights and women's social identity began to be recognized in the representations of political views. In the first years of the Republic, in the period of the constitution of national identity, the building of women's identity additionally important. In this process, the social mission of women was emphasized by different media, above all it was attempted to improve the consciousness of the women themselves about their missions. For this there were published many newspapers and their number increased in the time of Second Constitutional Monarchy. Women tried that they were heard and began to seek their rights and justice. In this dissertation, newspapers and periodicals of this period are being researched regarding the social repression of women, which the women were subject to.

In the modernization of Ottoman Empire and Republic the change which took place in the situation of women, women's fights for their social and political rights are being focused on. In addition, research is being conducted regarding to what extend and how the psychological and physical violence was documented in the press.

In order to fulfill this aim, firstly, the place of the women is being analyzed in religion, in social and political life. Secondly, researched is conducted regarding the role of women in individual and social life in Ottoman Empire, and the place of women in education and work is being analyzed from social and legal perspective. After the renunciation of the Republic a description is given of how reforms are reflected in the women's rights in social life and work, political rights concerning to vote and to stand for election. This is being done by comparing the situation of women in Ottoman time and in the time of the Republic respectively. In Ottoman Empire, while the women took over the role which was prescribed by society such as being housewife, child rearing, and tried to escape this socially prescribed role by trying to establish socially broader life; in the period of Republic the women is being directed toward certain forms of appearance within the framework of the logic of modernization.

Key Words: Reform (Tanzimat), Republic, woman, women's rights, violence, press.

ÖNSÖZ

Günümüzde kadın konusu, sosyal bilimlerde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Kadınların yaşadıkları dönem içindeki sosyal, ekonomik, siyasal konuları ve bunları algılayış biçimleri üzerine yerli ve yabancı yazarlar birçok çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada da Osmanlı ve Cumhuriyet kadınlarının içinde bulunduğu şartlar karşılaştırmalı olarak verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı kadın hareketinden beri hak arayışında bulunan kadınların sahip oldukları hakları kazanabilmek için verdikleri mücadeleler anlatılmaktadır. Bu mücadele sırasında kadının maruz kaldığı psikolojik ve fiziksel şiddet de yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca hala günümüzde kadının maruz kaldığı şiddetin içinde bulunduğu dönemin basınında nasıl ifade edildiği de incelenmiştir.

Osmanlı'nın devamı niteliğinde olan Cumhuriyet yönetiminde kadına verilen haklar ve kadının verdiği mücadeleye rağmen, erkek egemen toplumun kadına uyguladığı şiddet haberleri verilmeye çalışılmıştır. Fakat kadına yönelik gerçekleştirilen bu şiddet, Osmanlı'nın son dönemlerinde de mevcutken bu tür haberler basına pek yansımamıştır. Bunun pek çok sebebi olabilir. Sebepleri arasına o dönemde basına uygulanan sansür, ülkenin içinde bulunduğu savaş durumu veya o günün şartlarında bu durumun normal görülmesi gibi sebepleri sıralayabiliriz. Fakat durum ne olursa olsun bir insanın diğer bir insana hükmetme ve bunu şiddet yoluyla yapmasını, akli başında olan hiç kimse kabul etmeyecektir.

Bu tezin hazırlanma ve tamamlanma sürecinde beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Zeynel Özlü 'ye; çalışmalarım sırasında beni cesaretlendiren ve yol gösteren Prof. Dr. Doğan Göçmen'e, yardımlarını eksik etmeyen yol arkadaşlarım Erkan Serim'e ve Fatma Murat'a teşekkürü borç bilirim. Kaynak tarama ve temini konusunda yardımlarını eksik etmeyen Ankara Milli Kütüphane çalışanlarına da ayrıca teşekkür ederim. Yüksek lisansa başladığım ilk günden son güne maddi-manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili ve değerli Anneme de sonsuz teşekkürler. Eksiklikleri olmakla beraber, çalışmadaki bütün kusur ve eksiklikler tarafıma aittir. Çalışmamda benden desteğini esirgemeyen herkese minnetlerimi sunuyorum. Saygılarımla.

Gülüzar DOĞAN

Gaziantep – 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLoların Listeleri	vii
KISALTMALAR	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	5
KADIN, ŞİDDET VE KADIN HAKLARI	5
I. KADIN.....	5
II. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TARİHSEL KÖKENLERİNE GİRİŞ.....	6
A. AİLE İÇİ ŞİDDET	15
III. KADIN HAKLARI.....	16
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	22
TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN	22
I. TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KADININ TOPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ	22
II. OSMANLI TOPLUMSAL YAPISINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER	24
A. KADININ ÇALIŞMA HAYATI	26
B. KADININ EĞİTİMİ	34
C. GİYİM KUŞAM	41
D. ÇOK EŞLİLİK	42
III. DÜŞÜNCE AKIMLARININ KADINA BAKIŞI.....	50
A. İslamcılık.....	50
B. Batıcılık.....	53
C. Türkçülük	55
IV. BASIN FAALİYETLERİ	59
A. TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİ GAZETELER	59
1. Terakki-i Muhadderat	59
2. Vakit-i Mürebbi-i Muhadderat.....	60
3. Ayine.....	60
4. Aile.....	60
5. İnsaniyet.....	60
6. Hanımlar.....	60
7. Şükûfezar.....	61

8. Mürüvvet.....	61
9. Parça Bohçası.....	61
10. Hanımlara Mahsus Gazete.....	61
11. Hanımlara Mahsus Malumat.....	62
12. Âlem-i Nisvan.....	62
13. Demet.....	62
14. Mesahin.....	63
15. Kadın.....	64
16. Musavver Kadın.....	64
17. Kadın (İstanbul).....	64
18. Kadınlar Dünyası.....	64
19. Hanımlar Âlemi.....	65
20. Kadınlık Hayatı.....	65
21. Kadınlık.....	65
22. Kadınlar Alemi.....	65
23. Erkekler Dünyası.....	66
24. Seyyale.....	66
25. Bilgi Yurdu Işığı.....	66
26. Genç Kadın.....	66
27. Genç Kadın.....	66
28. Türk Kadını.....	67
29. Kadınlar Oyuncak Değildir.....	67
30. İnci.....	67
31. Ev Hocası.....	68
32. Siyanet.....	68
V. KADIN HAREKETLERİ.....	68
A. TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİ CEMİYETLERİ.....	68
1. Cemiyet-i İmdadiye.....	68
2. Şefkat-i Nisvan.....	69
3. Teali-i Nisvan.....	69
4. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkeziyesi.....	69
5. Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi.....	70
6. Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi.....	70
7. Tefeyyüz Cemiyeti.....	70
8. Mekteb-i Sultani İnas Cemiyeti.....	71
9. Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi.....	71
10. Hizmet-i Nisvan Cemiyeti.....	71
11. Çerkez İttihad Ve Tecvün Cemiyeti.....	71
12. İttihad ve Terakki Kadınlar Şubesi.....	72

13.	Esirgeme Derneği	72
14.	Osmanlı Nisvan Cemiyeti.....	73
15.	Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti	73
16.	Malumat-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi	73
17.	Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti	74
18.	Türk Kadınları Biçki Yurdu	74
19.	Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti	75
20.	Müslüman Kadın Birliği.....	75
21.	Arbeilles “Balarıları” Grubu.....	75
22.	Etfal Hastanesi Ve Şişli Osmanlı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi	75
23.	Şehit Ailelerine Yardım Birliği	75
24.	Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti.....	76
25.	Bilgi Yurdu.....	76
26.	Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi.....	76
27.	Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti	77
28.	İnas Darülfünunu Mezunları Cemiyeti	77
29.	Asri Kadınlar Cemiyeti.....	77
31.	Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti	78
32.	Kadınlar Halk Fırkası	78
VI.	TANZİMAT DÖNEMİ KADINA ŞİDDET OLAYLARI.....	79
A.	Tecavüz Olayları	79
B.	Cinayet Olayları	79
C.	Yaralama Olayları	81
D.	Dayak Olayları	82
E.	Yurt Dışında Kadına Şiddet Olayları	83
	DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	85
	CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN	85
I.	CUMHURİYET DÖNEMİ KADININ OPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ	85
A.	Cumhuriyet Kadınının Hak ve Özgürlükleri.....	87
B.	Kadınların Eğitim Hakkı	88
C.	Kadınların Ekonomik Hayata Katılması	89
II.	CUMHURİYET DÖNEMİ KADINA ŞİDDET OLAYLARI	90
A.	Tecavüz Olayları	90
B.	Cinayet Olayları	93

C. Yaralama Olayları	99
D. Dayak Olayları	103
SONUÇ	105
KAYNAKLAR	108
ÖZGEÇMİŞ	113

TABLULARIN LİSTELERİ

Tablo 1: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti tarafından özel ve resmi kurumlara yerleştirilen kadın sayısı.

Tablo 2: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti tarafından kurulan Kadın Birinci İşçi Taburu'nda çalışan kadınlara ödenen ücretler.

Tablo 3: Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre kız rüştüyelerinde okutulacak dersler.

Tablo 4: Şehirlere göre eş sayısının dağılımını gösteren tablo.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen gazete
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Akt.	: Aktarma
bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
Ed.	: Editör/Yayına hazırlayan
s./ss.	: Sayfa/Sayfalar
t.y.	: Basım tarihi yok
b.y.y.	: Basım yeri yok
v.b.	: ve benzeri ve benzerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadın hakları ve kadına yönelik şiddetin Osmanlı basınına yansımalarını ele aldığım bu tezimde, kadının hak arama sürecini ve toplumsal hayata dâhil olma sürecinde karşılaştığı fiziksel, psikolojik ve cinsiyete dayalı şiddetin boyutlarını inceleyeceğim. Kadınları ve onlara yapılan baskıyı, şiddeti ve bu şiddete karşı onların verdiği mücadeleyi, hak arayışlarını da ifade edeceğim. Toplumda ezilen, şiddete maruz kalan, erkek egemenliği altında bulunan kadının, hakları olduğunun farkına varması ve bu hakları elde ederek, toplumda var olabilmek için verdikleri mücadeleyi ortaya koymaya çalışacağım.

İlk Türk devletlerinde kadın, sosyal hayatta erkekle beraber daha aktif rol almaktaydı. Kadın erkeklerle birlikte hem yönetimde hem de çalışma hayatında söz sahibiydi. Fakat Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikten sonra farklı bir kültürle ve farklı inançlarla karşılaşmışlardır. Anadolu'da birçok ırkın varlığı beraberinde farklı kültürlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle Türkler de, bir zaman sonra bu kültürel benzeşmeyle kendi kültürlerinde de değişimler meydana gelmiştir. İslamiyet'i yeni bir din olarak benimseyen Türklerde kadının statüsünde ve yaşamında bazı değişiklikler olmuştur.¹

İran, Bizans ve Arap kültürünün etkisi altında kalan Türklerin zamanla toplumsal yaşantısında da farklılıklar yaşanmıştır. Özellikle aile yaşantıları içe kapanık bir hal almıştır. Zamanla yerleşik hayata geçen Türklerde, kadın toplumdan ve çalışma hayatından soyutlanmış ve eve kapatılmıştır. Kadının yaşamı içinde bulunduğu etnik, kültürel ve coğrafi özelliklere göre şekillenmiştir. Anadolu kadını çalışma şartlarından dolayı toplum içinde daha fazla yer alırken, büyük şehirlerde yaşayan kadınlar toplumsal hayattan soyutlanmış şekilde yaşamlarına devam etmişlerdir. Şeri ve örfi hukuk kurallarına göre yönetilen Osmanlı Devletinde kadının toplumsal hayatın ve çalışma hayatının içinde bulunması günah sayılmış ve bu nedenle gerekmedikçe kadının sokakta yalnız gezmesi yasaklanmıştır.

¹C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). Türk Kadınının Sosyal ve Siyasal Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Sakarya, s. 2.

Eski Türklere kadınlar yönetimde söz sahibiydiler ve devletin siyasetine yön verirdiler. Birçoğu yöneticilik ve naiplik yaparak devleti idare ederlerdi. Ayrıca sosyal hayatta ve çalışma hayatında söz sahibi olan, ata binen, ok atan top oynayan Türk kadını² sonrasında sadece ailesine hizmet etmek ve ev işlerini düzenlemek dışında toplumdaki uzaklaştırılmıştır. Kadının görevi çocuk bakmak, ev işlerini yapmak ve kocasına hizmet etmektir. Kadın erkeklerle aynı hak ve hürriyetlerden mahrum bırakılmış ve erkek toplumunda daha çok ön planda olmuştur.

Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan Osmanlı Devletinde kadın zayıf, güçsüz, akli eksik ve duygusal olarak görülürken, erkek kadınlara göre daha güçlü, akılcı olarak kabul edilmiştir. Tanzimat öncesinde ataerkil Osmanlı ailesinde çok kadınla evlilik yasal olsa da çok fazla tercih edilmemiştir. Genelde devlet erkânından olan kişilerde iki veya üç kadınla evlilik söz konusu olmuş ve bunların aile yaşantısı saraylardaki gibi haremlik-selamlık gibi bölümlere ayrılmıştır.

Geleneksel aile tipine sahip olan Osmanlı Devletinde geniş aile yapısı söz konusudur. Kadının aile içindeki statüsünü kadının yaşı ve doğurduğu çocuk sayısı belirlerdi. Tanzimat dönemine kadar kadının sosyal hayatta giyimi, gezmesi, alışveriş yerlerindeki davranışlarını belirlemek ve kadınları bu konuda uyarmak için hükümet tarafından sürekli fermanlar yayınlanmıştır.³

Kadının bireysel ve toplumsal rolünün değişimi, ona yüklenen rol kalıplarına ve buna bağlı olarak içinde bulunduğu yaşam alanlarına ve tarzına bir başkaldırı olarak kadının hak talepleri oluşmuştur. Kadınlar, bu başkaldırının merkezine erkeklerle eşit hak ve hürriyetlere sahip olmayı koymuş, bir bakıma toplumun içinde bulunduğu geleneksel yaşamdan kopmak istemişlerdir. Bu değişim ve dönüşüm hareketi dünya da siyasi, ekonomik ve ideolojik dönüşümlerin yaşandığı bir zamana denk gelmiştir. 1789 Fransız Devrimi bu dönüşümün en somut örneklerindedir.

İnsan Hakları Bildirgesi'yle kişisel hak ve özgürlükler güvence altına alınmış, bu da monarşik yönetimlerin gücünü zayıflatmış ve yerine halkın özgür iradesini koymuştur. Sanayi devrimiyle birlikte eğitim kurumlarına bir yönelme olmuş, kişisel hak ve hürriyetlerin farkına varan kadınlar bu duruma uygun olarak toplumda kendilerine farklı

²İbrahim Kafesoğlu. (2010). Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 259.

³Sabiha Doğan. (2012). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar Şair ve Yazarlar (1850-1950), Akademik Kitaplar, İstanbul, s. 15.

bir rol model oluşturmaya çalışmışlardır. Bu amaçla Batı 'da bir dizi tartışmalar ve protestolar sonucu parlamentolarda kadınlara bazı tasarruf hakları bahşedilmişti. Osmanlı kadınının hukuku, Avrupa kadınınkine oranla daha ileri düzeyde olmasına rağmen, hakların en önde geleni olan eğitime Osmanlı'da gereği kadar önem verilmemişti. Bir toplumun çöküşünün nedenlerinden biride kadının layık olduğu fikir düzeyinden uzak ve bilgiden yoksun olmasıdır.⁴ Bu durumun farkında olan Türk aydınları da Tanzimat ve Meşrutiyet dönemindeki kadının mücadelesine sessiz kalmamış ve kadının içinde bulunduğu koşulları daha da iyileştirmek ve modern bilgili bir toplum oluşturmak için kadınlara destek olmaya çalışmışlardır. Bütün bunların ışığında kadının kendini yetiştirmek ve geliştirmek için gösterdiği çaba ileriki sayfalarda anlatılmaya çalışılacaktır

Tez giriş, sonuç ve kaynakça dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kadın başlığı altında kadının geçmişten, Osmanlı'nın kuruluş yıllarına kadar toplumsal ve siyasal hayattaki konumunu ele alacağım. Yine birinci bölümde yer alan şiddet başlığında ise şiddetin tarihsel kökenleri, bunların farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda nasıl algılandığı üzerinde durulacaktır. Günümüzde kadına yönelik şiddetin önlenmesi için çıkarılan bildirimler değerlendirilecektir. Daha çok aile içinde doğan ve şekillenen şiddetin nedeni, şiddet denilince akla ne geldiği ve özellikle kadına yönelik uygulanan şiddetin çeşitleri anlatılacaktır.

İkinci bölümde Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi kadının toplumsal hayatındaki değişiklikler, eğitim, moda, çalışma hayatı gibi konularda kadının değişimi ve bu değişime dönemin aydın kesimi olarak edilen kişilerin bakıl açısı ve verdikleri tepkileri ortaya koyacağım. Bu dönemde kadını hak arama, toplumsal ve siyasal hayatta var olma sürecinde verdiği mücadeleyi anlatırken aynı zamanda bu amacı doğrultusunda kurduğu dernekler ve basın hayatı hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca dönemin gazeteleri ve kadın dergileri taranarak o dönemde kadına yönelik şiddetin basına ne şekilde yansıdığı ve bu şiddet karşısında verilen cezalar veya verilen tepkileri aktaracağım.

Son bölümde ise, Cumhuriyet dönemi kadınının toplumsal hayattaki yeri ve yeni kurulan hükümetin kadına verdiği değeri anlatacağım. Bu bölümde ayrıca Cumhuriyet rejiminin gelmesiyle kadının eğitim, çalışma ve genel olarak sosyal hayatında ne gibi değişiklikler olduğunu ifade edeceğim. Bir önceki bölümde olduğu gibi yine dönemin en

⁴Zafer Toprak. (2014). Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 43.

önemli gazetesi olarak kabul edilen ve varlığını hala günümüzde devam ettiren Cumhuriyet gazetesi temel alınarak 1930 yılına kadar gazeteye yansıyan kadına şiddet haberleri aktarılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN, ŞİDDET VE KADIN HAKLARI

I. KADIN

İnsanlığın var olduğu günden bu yana kadınlar ve kadın hakları önemli tartışma konusu olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi ve 20.yy'dan sonra bu daha çok ön plana çıkmıştır. Çünkü kadının sosyal hayatta var olma mücadelesi, toplumsal alandaki statüsü, buna engel olan kültürlerin ve dinlerin olumlu ya da olumsuz etkilerinden dolayı bununla ilgili pek çok entelektüel çalışma yapılması gereğini doğurmuştur. Ortaya çıkan tartışmalarda öncelikle dinler bundan çok etkilenmiştir. Özellikle semavi dinlerin bu konuda çok hırpalandığını söylemek mümkündür.

Konu üzerinde yapılan çalışmalarda, kimileri dinlerin kadınları ikinci planda tuttuğunu ve kadının kendini geliştirmesinde ve özgürleşmesinde engel olarak görürken, daha muhafazakâr olan kesimler de bunun tam aksini savunarak dinlerin ortaya çıkmasıyla kadının kölelik sıfatından çıkıp daha özgür bireyler olduğunu savunmuşlardır. Tabi ki konu üzerinde çalışan kişiler kendi duruş noktalarına göre kendilerinin daha adil olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır.

Buna Türkiye açısından bakacak olursak; kadının bir birey olarak var olma süreci ve kadınlara bazı hakların tanınması, hala toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun hala güncelliğini korumasının nedeni olarak erkeğin kadın üzerinde hâkimiyet kurma süreci olarak değerlendirilebilir. Veya aile içinde ataerkil bir sistemin oluşması ve bunun toplumsal alanda da kendini tanımlamasıdır. Ortaya çıkan bu sorunlardan dolayı, sorunun çözümü de daha karmaşık ve döngüsel bir hale gelmektedir.

Tarih boyunca kadınlar, toplumsal hayatın yanında siyasi ve dini hayatta da önemli roller üstlenmişlerdir. Bazı dönemlerde devleti yönetebilme statüsünü dahi elde edebilmişken, bazı dönemlerde de hayvanlardan bile daha aşağı bir statüde görülmüşlerdir. Devleti yönetenlerin eşleri, toplumdaki ve sosyal yaşantıdaki duruşlarıyla da kendi dönemlerindeki diğer kadınların da durumunu yansıtmaktadırlar. Yönetici eşleri, toplumla irtibatı kesik olmayan ve kocaları gibi onlarda sosyo-politik hayatın aktif özneleriydi.

Dini hayatta, dini kurallara ve kaidelere uyan bir dini ya da inancı ön plana çıkartan onu sahiplenen ve yücelten kişiler daha çok kadınlar olmuşlardır.⁵ Toplumumuzda her ne kadar dini öğretileri yayan ve öğreten kişiler erkekler olarak görülse de bunun arka planını da daima kadınlar oluşturmuşlardır. Dinler ve inançlar bazen spontane bir şekilde gelişme ve ilerleme sağlarken bunun dışında bazı yerlerde kurulan küçük dini ibadethaneler ve mekanlar aracılığıyla da insanlara dini eğitim verilerek dinin yayılması sağlanmıştır. Bu iş İslamiyet'ten önce çok tanrılı dinlerde tapınaklarda yapılırken İslamiyet'ten sonra özellikle camiler dışında tekke, zaviye, hankah, dergâh, mescit ve asitanelerde yapılmıştır. Bu tekkelerde, dini eğitim verenler sadece erkekler değildir. Bunların yanında kadınlarda dini eğitim vermişlerdir. Hatta tekkelerin ortaya çıktığı ilk dönemlerde kadın dervişler dahi vardır. Kadınların tasavvufa yönelişleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. İslami tasavvufun ilk ortaya çıkışında yapılan sohbetlerde genellikle erkekler bulunsa da kadınlarda bu sohbetlere dâhil olması çok uzun sürmemiştir.

Kadınlar sosyal, siyasal ve dini hayatta varlığını sürdürme ve var olma süreçlerinden hiç vazgeçmemişlerdir. Üstelik bunu yaparken birilerinden bu hakkı onlara vermelerini isteyerek değil bunu kendi çabalarıyla ve verdikleri mücadelelerle sağlamaya çalışmışlardır. Ve bu mücadeleleri hala devam etmektedir.

II. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TARİHSEL KÖKENLERİNE GİRİŞ

Tez olarak belirlenen konu, Osmanlının son dönemlerinde, Cumhuriyetin kuruluş sürecinin bir kesintinde kadına yönelik şiddetin Osmanlı basınında yer alınış biçimini incelemektedir. Bu bakımdan sorun esasen tarihsel olarak sosyo-kültürel sürecin bir döneminde kadına yönelik şiddeti kapsamaktadır. Ancak sorunun doğru bir tarzda anlaşılabilmesi için, hem şiddet kavramını tanımlamak hem de tarihsel-sosyolojik süreçler içerisinde kadına yönelik şiddetin yansımalarının çok kısa bir değerlendirmesini yapmak gerekir.

Şiddet olgusu, tarihsel ve sosyolojik hatta sosyo-politik ilişkiler içerisinde ele alınması gereken bir kavramdır. İnsan topluluklarının bütün tarihsel-sosyolojik dönemlerinin bir ürünü olan şiddet kavramının değişime uğrayarak bugüne kadar gelmiş olması kavramsal olarak şiddetin özünden esasa ilişkin bir değişikliğe yol açmamıştır. Öyle ki şiddet olgusunun ortaya çıkışı, insanlık tarihi ile paraleldir. İnsanların hayatta kalabilmek için belki de kaçınılmaz olarak başvurdukları şiddet, toplumları oluşturan üst

⁵İbrahim Bahadır.(2005). Alevi ve Sünni Tekkelerinde Kadın Dervişler, Su Yayınları, İstanbul, s. 12.

yapı kurumu olarak devlet-iktidar ilişkilerinden, toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerin varlığına kadar şiddet sürekliliğini devam ettirmiştir. Hiçbir şekilde sosyal yaşam biçiminin mutlak (zorunlu) yaşam tarzı olmayan şiddet toplumların ekonomik, tarihsel, kültürel ve bilinç gelişme düzeylerine göre değişime uğraması da kaçınılmazdı. Toplumların sosyo-kültürel durumlarının farklılaşması ve sosyal değişim süreçleri, özellikle kadınlara yönelik şiddet olgusunu farklı boyutlarda sürdürmüştür.⁶

Devlet içinde, gerek yönetsel erk olarak gerekse sosyo-kültürel ilişkiler içerisinde şiddet, toplumun bütün bireyleri arasında birbirine eşit düzeyde uygulanmadı. Bu bakımdan sosyo-politik yaşam tarzının bir nedeni olarak etkin olan şiddetin egemen olmasında, devletin sahip olduğu çok yönlü gücün mutlak bir rolü ve etkisi bulunuyordu. Devletin sahip olduğu zor aygıtlarının şiddeti kaçınılmaz hale getirdiği söylenebilir. Zor aygıtlarına dayanan şiddetin toplumun sosyal katmanları karşısında farklı bir etki yaratmış olması veya uygulanması toplum bireylerini oluşturan gruplar arasında eşitsiz gelişmenin kaynağını oluşturduğu söylenebilir.⁷ Örneğin toplumun neredeyse yüzde ellilik grubunu oluşturan kadınlara ve erkeklere yönelik şiddet hiçbir dönem birbirine denk olmamıştır. Toplumun en üst siyasal örgütlenme modeli olan devletin toplumun bu iki kesimine yönelik bakış açısı da her dönem farklı oldu. İmparatorluklardan küçük bir devlete kadar iktidar gücünün yasaları esasen erkekten yana olmuştur. Aynı şekilde toplumsal örgütlenmenin en küçük modeli olarak bilinen 'aile' ilişkilerinden de eşitsizlik bütünüyle kendisini gösterir. Erkeğin mutlak hâkimiyeti kendisini aile ilişkilerinde belirgin olarak hissettirir. En yüksek siyasal organ olan devlet ile en küçük ve etkili sosyolojik örgütlenme modeli olan aile yapılanmasında koşullar çok önemli oranda kadının aleyhine olmuştur. Bu ikili durum gündelik yaşamda kadına yönelik baskıların artmasına, şiddetin bir yaşam biçimi olarak benimsenmesine yol açtı. Bu bakımdan kadına yönelik şiddetin tarihsel kökenleri tahmin edilenden çok daha derin ve karmaşıktır.⁸

Bu bakımdan kadına yönelik şiddetin dönemsel olgularda nasıl şekillendiğinin bir özetini sunmadan önce kavramsal olarak şiddet nasıl tanımlanmalıdır: Şiddet, güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmesine neden olan bireysel veya toplu hareketlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddetse Birleşmiş

⁶İlknur Yüksel Kaptanoğlu. (2018). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Ceid Yayınları, Ankara, s. 77.

⁷Emre Kongar. (2008). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 318-321.

⁸Cemile Arıkoğlu Ündücü. (Temmuz 2016). Kadına Yönelik Şiddetin Tarihi, Alternatif Politika Dergisi, İstanbul, s. 36.

Milletler Genel Meclisi tarafından kabul edilen kadına yönelik şiddetin yok edilmesi bildirgesinde: “Cinsiyete dayalı olarak gerçekleşen, kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik, herhangi bir zarar ve üzüntü sonucunu doğuran veya bu sonucu doğurmaya yönelik özel veya kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi olarak engellenmesidir.”⁹ Şeklinde tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan ve çok yakın tarihimizi ilgilendiren bu tanımlama esasen sosyal, kültürel ve bilimsel gelişme düzeyine bağlı olarak kadına yönelik şiddetin özünü ifade etmektedir.

Yine BM tarafından düzenlenen 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu’nda ise kadına yönelik şiddet;

“Kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan bu tip hareketlerin tehdidini, baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, ister toplum önünde ister özel hayatta meydana gelmiş olsun, cinsiyete dayalı her türlü şiddet”¹⁰ olarak tanımlanmaktadır.

4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu’ndan kadına yönelik şiddet, genel bir bakış açısıyla şöyle sıralanmıştır;

“Dayak dâhil aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet evdeki kız çocuklarının cinsel istismarı, çeyizle bağlantılı şiddet, evlilikte tecavüz, kadının cinsel organına zarar verme ve diğer geleneksel uygulamalar, nikâh dışı şiddet ve istismarla bağlantılı şiddet; tecavüz, cinsel taciz, işyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde sarkıntılık ve cinsel zorlama dâhil toplum içinde meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadınların alınıp satılması ve fahişeliğe zorlanmasıdır. Nerede olursa olsun, devletin yürüttüğü ve göz yumduğu fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet. Kadınlara yönelik şiddetin diğer türleri arasında, silahlı çatışma durumlarında kadınların insan haklarının ihlal edilmesi, özellikle cinayet, sistematik tecavüz, cinsel kölelik ve gebeliğe zorlama vardır. Kadınlara yönelik şiddet hareketleri, aynı zamanda zorla kısırlaştırma ve düşüğe zorlama, kontraseptiflerin zorla/baskıyla uygulanması kız bebeklerin öldürülmesi ve doğum öncesi cinsiyet seçimini de kapsamaktadır.”¹¹

Yakın tarihimize göre yapılan bu tanımlanma, toplumların tarihsel, sosyal ve kültürel yaşam tarzı ve bilinçlerine göre hiç şüphesiz ki bir kısım farklılık gösterir. Bugünkü sosyo-tarihsel ve kültürel olarak yapılan bu tanımlama yüzlerce yıl önceki durum

⁹CEDAW (United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) (Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) 85th Plenary Meeting, General Assembly A/RES/48/104, 20 December 1993.

¹⁰ICPD (International Conference on Population and Development) (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı), Programme of Action of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994.

¹¹ICPD (International Conference on Population and Development) (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı). Cairo, 5-13 September 1994.

bakımından kadına yönelik şiddetin düzeyinin ne olduğuna dair bir ön fikir verebilmektedir.

Kölelik rejimi döneminde uygulanan şiddet ve şiddet araçlarıyla, Osmanlı toplumunda kullanılan şiddet yöntemleri ya da Cumhuriyet'ten günümüze kadar değişen şiddet kavramı ve uygulanış biçimi arasında belirgin bir farklılık olduğunu söyleyebiliriz. Kadının köle olarak alınıp satılmasından, kadına tacize kadar geniş bir alanı kapsayan şiddet üzerinde yukarıda yapılan genel değerlendirme bütüncü bir kavram olarak ele alınabilir. Temel farklılık şöyle tanımlanabilir: Bütün tarihsel ve toplumsal ilişkilerde kadına yönelik şiddet kavramı içerik olarak aynı ama biçimsel olarak farklılık arz etmiş olmalıdır.

“Yapılan bir araştırmaya göre arkeologlar kadınların fiziksel şiddeti yaşamalarının kökenini 3000 yıl öncesine götürmektedir. Bu tarihi belki çok daha eski olmakla bilgiler, en azında ortaya çıkan buluntular erkek mumyaların kemiklerinde %9-20 kırığa rastlanırken kadın mumyalarda bu oranın %30-50 olduğunu bildirmiştir. Bu kırıklar savaştan çok bireysel şiddete bağlı olduğu düşünülen kafa kırıklarıdır.”¹²

Eski Roma yazıtlarında erkekler kendilerinden izinsiz oyunlara katıldıkları, zina yaptıkları için eşlerini cezalandırmak, boşamak ve öldürmek hakkına sahip olduğu yazılmaktadır.

Tarihte ilk yazılı hukuk belgesi Hammurabi Yasalarında (M.Ö. 18.yy) kadın ya babasının emri altında “bakire” ya da bir erkeğin yasal karısıydı. Kadın, egemen toplumsal güç olan iktidar ve onu temsil eden erkek karşısında kadın bunların özel mülkiyeti olarak değerlendiriliyordu. Bu nedenle mülkiyet yasaları kadınlara da uygulanırdı. Örneğin “bekâretin korunması” yasalarında yer almıştı. Kadının bedeni zaten kendisine ait görülmediği için cinsel ilişki ceza işlemleri içerisinde yer almış olup şiddetle cezalandırıldı. Uygarlıklar beşiği olan Mezopotamya’da kadına yönelik şiddet aynı şekilde uygulandı. Örneğin tecavüze uğramış kadınların saldırganıyla birlikte Dicle ve Fırat’a atılırdı. Yahudiler de, Mezopotamya’dan uygulanan aynı ceza sistemini uyguladılar. Fakat Yahudiler, nehirlerden yoksun olunca kadınları taşıyarak öldürmeyi uygun buldular. Buna göre bir İbrani genç kadın “el değmemiş” bedenini korumakla yükümlüydü. Bir erkek kentin duvarları içinde genç kadına tecavüz ederse kadın öldürülürdü. Çünkü yasa koyucu erkekler, genç kadının kentin içinde sesini duyurabileceğini düşünerek kolayca suçlu kadında buldu. Kadının taşlanarak öldürülmesi geleneği daha sonra uzun bir dönem

¹²Döne Aslan. (1998). Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet ve İstanbul Kadın Misafirhanesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 33.

“İslam” geleneğinde de uygulandı. Toplumsal gelişmelere paralel olarak “taşlanarak öldürülme” cezası yasal olarak kaldırıldı. Atina’da Solon yasaları kadınları tam bir baskı cenderesi içine hapsetti. Yasaya göre kadınların yaşamlarının her evresi; şölenlerde, sokakta yürürken alışverişte nasıl davranılması gerektiği bir düzene bağlandı. “Eski dünyada bekâretin öncelikle bir mal olduğu, ancak ondan sonra doğaötesi bir özellik olduğu düşünülürdü. Yine M.Ö. yaklaşık 450 tarihlerinden kalma bir Girit yasası, bakire ve bakire olmayanların tecavüzü durumunda ayrı cezalar öngörmüştür.”¹³

Tarihsel olarak Orta Çağ’da veya sosyo-politik bakımdan kölelik ve feodalite dönemlerine özgür tarihsel süreçlerde erkeğin kadına karşı zor kullanmasında bir sınır olmadığını belirtilmektedir. Şiddet kavramının belki de en önemli faktörü kadının sosyal yaşamın bir bireyi olarak görülmemesi ve toplumsal yaşamın bütünüyle dışında tutulması hatta insan olarak görülmemiş olmasıdır. Bunun en belirgin özelliği, kölelik düzeninde kadının bir meta olarak satılmasıdır. Bu bakımdan şiddet olgusu sadece fiziki baskı aracı değil, kadının vücut bütünlüğüne ve sosyal yaşam biçimine karşı yapılan bir saldırı olarak değerlendirilmesidir. Dünyanın hemen her toplumsal ve tarihsel uygarlığında kadına yönelik şiddetin bir sosyal olgu olarak varlığını kesintisizce devam ettirdiğine dair çok sayıda bilginin ve belgenin varlığı biliniyor.

Kadınların bir meta olarak satıldığı kölelik düzeni, Ortadoğu ve Anadolu’nun tarihsel derinliklerinde sıkça rastlanılan bir durumdur. Kölelik düzenin kurulduğu Ege ve Anadolu uygarlıklarından, Roma İmparatorluğu’nun Mısır’a kadar yayılan egemenliğinde kadının köle olarak satılması, cinsel bir meta olarak kullanılması dönemin sosyal yaşam tarzının belirgin özelliklerinden biri olarak her zaman varlığını korumuştur.

Kadına yönelik şiddetin üç bin yıllık geçmişi olduğunu ortaya çıkan kazılardaki kalıntılardan öğrenmeye başlıyoruz. Ortadoğu ve Anadolu’nun tarihsel geçmişine bakıldığında aynı şekilde kadına yönelik şiddetin olağan görüldüğünü söylemek mümkündür. Kadının toplumsal yaşam içerisindeki yeri, aynı zamanda kadına yönelik çok yönlü şiddetin varlığını da gösterir niteliktedir. Yapılan araştırmalarda kadına yönelik şiddete karşı bazı önlemlerin alınması, bunun yakın tarihimize yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

¹³Hanne Blanck. (2014). Bekâretin El Değmemiş Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 200.

İmparatorluklar tarihi, bir savaşlar tarihi olarak bilinir. Geçmişten günümüze kadar geçen bütün savaşlarda en büyük acıyı ve zorluğu çeken kadın oldu. Savaşlarda en çok şiddete maruz kalan, tecavüzlere uğrayan, sosyo-psikolojik işkenceye maruz kalanların kadınlar olduğunu bütün savaşlar tarihinin en acımasız yönü olarak ön plana çıkan tarihsel-sosyolojik bir vakadır.

Fatmagül Berktaş, kadına yönelik şiddetin Avrupa'daki yansımaları şöyle değerlendiriyor:

“12. ve 15. yüzyıl boyunca ‘cadı avı’ adı altında yapılan kadın katliamları, 16. yüzyıl boyunca ve 17. yüzyıl başlarına kadar sürdü. Cadılık soruşturmalarının bu kadar uzun bir zaman dilimine yayılmasının maddi koşullarını irdelemek yerinde olur. Bu dönemde feodalizm artık gerilemeye, çürümeye yüz tutmaya başlamış ve kapitalizm eskinin bağrından doğup büyümeye başlamıştı. Kapitalizmin doğuşuyla birlikte kilisenin bağnaz fikirleri, uygulamaları sorgulanıp tartışılmaya başlanmıştı. Bilimde, felsefede, edebiyatta bir aydınlanma dönemine girilmişti. Feodal aristokrasiyi korkutan bu dönem, onun daha fazla bağnazlaşmasına, genelleşmesine neden oldu ve öncelikli olarak yine kadınlar hedef alındı.”¹⁴

Toplumsal kategori olarak feodalizm ile kapitalizm arasında uzun bir tarihsel döneme kapsayan bu değerlendirmede çok yönlü ve kapsamlı sosyal değişimler yaşanmış olmasına rağmen kadına yönelik şiddetin özünde hiçbir değişiklik yaşanmamıştır.

“12. ve 15. yüzyılda kadınları katlederek ‘şeytanın gücünü’ durdurduğunu ilan eden kilise, Rönesans’la birlikte gelen tehlikeye karşı ‘cadılık’ safatasına sarıldı. Cadılık soruşturmaları bir kez daha hem de çılgınca başlatıldı. Ve kadınlar, bir kez daha şeytanın suç ortağı ilan edilerek yakıldı. Gerek köleciler ve feodal imparatorluklarda ve özellikle savaşlarda kadınların ganimet olarak alınıp satılması, 18. ve 19. yüzyılda Afrika yerli halkının köleleştirilerek Amerika’ya ve Avrupa pazarlarında satılmasından en çok etkilenen kesimin kadınlar olduğu bilinir.”¹⁵

Şiddetin belki de en barbar yöntemi olan kadının hem emek gücü olarak hem de cinsel köle olarak kullanılması ve satılmasıdır.

Kadına yönelik şiddetin uygulanmasında gelişmiş toplumlarda da çok belirgin olarak görülür. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde 1884 yılına kadar, erkeğin eşini dövmesi yasal olarak kabul edilmekteydi. 18. ve 19. yüzyılda İngiltere’de erkek, ailesi üzerinde bütün haklara sahipti. Erkeğin eşini kontrol edebilmesi için, baskı ve şiddet dâhil

¹⁴Fatmagül Berktaş. (2015). Tarihin Cinsiyeti, Metis Yayınları, İstanbul, s. 218-219.

¹⁵Mustafa Peköz. (2012). Küreselleşme ve Uluslararası Göç, Karakoyun Yayınları, İstanbul, s. 209-210.

herhangi bir yola başvurması, işaret parmağından kalın olmayan bir sopa ile dövmesi yasal olarak kabul edilmekteydi.¹⁶

Ortadoğu toplumlarında çok önemli oranda kadının sosyal yaşamın dışında kalmıştır. Erkeğe çok evliliğin tanınması, kadının dövülmesi, küçük yaşta evlendirilmesi, kadının sadece evinde çocuk büyüten, ev işleriyle ilgilenen, kocanın cinsel ihtiyacını gören bir varlık olarak görülmesi gibi şiddetin çok yönlü faktörlerini içeren durum, geçirdiği tarihsel aşamalara rağmen sosyo-kültürel etkisi halen devam ettirmektedir.

Bugün kadına yönelik şiddetin en üst biçimi olarak töre yasalarıyla kadınların öldürülmüş olması, Ortadoğu'nun tarihsel derinliklerinden gelen sosyal ve kültürel yaşam biçiminin bir sonucu olduğunu belirtmek sanırım oldukça gerçekçi bir durumu yansıtıyor. Kadının köleleştirilmesinin tarihsel evresiyle kadının töre cinayetleriyle öldürülmesi arasındaki tarihsel-kültürel bağ, toplumsal gündelik yaşamda kendisini belirgin olarak hissettirmektedir. Örneğin, Türkiye'de de yüzyıllar boyunca, erkeğin eşini ya da kızını dövmesi, erkeğin hakkı ve hatta görevi olarak kabul edilmiş, "kızını dövmeyen dizini döver"¹⁷ yaklaşımı kadına karşı şiddetin ne kadar gerekli olduğunu tarihsel yaklaşımı yansıtan bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Aynı durumu Selçuklu ve Osmanlı toplumunda da görmek mümkündür. Savaşlarda kadınların cariye olarak alınması, sadece dinsel bir etkileşimin sonucu olmayıp, dünya genelinde egemen olan kadının sosyal yaşamın içerisinde yer alan bir varlık olarak görülmemesidir. Kadınların köle olarak satılmasının yasaklanması Osmanlıların son yıllarına denk düşer. Osmanlı Devleti'nde kadınların tutuklanması ve hapisanelere atılması dönemlerinde uygulanan çok yönlü şiddet kadına yönelik bakış açısını ortaya koymaktadır.¹⁸ Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki toplumsal yaşam tarzında kadına yönelik şiddetin boyutlarını ayrıca ele alacağım için burada kısaca değinerek geçiyorum.

Kadına yönelik şiddete ilişkin yasal ve tıbbi çalışmalar ise 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Kadına yönelik şiddeti suç sayan ilk yasa Maryland'de 1883'de yapılmıştır. Toplumsal gelişmelere paralel olarak kadına yönelik şiddetin kapsamının daralması, kadının ekonomik ve kültürel olarak toplumsal yaşam içerisinde artan gücü,

¹⁶Patient aggression in general hospital inpatient settings: A review of the literature. Mid-Western Area Health Service, Nursing Monography. Bathurst: Charles Sturt University, Australia, s. 3-11. Erişim: 11 Aralık 2007. http://www.mwahs.nsw.gov.au/publications/nurs_monography03/agression.pdf.

¹⁷ Celaleddin Vatandaş. (2003). Aile ve Şiddet: Türkiye'de Eşler Arası Şiddet, Uyum Ajans, 1.Baskı, Ankara, s. 87.

¹⁸Saadet Tekin, Osmanlı'da Kadın Hapishaneleri, Ankara Üniversitesi Tarih ve Araştırma Dergisi, c. 29, Sayı 47, s. 85.

zorunlu ve kaçınılmaz olarak kadının hep kendi haklarına sahip çıkma bilincini hem de kadına yönelik şiddetin toplumsal ve bireyle etkisinin kırılmasına yol açmıştır.¹⁹

Tarihsel ve toplumsal değişim kadının etkinlik alanının arttırması kapitalist sistemin geliştiği toplumlar da dâhil olmak üzere sanıldığı gibi hızlı olmadı ve beklenen etkiyi yaratmamıştır. Sosyal devrimler ve değişimler kadına yönelik hak kazanımlarını attırmasına rağmen, toplumsal yaşamda bunun sonuçları beklenildiği gibi olmadı. Bu bakımdan toplumsal bilinçteki sıçramanın yasal statülere dönüşmesi, gündelik yaşamda kadına yönelik çok yönlü şiddeti ortadan kaldırmamıştır. Kadının sosyal yaşamında sınırlı sayıda pozitif etki yaratan değişimlere rağmen şiddeti içeren geleneksel yaşam tarzı bir bakıma kesintisizce devam etmiştir.

Konumuz bakımından ayrıca ele alınacağı gibi kadına yönelik bir kısım iyileştirmeler belki de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine tekabül eden özellikle Tanzimat Fermanı'ndan sonra batılılaşma hareketlerinin Osmanlı devlet yapısına yansımaları ve şehir yaşamı bakımından İstanbul ile sınırlı kalan sosyo-kültürel değişim döneminin kadın hareketlerini de etkilemiştir. Kadın haklarına yönelik tartışmaların yaşandığı tarihsel bir dönem olarak tanımlanmakla birlikte, Anadolu kadınının sosyal yaşamında ciddiye alınacak bir değişim yaratmadığı gibi kadına yönelik şiddetin farklı boyutları varlığını derinden hissettirmiştir.

Şiddet olgusunun tarihsel, sosyal ve kültürel nedenlerini ve değişim faktörlerinin kısa bir özetini sunarken, dikkat çekmek istenilen temel nokta şudur: Kadına yönelik çok yönlü şiddetin ortadan kaldırılması, sadece devlet düzeyinde bir kısım yasaların değiştirilmesiyle çözülmeyeceğine dikkat çekmek gerekir. İnsanlığın toplumsal bir olgu olarak kendisini var etmesinden günümüze kadar geçen tarihsel süreçte kadına yönelik şiddetin varlığından bahsedebiliyorsak bunun temel nedeni, değişimin çok köklü olmasının zorunlu ve kaçınılmaz olduğudur. Bu bakımdan tezin içeriği nedeniyle ayrıca alt başlıklar altında ele alınacağı gibi Osmanlı ve Cumhuriyet'in yakın dönemlerinde kadına yönelik şiddetin, geçmiş tarihsel dönemlerden bağımsız olmadığını, kadınlara yönelik bir kısım pozitif hakların verilmiş olması kadının tarihsel-toplumsal gerçeğini pek ciddi oranda değiştirmediyi görmemizi sağlaması bakımından önemli ve gereklidir.²⁰

Şiddet kavramındaki farklılaşma, ekonomik gelişme, yasalarının getirdiği sosyal ve kültürel değişim şiddet kavramındaki farklılaşmayı yaratmışsa da, kavramsal olarak

¹⁹Dilara Kazancı. (2010). Evliliklerinde Maruz Kaldıkları Şiddet Nedeniyle Kadın Sığınma Evlerinde Barınan Kadınların Kaygı ve Depresyon Düzeyleri, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 4.

²⁰Ayşe Gül Altınay-Yeşim Arat. (2007). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, Metis Yayınları, İstanbul, s. 88.

şiddetin özüne dair bir değişim söz konusu olmamıştır. Toplumların kendi evrimi içerisinde yaşadığı değişim, kadına bakış açısında belirli bir farklılaşma yaratmış olsa da, toplumsal yasalarındaki değişimin esası erkeklerin dayandığı toplumsal ve politik olgulara hizmet etmiştir. Kadın haklarına yönelik önemli gelişme eğilimi içinde olan Avrupa toplumlarında dahi yasaların daha çok erkekler lehine olduğu görülür. Kadına yönelik çok yönlü şiddet ve eşitsizliklerin yasaların çıkartılmasının çok ötesinde sosyo-kültürel ve yaşam tarzındaki değişimin sağlanmamış olması nedeniyle, yasaların pratik olarak bir hükmünün kalmadığı görülmektedir.²¹

Tezin içeriği bakımından dikkate alındığında Avrupa'nın sosyo-politik hareketlerinden etkilenen Osmanlı toplumunun son yıllarında, Osmanlı'nın devlet ve sosyal yapısında meydana gelmeye başlayan modernleşme hareketlerinin, kadının sosyal ve politik haklarına yönelik tartışmaların yoğunlaşmasına yol açmıştır.²² Aynı şekilde kadın haklarının geliştirilmesine dair bir kısım yasaların çıkartılması, kadının sosyal yaşamın aktif bir öznesi haline getirilmesi için atılan bir kısım adımlara rağmen, Osmanlı toplumundan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar geçen süreçte kadının toplumsal yaşamında ciddiye alınır bir değişimin olmadığı görülmektedir. Toplumun sosyo-kültürel yapısı, gelenek ve yaşam tarzı, dinsel etkileşimin farklı yorumlanması, kadına yönelik şiddetin içeriğinde ciddiye değer bir değişimin olmadığını göstermektedir.²³

Kadına yönelik şiddetin, bütün toplumsal süreçlerin en önemli sorunu olarak varlığını devam ettirmiş olması, modernleşme hareketi içerisinde yer alan Osmanlı devlet yapısından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar geçen dönemde yasal değişikliklerin sosyo-kültürel alanda sadece nispi bir etki yarattığı söylenebilir. Osmanlı'nın devlet yapısında meydana gelen bir kısım değişiklikler dahası devletin batılılaşma kararı, üst yapıda ve elit bürokratik ilişkilerde bir kısım farklılaşmalara yol açmışsa da, Anadolu'nun tarihsel ve toplumsal dokusunda ve özellikle aile yapısında hiçbir değişime yol açmamıştır. Bu bakımdan Avrupa'nın baskısı nedeniyle devlet yapısında meydana gelen bir kısım zorunlu yasal değişiklikler hem toplumun genel yapısında hem de aile ilişkilerinde ciddiye alınır

²¹Serpil Çakır-Hülya Gülbahar. (2000). Türkiye'de Kadın Hareketinin Yüz Yılı Kronolojisi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul, s. 125.

²²Gülay Arıkan. (1994). "Tanzimat Döneminde Kadınlar" Tanzimat'ın 150. Yıl Dönümü Uluslararası Sempozyumu(31 Ekim-3 Kasım 1989), Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara, s. 325.

²³Atıl Cem Çiçek. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c. 6, Sayı 9, s. 63.

bir etki yaratmamıştır.²⁴ Şiddeti kapsayan kavramsal yapılarda bazı değişiklikler olmasına rağmen, şiddetin özünde bir değişime yol açmadığı gibi, fiziki şiddet aile ve sosyal ilişkilerin varlık nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Bu bakımdan çıkartılan yasaların pratik bir değeri bulunmamaktadır.

Şiddetin sosyo-politik sonuçları dikkate alınırken esasen kent ve kırsal yaşamın karşılıklı etkileşimi ve çatışması gibi ciddiye alınır bir etki söz konusudur. Bu bakımdan kent-kır ilişkisinin toplumsal ilişkilerdeki yansımalarının en somutlaşmış hallerinden biri de şiddet kavramının yeniden analiz edilmesidir. Bu bakımdan kadının tarihi ile şiddetin tarihi arasında bir paralellik kurulması yanlış olmasa gerek. Bu bütün toplumsal tarihlere geçerli olan bir durum olup, konumuzun bir parçası olan kadına yönelik şiddetin doğru bir bakış açısıyla ele alınması bakımından da kadına yönelik şiddet tarihsel kökenlerinin analizini kısa bir özet olarak sunmayı uygun buldum.

A. AİLE İÇİ ŞİDDET

Kadınlar, toplumun hemen her kesiminde fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Dışarıda, alışverişte, iş yerinde, aile içinde v.b yerlerde şiddetle karşılaşmaktadır. Bu şiddet çevresindeki yakın erkekler tarafından uygulanmaktadır. Kadına bu şiddeti daha çok eşi, babası veya erkek kardeşi uygulamaktadır.

Aile bir kadın için güven duygusunun geliştiği, temel ihtiyaçlarının karşılandığı, psikolojik ve fiziksel olarak onu koruyan ve geliştiren bir birimken bazen de şiddetin beslendiği ve uygulandığı bir ortam haline dönüşebiliyor. Buna da aile içi şiddet deniyor ve bu şiddetten daha çok kadın ve çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkileniyorlar. Bu durumdan nadiren de olsa toplumun savunmasız bir kesimi olan yaşlılarda etkilenebiliyor. Aile içi şiddetin nedenleri arasında, eşler arasındaki eğitim ve statü farkı, bireyin saldırgan bir tutum geliştirmesi, yetiştiği aile ortamı, iletişim yetersizliği, ekonomik sorunlar, erkeğin kendini yetersiz ve güçsüz görmesi, uyarıcı madde ve alkol kullanımı sonrası bilinç kayıpları, evlilikte doyum sağlayamama gibi nedenleri sıralayabiliriz.

“Günümüzde, dünyada her üç kadından birinin birlikte yaşadığı eşleri tarafından şiddete maruz kaldığına ilişkin gerçeklerin ülkemiz açısından da geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Aile içi şiddetin bir suç sayılması son yıllara değin göz ardı edilmiştir. Kadınlara ve çocuklara yönelik

²⁴Nicole Van Os, “Osmanlı Müslümanlarında Feminizm”, Mehmet Ö. Alkan (ed.). (2001). Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi, İletişim Yayınları, İstanbul, c. I. s. 339

şiddete bir suç unsuru olarak bakmayı engelleyen bazı koşullar bugün bile pek çok toplumsal yapıda mevcuttur. Ancak ülkemizin hukuk sisteminde, uluslararası müktesebata (çocuk hakları, kadın hakları v.b.) uygun bir şekilde düzenlemeler ve değişiklikler yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Yasal düzenlemelerin varlığı ülkemizde şiddet olgusunun olmamasını güvence altına almaya yeterli değildir. Gelişmiş ülkelerde de kadını ve çocuğu koruma yönündeki yasalar mevcut olsa bile, şiddetin varlığı ortadadır.”²⁵

Bu nedenle ister geliştirmekte olan ülkelerde olsun isterse de gelişmiş ülkelerde olsun yapılan hukuki düzenlemeler kadına yönelik şiddeti engelleyememektedir. Bu konuda daha kapsamlı çalışmalar gerçekleştirerek toplumsal bir bilinç ve duyarlılık yaratmak gerekmektedir.

Ayrıca geleneksel terbiye sisteminin dışına çıkmak ve bu konuda kalıplaşmış “kızını dövmeleyen dizini döver, eti senin kemiği benim, dayak cennetten çıkmadır, döverim de severim de” gibi söz kalıplarından sıyrılmak gerekmektedir.

III. KADIN HAKLARI

Genel olarak tarihe baktığımızda erkeklerden çok kadınlarla ilgili onların siyasi sosyal ve kültürel hayatta ne şekilde var olması gerektiği üzerine yazılar yazılmıştır. Çoğu çağdaş ansiklopedilere baktığımızda erkek maddesine rastlanamazken, kadınlarla ilgili birçok yazı bulmamız mümkündür ve bu yazılanların birçoğu erkekler tarafından yazılmıştır.

Kadınların kendilerini ifade etme özgürlüğü ve hak talepleri genel olarak 1789 Fransız ihtilalinden sonra gerçekleşmiştir. Fakat kadın toplumsal hayatta ne kadar var olmaya çalışmışsa da yine de erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olamamışlardır. Günümüz toplumunda bile kadına kişisel ve toplumsal hak ve özgürlükleri verildiği halde bunların çoğu kâğıt üzerinde kalmaktadır. Tam eşitlik cinsiyet eşitsizliği sebebiyle sağlanamamıştır.

Tarih boyunca Anadolu’da yaşayan kadınların statüsü toplumun değişen sosyal ve kültürel şartlarında değişime uğramaktaydı. Osmanlı’dan önce göçebe bir toplum yapısına sahip olan Türklerde, kadınlar sosyal hayatta, üretimde, savaşta ve siyasi konularda etkin rol alabilmekteydi. Fakat Osmanlı Devleti’nin kuruluşuyla birlikte Bizans ve Arap kültürünün de etkisiyle kadınlar sosyal hayattan uzaklaştırılarak Harem hayatına geçiş yapmışlardır. Üst düzey yönetici ailelerinde haremli mevcutken, halk arasındaki kadınlar yine üretime katkıda bulunup ticari hayatta da yer almışlardır. Fakat yine de insan

²⁵Aliye Mavili Aktaş. (Kasım-aralık-Ocak 2007-2008). Aile İçi Şiddet, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl 10, Sayı 43, Cantekin Matbaacılık, Ankara, 1. Baskı, s. 151-152.

ilişkilerinde yönetici kesimler kültürü belirlediği için kadınlar her zaman erkeklerden daha aşağı görülmekteydiler.

Geleneksel bir toplum yapısına sahip olan Osmanlı Devleti'nde bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi hâkim bir hukuk sistemi bulunmamaktaydı. Geleneksel kültür örüntüsü İslam dini olup, hukuk sistemi de dini esaslara dayanmaktaydı. Ve bu geleneksel hukuk kuralları herkese eşit bir şekilde uygulanmamaktaydı. Hukuk birliği bulunmamaktaydı ve herkes içinde bulunduğu cemaatin din ve geleneklerine göre hukuktan yararlanmaktaydı. Bu durumda Müslüman kadının konumu da aile hukukunun kaynağı da Kur'an'a göre şekillenmekteydi.

Kadının statüsü, 19. Yüzyılda Tanzimat reformları ile değişime başlamıştır. Batılı toplumlarda, kapitalizmin sebep olduğu bu değişim Osmanlı Devleti'ni de etkilemiş ve Osmanlı'nın geleneksel kurumları bu değişim karşısında tutunamamıştır. Batılılaşma süreci olarak adlandırılan bu durum, kadının statüsündeki değişiminde yolunu açmıştır. İlk olarak 1847 yılında, padişah fermanlarıyla kölelik ve cariyeliğin kaldırılması yönünde adımlar atılmıştır. Bu fermanlar, beyazlar için Ekim 1854, siyahlar için Şubat 1857 tarihini taşımaktadır.²⁶

Öte yandan kadının cehaletini ve geriliğini toplumsal gerilemenin de bir nedeni olarak gören Batıcı Aydınlar, kadınların daha iyi şartlarda, daha iyi bir eğitim almaları gerektiğini savunurlar. Bu nedenle 1842'de ilk gebelik kursları açılmıştır. 1858'de kız rüştiyeleri, 1870'te Kız Öğretmen Okulu Darül Muallimat açılmıştır. 1869 yılında ise, kızların eğitimini ilk kez yasal zorunluluk haline getiren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlandı. 1910'da ilk İnas Darülfünunu açılacaktı.²⁷ Açılan bu okulların sayesinde 19. yüzyılın sonlarında gazete ve dergilerde kadın yazılarına rastlanmıştır Hatta yazarı ve yöneticisi kadın olan gazete ve dergilerin yayımlanmasına zemin oluşturulmuştur.

Osmanlı'da aile oluşumunun ilk adımı sayılan evlilikte resmi bir kurumun onayına gerek bulunmamaktaydı. Evlilik akdinin iki tanık önünde gerçekleştirilmesi yeterliydi. Herhangi bir hukuksal zorunluluk olmadığı halde çoğu zaman evlilik Kadı ve İmamın törene iştirakiyle gerçekleştirilmekteydi. Evlilik sırasında erkek kadına "Mehir" adı verilen bir para vereceği sözünü vermek zorundaydı. Çünkü herhangi bir boşanma durumunda

²⁶Bernard Caporal. (1999). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I (1919-1970)*, Dr. Ercan Eyüboğlu (Çev.), Dizgi-Baskı-Yayımlayan: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Ankara, s. 116.

²⁷Serpil Çakır. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, 4.Basım, İstanbul, s. 297-300.

kadının maddi güvencesinin olması gerekmektedir. Boşanma durumunda ise, bu hak sadece erkeğe tanınmış bir haktı ve erkek bu hakkı istediği gibi kullanabilmekteydi. Erkek bu boşanmayı herhangi bir gerekçeye dayandırmak zorunda değildi ve bunun için herhangi bir hâkim kararına gerek duyulmamaktaydı. Boşanmada anne çocukları kendisiyle götüremez, çocukların tüm hakları babaya aitti. Bunların dışında boşanma sırasında kadına boşanma hakkı tanıyan “tefviz-i talak” diye bir hak bulunmaktaydı ve bu özellikle Sultanlar için çıkarılmış bir haktı. Eşi ile anlaşamayan veya eşini beğenmeyen Sultanlar bu şekilde eşlerinden diledikleri zaman boşanabilmekteydi.

Prensipte malını istediği gibi tasarruf etme hakkına sahip olan kadına, gerçekte erkek eşlik eder ve bu konuda kadınlardan daha çok söz hakkına sahip olmaktaydılar. Miras durumunda ise kocası ölen bir kadının çocuğu yoksa 1/4 oranında çocuğu varsa 1/8 oranında hak sahibi olabilmekteydi. Osmanlı hukuk düzeninde genelde İslam hukukunun etkili olduğu görülmektedir. Fakat konu arazi hukuku olunca örfi hukuk daha ön plandadır. Ölen babanın mirası genel olarak çocuklar arasında 1/3 esasına göre dağıtılırken arazi konusunda bu husus uygulanmamaktaydı. Arazi hukuku konusunda Osmanlı Devleti’nde değişik uygulamalara rastlanmaktadır. 1567-68 yıllarına kadar miri arazi, tasarruf sahibinin erkek evladına devrediyorken, bu tarihten sonra kız evladına da tapu bedelinin geçmesi gibi bir değişiklik yapılmıştır.²⁸ 1846 yılına kadar süren bu kanundan sonra alınan yeni bir kararlar kız evladında erkek evlat gibi babasının arazisine karşılıksız sahip olma hakkı verildi. Yine bu kanunname ile annenin mirası kız ve erkek çocuğuna karşılıksız bir şekilde geçebilecekti.²⁹ 1858 Arazi Kanunnamesiyle de “miras, kız ve erkekler arasında eşit olarak paylaşılacaktır” hükmü yer alacaktır.³⁰ Çıkarılan bu arazi kanunu, 16. yy’dan 1858’ e kadar çeşitli değişimlerden geçerek ortaya konulmuş ve bunu hazırlayan komisyon modern kanun teknikleriyle devrinin kanun kitabını oluşturmaktaydılar.³¹

16. ve 17. yüzyıldan itibaren hukuk sisteminin temeli Kur’an olan Osmanlı’da, yönetici sınıfları kadınları toplumsal hayattan uzak tutmak üzerine kararlar almışlardır. Öyle ki kadınlar, ticari faaliyetlerden uzaklaştırılarak, bazı önemli günlerde sokağa

²⁸Ömer Lütfi Barkan. (1940). Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1278 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Maarif Matbaası, İstanbul, s. 396.

²⁹Halil Cin. (1979). Eski ve Yeni Türk Hukukunda Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla İntikali, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 54-55.

³⁰Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 205.

³¹Ömer Lütfi Barkan. (1940). a.g.m., s. 333.

çıkılmalarını yasaklayan padişah fermanları dahi yayımlanmıştır. Bu da kadınların toplumdan kopuk, cahil bir hayat yaşamalarına sebep olmuştur.³²

Kadınlar bütün toplumlarda hemen hemen ikinci sınıf insan olarak görülmüşlerdir. Sürekli kendi haklarını elde edebilmek ve erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek için mücadele etmişlerdir. Kadınlar mücadele etmeden hiçbir şey elde edememişlerdir. Oysa erkekler doğdukları anda toplum onlara bütün hakları ve özgürlükleri sunmuştur. Kadın hakları ve özgürlüğü için daima mücadele etmek zorunda kalırken, erkek sadece kendisine verilen hakları kullanmış ve bunu kadımlar üzerinde uygulamışlardır. Peki, neden erkek toplumda bu kadar değerliyken ve bu kadar ön plandayken, kadın değersiz ve geri planda kalmıştır? Burada dinlerin kadına verdiği değer toplumların üzerinde etkili olmuş olabilir ya da güçlü olanın güçsüz olan üzerinde hâkimiyet kurma içgüdüğü de diyebiliriz.

Medeni Hukuku düzenlemek amacıyla, 1868-1888 tarihleri arasında Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin hazırlanması için çalışmalara başlanmıştır. Fakat bu durum Liberallerle, tutucular arasında sıkı bir tartışmanın çıkmasına neden olmuştur. Sadece borçlar, eşya ve yargı hukukunu kapsayan ve aile hukukuna dokunmayan bir yasa ortaya çıkmıştır.³³

Aileye ilişkin hukuki ve yasal düzenlemeler, büyük ölçüde Tanzimat sonrasında başlamasına rağmen, ne ilginçtir ki Tanzimat Fermanı aile konusuna herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Bunun sebebi olarak Osmanlı'nın çok kültürlü yapısı gösterilebilir.

1917 yılında hukuku aile kararnamesi ile aileye yönelik bazı düzenlemeler yapılmıştır. Mecelle'nin karşılaştığı engeller, 1917 tarihli kararname için de geçerliydi. Nitekim sadece Osmanlı için değil, tüm İslam dünyası için model olacak bir düzey belirten kararnamenin ömrü sadece iki yıl olmuştur.³⁴

“Bu kararnameye göre, Müslümanları ilgilendiren kısımlarda İslam hukukuna bağlı alınmakla beraber, evlenme ve boşanmalara artık devlet el atmış oluyordu. Devlet izni olmadan yapılan evliliklerin kanununca tanınmayacağı bildiriliyor, aile hayatının tanzimine çalışılıyordu.

³²Şirin Tekeli. (1992). Kadın, İletişim Yayınları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 5, Ankara, s. 1192.

³³Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 117.

³⁴İsmail Doğan. (1999). Osmanlı Ailesi'nin Sosyolojik Evreleri Kuruluş Klasik ve Yenileşme Dönemleri, Yeni Türkiye Yayınları, Osmanlı Ansiklopedisi, c. 5, Ankara, s. 389.

Kararnameye göre, kadın izin verdiği takdirde erkek ikinci bir hanımla evlene biliyordu. Evlenme yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 18 olarak belirlenmişti. Erkeklerde bazı fizyolojik bozukluklar, akıl hastalığı, evin geçimini sağlayamaması, geçimsizlik gibi durumlarda kadına boşanma hakkı doğmaktaydı.”³⁵

1917 yılında çıkarılan aile hukuku kararnamesi 9 Haziran 1919’da azınlıkların etkisi ve İşgalci kuvvetlerin müdahalesi ile kaldırılmıştır Fakat bu kararname Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan 1923 ve 1924 aile hukuku taslaklarına örnek teşkil etmiş ve İsviçre Medeni Kanunu’nun kabulünde de rol oynamıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte, işgücü açığı ortaya çıkmış ve kadınlar çalışma hayatına katılmışlardır. Birçok kadın, cepheye giden erkeklerin yerine, işçi ve memur olarak çalışma hayatına girecek ve ilk işçi hakları kadın işçilerle ilgili olarak tanınacaktır. 1897’de kadınlar ücretli işçi olarak çalışmaya başlamıştır. 1913’te ilk kez devlet memuru olurken, 1914 yılında tüccarlık ve esnaflığa başlamışlardır. 8 Haziran 1936 yılında İş Kanununun yürürlüğe girmesiyle, kadınların çalışma hayatına düzenlemeler getirildi. Bu kanunda, emeklilik, Sosyal Sigortalar Kanunu gibi bazı yasalar da değişikliğe gidilmiştir. Özellikle kadınların doğurganlık özellikleri gözetilerek, su altında ve gece işinde çalışmaları yasaklandı. Çalıştıkları 20 yılda emeklilik hakkını kazanmaları sağlandı.³⁶

Cumhuriyetin kadın devrimi olarak nitelendirilen yasal değişikliklerin başında 3 Mart 1924’te tarihinde çıkarılan tevhidi Tedrisat Kanunu bulunmaktadır. Böylece eğitim laikleştirilerek tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Kız ve erkekler, eşit haklarla eğitim görmüşlerdir. 1926’da kabul edilen medeni kanunla, erkeğin çok eşliliği ve tek taraflı boşanmasına ilişkin düzenlemeler kaldırılmış, kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı ve malları üzerinde tasarruf hakkı tanındı. 1925 yılında çıkarılan kıyafet kanunuyla dini ideoloji nedeniyle kadınların uymak zorunda olduğu örtünmeye, yani peçe takma, çarşaf giyme gibi zorunluluklar ortadan kalkmıştır.³⁷

Cumhuriyet öncesi dönemde kadına hiçbir siyasal hak tanınmamıştı. Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte kadınlar sosyal hayatta daha fazla söz sahibi olmuş, çalışma yaşamına dahil olup üretime katkı da bulunmuşlardır. Ayrıca iş gücü açığı sebebiyle kamu

³⁵Şefika Kurnaz (1991). Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, s. 60.

³⁶Şirin Tekeli. (1992). a.g.m., s. 1194.

³⁷Şirin Tekeli. (1992). a.g.m., s. 1193.

kurumlarında da yer almışlardır. Fakat Cumhuriyet'in ilanı sonrası çıkan 1924 Anayasası'nda kadına hiçbir siyasal hak tanınmamıştır. Kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini düşündükleri için bu durumu kurdukları cemiyetler aracılığıyla duyurmaya çalışmışlardır. Bu konu basına da yansımış ve Büyük Millet Meclisi'nin gündemine kadar gelmiştir. Fakat bu durum mecliste tepki ile karşılanmıştır.

“Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) 1924 Anayasa tartışmalarında kadınların seçimlere katılmasını savunurken daha sonrasında kadınlara seslenerek “ mademki Türk vatani ile ve mukadderatı ile fiili olarak meşgul olmak dileğindesiniz, o halde bu fiili meşguliyetin başka bir şerefli cephesi vardır ki, sizi oraya davet ederim” diyerek kadınları askerlik hizmetine çağırır.³⁸”

Verilen bu tepkiler ve anayasada seçime katılacak olanların sadece erkekler olması gerektiği açıkça ifade edildiği için kadınlar 1927 seçimlerine katılamamışlardır. Fakat kadınlar umutlarını yitirmeyip hak arama mücadelelerine devam etmiş ve 3 Nisan 1930 günü Belediyeler Kanunu ile kadınlara ilk siyasal haklar tanınmıştır. Bundan sonra İsmet İnönü ve arkadaşlarının verdiği bir anayasa değişikliği teklifiyle 1934 yılında kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilir. 1935 yılında ise on sekiz kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yerini alır.

³⁸Zafer Toprak, Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan (ARSIULUSAL KADINLAR BİRLİĞİ KONGRESİNE (1923-1935), İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Sayfa 9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN

I. TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KADININ TOPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ

Kadının hak arayışı her ne kadar Tanzimat sonrası dönem ile ilişkilendirilse de aslında 1789 Fransız Devrimi sonucu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'yle kişi hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması ve halkın özgür iradesinin hâkim kılınmasıyla birlikte kadının da mücadelesi başlamıştır. Çünkü devrimle birlikte eğitim evrenselleşmiş, bilimin önü açılmış ve Sanayi Devrimi'yle üretime kitlesel katılım olmuştur. Kadınların tarih sahnesine çıkması ilk kez Fransız Devrimi'yle olmuş fakat bu devrimde kadınlara özgürlük ve eşitlik getirmemiş hatta kadın ile erkek arasındaki ayrımı daha fazla derinleştirmiştir.

“Devrim ilkelerinin kadını içine almadığı, almak istemediği anlaşılmış; devrime kitlesel katılmış oldukları halde kadınlar bekledikleri haklara kavuşamamışlardır. Hatta devrim öncesi eski düzende sahip oldukları haklar bile ellerinden alınmıştır. Kadınların toplantı yapmaları, dernek kurmaları yasaklanmış, faaliyetteki kadın kulüpleri kapatılmıştır. Bu konuda hak talep etmek suç sayıldığı gibi bir suçlu da bulunmuştur. 1791 Anayasası'nın kabulünden önce tüm kadınlara eşit oy hakkı tanınmasını isteyen ve yazdığı Kadın Hakları Beyannamesi'ni, Kral XVI. Louis'ye ve Kraliçe Marie-Antoinette'e gönderen Olympe de Gouges. Çünkü o yeni anayasaya rağmen hak taleplerini durdurmamış, 1793'te “Mademki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir” savını ileri sürmüştür. Sonuçta bu haklardan birini elde ederek oy birliğiyle giyotine gönderilmiştir.”³⁹

Tanzimat'tan önceki dönemde kafeslerin arasında mahpus kalan kadının sadece komşu kafeslerle ilişkisi vardı. Bu da kadını dedikoducu, ayıpcı, geveze, ürkek bir ucube haline getiriyordu. Kadın sadece kendi kabuğu içinde, kendi dünyasında yaşayabiliyordu. Oysa Osmanlının son döneminde kadın erkekler gibi toplumsal hayatta daha fazla rol almak istemiştir. Çünkü son dönemde erkeklerin savaşa katılımıyla birçok kurumda iş gücü açığı oluşmuş ve kadın bu kurumlarda erkeğin yerine görev almıştır. Kadınların, erkeklerin yaptığı işleri yapabileceklerine olan inançları artmıştır. Bu nedenle kadının daha eski zamanlarını düşündüğümüzde yeni dönemin kadını, erkekler gibi yaşamak, onlar gibi hür

³⁹ Serpil Çakır (2013). a.g.e., s. 56.

olmak, serbest gezip eğlenmek istemiştir. Erkeklerin yaptığı bütün işlerde kendilerini kanıtlama çabası içerisine girmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu için, 19.yy bir değişim ve dönüşüm çağı olmuştur. 1876 Anayasası'yla Osmanlı Devleti'nde, parlamenter sistemin ilk adımları atılmıştır. Jön Türk Hareketi ve 1908 Meşrutiyet Devrimi'yle Osmanlı'daki monarşik sisteme bir darbe indirilmiştir. 1878'de II.Abdulhamid, her ne kadar yeni anayasayı kaldırıp meclisi kapattırsa da laiklik düşüncesi hızla yayılmaya devam etmiş, şeriatçı yapıya dayanan eğitim ve düşünce sisteminin önü kesilmiş ve bir çok eleştiriye de maruz kalmıştır.

İttihat ve Terakki Fırkası, “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” sloganlarının etrafında şekillenirken bu sırada kadın sorunu da dile getirilmiştir. Osmanlı gelenekçi yapısı kadını köleleştirirken yeni oluşan fikir hareketleri kadını özgürleştirmeyi ve kadına toplumda yer vermeyi amaçlamıştır. Çünkü geleceğin temeli olan çocukların cahil annelerin ellerine bırakılmayacağı ve bu nedenle daha eğitilmiş, kültürlü, kendini geliştirmesine imkân sağlanan kadınlar yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu nedenle kadın sorununa daha çok eğilmişler ve kadının eğitimi ve özgürleşmesi gerektiğini daha fazla dile getirmişlerdir.

Osmanlı'da hukuk açısından eşitlik düşüncesi Tanzimat'tan beri gündeme gelen ve sorgulanan bir konuydu. Özellikle Meşrutiyet döneminde eşitlik ve hürriyet gibi kavramların ön plana çıkması ve Jön Türklerle birlikte cinsiyet ayrımını sorgulayan bir düşünce filizlenmiştir. Meşrutiyet'ten sonra Türkiye'nin içinde bulunduğu savaş durumu da kadını toplumsal hayatta daha aktif olmasını zorunlu kılmıştır. Erkeklerin savaşa katılmasıyla toplumsal hayatta ve kamuda iş görececek kimse kalmamış ve iş gücü açığı ortaya çıkmıştır. İş gücü açığıyla birlikte erkek kamusal alanı kadınlarla paylaşmak zorunda kalmıştır. Bu dönemden sonra kadın, toplumsal hayatta daha aktif rol almaya başlar. Kadınların toplumsal hayatta aktif rol aldığı dönem 1908-1935 yıllarını kapsar.

Kadınlar, erkeklerle eşit siyasal haklara sahip olabilmek için bazı örgütlenmeler oluşturur. Meşrutiyet yıllarında kurulan bu örgütler başta yardım dernekleri görünümündedir. Fakat daha sonra bu dernekler kadın erkek eşitliğini savunan, kadını dış dünyayla bağlantı kurmasını sağlayan ve kadının toplumsallaşmasını destekleyen radikal dernekler haline gelmiştir. Özellikle Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Derneği bu gibi derneklerin başında gelir. Bunun dışında Teali-i Nisvan Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti de bunlardan bazılarıdır.

Balkan Harbi'yle birlikte kadın siyasal hayatta daha çok ön plana çıkmaya başlar. Ülkenin içinde bulunduğu savaş durumundan dolayı karşılaştığı sorunlara çözüm bulabilmek için kadınlar kendi aralarında konferanslar düzenlemişlerdir. Kadın sadece toplumsal ve siyasal hayatta değil zaman zaman erkeklerle birlikte cephe gerisinde de vatani müdafaa etmiştir. Milli Mücadele Dönemi'yle birlikte kadınlar cephelerde daha çok yer almaya başlamışlardır. Erkeklerle birlikte ön saflarda savaşa dâhil olmuşlardır. Kadınlar erkeklerle beraber savaşın getirdiği tüm yükümlülükleri taşımışlar ve aynı zamanda hem üretime katkıda bulunup hem de bilfiil askerlik yapmışlardır.

II. OSMANLI TOPLUMSAL YAPISINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Meşrutiyet'ten önce kadının giyimi daha kapalı ve şeriatın istediği şekildeydi. Kadının eğitim hakkı ve çalışma hakkı yoktu. İffet Halim bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Din kadında tesettürü kökleştirmişti. Şehir ahali sık kafesler altında, siyah çarşafar içinde ve haremde yaşıyordu; onu değil dışarıda bir iş bulması, dışarıya çıkması bile bir takım kayıt ve şart altında idi. Gene bu devrede Anadolu'da köylü kadını da aynı dinin tesiri altındadır, fakat o köylüsünden kaçmaz ve tarlada çalışmak onun en üstün işidir. Çocuğunu bile orada doğurur, orada büyütür, o bütün manasıyla müstahsil (üretici, yetiştirici) bir tiptir.”⁴⁰

Dinin kadınlar üzerindeki etkisini böylelikle daha açık bir şekilde görebiliyoruz. Kadınlar daha sonra kendi mücadeleleriyle birçok haklar elde etmişlerdir. Çalışma hayatına atılmışlar, daha iyi eğitimler almaya ve daha modern bir hayat yaşayıp daha da modern bir görüntüye kavuşmuşlardır. Fakat bu ne yazık ki toplumun her kesimine kadar ulaşamamıştır. Bu haklardan ve özgürlüklerden daha çok büyük şehirlerdeki kadınlar yararlanmış, maalesef taşrada ya da köylerde bulunan kadınlar bu imkânlardan yararlanamamıştır. Bunu yine İffet Halim'in bize aktardığı cümlelerle anlayabiliyoruz.

“Bugün şehirde Türk kadını başına şapka giymiştir. Belediyeci, doktor, avukat, amele, muharrir her şey olmuştur. Çarşaf ve taassubun(bağnazlık) verdiği düşünceler, inkılabın kudretiyle ezilmek için, gününü bekleyen bir idam mahkûmu vaziyetindedir. Bu vaziyet yanında yine köylü kadınlığını ele alalım. Onlar bugünde iki yüz sene önceki gidişleri içinde yaşıyorlar. Bütün sarf edilen çok enerji yanında, en az istihsal (üretim, üretme) hayatı en fazla hor görme, en çok bilgisizlik!..”⁴¹ Demıştır.

⁴⁰ İffet Halim.(1933). Yeni Türkiye'de Kadın, Ankara, s. 11.

⁴¹ İffet Halim. (1933). a.g.e., s.11-12.

Yukarıda aktarılan bilgiyle de anlaşılacağı üzere kadınlar erkeklerle zaten eşit haklara sahip olmadığı gibi kendi aralarında da bölgeden bölgeye, şehirden şehre de hiçbir haktan eşit yararlanamamışlardır.

Şehirlerdeki bazı kadınlar devrim için, kadın hakları için, topluma yeni bir bakış açısı kazandırmaya çalışırken, bazı kadınlar ise Avrupa'nın giyim kuşamını, kültürünü ve onlar gibi yaşamayı taklit ederek yenilik yaptığını düşünmüşlerdir. Oysaki bu durum taklitçilikten öteye gidememiş ve bu kadınlar gerçek anlamda inkılabı kucaklayamamışlardır. Bu nedenle hem cinsleri tarafından eleştiriye maruz kalmışlardır.

Osmanlı Devletinde özellikle 1840'lardan sonra ticari hayatın gelişmesiyle birlikte bir batılılaşma hareketi olmuştur. İngiltere ve Fransa ile imzalanan ticaret anlaşmalarıyla birlikte özellikle liman kentlerinde batıya özenme, batılı tarzda yaşama baş göstermiştir. Zaten Osmanlı padişahları uzun zamandan beri batılı ressamlar, mimarlar, heykeltıraşlar getirmeye başlamışlardır. Saraydaki batıya özenme, dış ticaretinde gelişmesiyle birlikte Osmanlıdaki elit tabakayı da etkilemiş ve yüksek düzeyli memurlar, paşalar, diplomatlar yalılarda köşklere modern bir hayat yaşayıp, çocuklarına yabancı mürebbiyeler tutup özel piyano dersleri aldirmaya başlamışlardır.

Saraydaki ve toplumdaki bu değişim kadını da etkilemiş ve hem haremdede hem de burjuva tabakada farklı bir kadın erkek ilişkisi ortaya çıkmıştır. Haremi oluşturan kadınlar, artık bir köle, cinsel bir obje olma statüsünden kurtulmaya çalışmış ve erkekler üzerinde daha baskın ve aktif bir rol oynamaya başlamışlardır. Tabi bu modern yaşam ve kadının toplumda var olmaya başlaması şeriatçı ve tutucu çevrelerce tepki ile karşılanmış ve bu durumun bir batı taklitçiliği ve özenti bir yaşam olduğu savunulmuştur. Bu modern ve lüks yaşam sebebiyle sürekli dışarıdan borç alınmış ve bu dış borçlanmalar Tanzimat ve Meşrutiyet devrimcilerinin tepkilerine neden olmuştur.

“Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin devrimcileri, Saraya, Saltanatın getirdiği mutlak idareye, baskıya karşı oldukları, özgürlük istedikleri gibi; Saray çevresinde dışarıdan alınan borçlara dayanarak züppece bir modernleşme sürecine giren elit tabakaya da karşıydılar. Namık Kemal borçlanmaya karşı çıkıyor, borçların imparatorluğu sömürge durumuna düşürdüğünü ileri sürüyordu. Tevfik Fikret ise, “Hanı Yağma” şiirinde, halk sefalet çekerken doymak bilmeyen bu büyük

zenginlere,”Yeyin efendiler, yeyin; bu hah-ı ıştaha sizin doyuncaya, tıksırınca, çatlayınca yeyin” diyordu.”⁴²

Osmanlı toplumunda bütün bu gelişmeler yaşanırken orta tabakadan, meslek gruplarından ve bazen de aristokrat çevreden gelen bazı aydınlar Osmanlı toplumuna yeniden bir şekil verebilmek ve devletin içinde bulunduğu durumu düzeltebilmek için yeni fikir hareketleri geliştiriyorlardı.

1876 Anayasasının kaldırılması ve meclisin kapatılmasıyla birlikte II.Abdulhamid’in baskıcı rejiminden dolayı devrimci hareketler oluşmaya başlamıştır. Bu hareket ordunun gizli hücrelerinde, yüksek okul ve liselerde, mason localarında, hatta Mevlevi ve Bektaşî tekkelerinde geliştiriliyordu. Bu hareketin merkezi Selanik olup Dr. Nazım ve Cavit Bey gibi önderleri bulunuyordu. Ahmet Rıza Bey ve Prens Sabahaddin gibi isimlerde bu hareketin içinde

çok geriye gitmeksizin, Selçuklu toplumunda kadınlar çeşitli faaliyetlerle çalışma hayatı içerisinde yer almışlardır. Kadınlar bu dönemde bazı iş kolları ile erkeklerle toplumsal ve yer alıp yönetimin yanlışlarına karşı bildirimler basmışlardır. Bu bildirimleri de okullarda ve orduda dağıtmışlardır. Bunlar özgürlük, eşitlik ve kardeşlikten yana olmuş ve bu kavramları da Osmanlı toplumunda var etmeyi amaçlamışlardır. Özellikle eşitlik düşüncesini daha fazla ön plana çıkartıp eğitimde kadının da eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuşlardır.

A. KADININ ÇALIŞMA HAYATI

Osmanlı öncesinden siyasal bir dayanışma içerisine girmişler ve bu dayanışmanın en etkin aracı Bacıyan-ı Rum Teşkilatı olmuştur.

Bacıyan-ı Rum, Ahi Evran'ın esnafların birbirleriyle iletişim halinde olduğu Ahilik teşkilatının kadınlardan meydana gelen koludur.⁴³ Bu teşkilat içerisinde Türk el sanatlarının göz kamaştırıcı zenginliğini ortaya koyan kadınlar boyacılık, keçecilik, oya ve dantelcilik, çadircılık, halıcılık, iplikçilik, kilimecilik, dokumacılık, ipekçilik gibi sanat dallarıyla meşgul olmaktaydılar. Ayrıca Kayseri'deki Külahdüzlar Çarşısı'nın olduğu

⁴²Yıldız Sertel (1996). Meşrutiyet Devrimi ve Kadın Sorunu, İstanbul Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, s. 24.

⁴³İsmail Doğan (1999). a.g.m., s. 374.

yerde kadınlara ait dokuma ve örgü tezgahları bulunmaktaydı ve burada üretilen ürünler İstanbul ve diğer Hristiyan şehirlerinde satılmaktaydı.⁴⁴

Kadınlar bu dönemde Anadolu'nun İçerisinde bulunduğu toplumun iktisadi hayatına katkıda bulunarak sosyo-ekonomik dokusunu güçlendirmişlerdir. 13.yy'dan 16.yy'a kadar olan dönemde Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması süreci ve Anadolu'nun birliğinin tamamlanması Osmanoğulları tarafından oluşturduğu bir dönemdir.⁴⁵

Klasik Dönem olarak adlandırılan bu dönemden Tanzimat sürecine kadar kadınlar birçok alanda çeşitli şekillerde ekonomik hayatın içerisine dâhil olmuşlardır. Bu süreç Anadolu kadını için özellikle kırsal kesimde yaşayanlar için daha kolay olmuştur. Osmanlı'da kırsal alanda ekonomik hayat daha çok toprağa bağlı olduğu için ekonomi, sosyal hayatla bütünleşmiştir. Devlet reyadan bir erkeğe miri toprağı tahsis ettiğinde, aileyi temel almakta ve vergi düzenini de buna göre belirlemektedir. Bu sistem içerisinde kadında iş gücüyle ön planda olmuş tarlasında, bağında, bahçesinde özgürce var olmaktadır. İstanbul'da yaşayan kadınlar için bu süreç biraz daha farklı olmuştur. Burada Emevilerin Abbasilerin ve Bizans'ın sosyo- kültürel yapısının etkisiyle kadın çeşitli baskılara maruz bırakılmıştır. İstanbul'da kadının sosyal ekonomik yaşamı padişah buyrukları ve Şeyhülislam fetvalarıyla bazı kurallar çerçevesinde gelişmiştir. Bu nedenlerle kadının sosyal yaşamda ekonomik bağımsızlığı elde edebilmek için mücadele etmek zorunda kalmaktaydı.⁴⁶

Bazı kaynaklarda kadının, Tanzimat'tan önceki dönemlerde çalışma hayatında yer almadığı üzerine yanlış bir düşünce yer almaktadır. Bu düşüncenin oluşmasında çeşitli nedenler etkili olmuştur. Bu nedenlerden birincisi, Osmanlı'da çalışma hayatında yer almanın özellikle devlet memuru olarak görev yapması şeklinde algılanmaktaydı.⁴⁷ Diğer bir neden ise, belgelerde çalışan kadınlarla ilgili yeteri kadar kayıt olmaması ve kadınların çalıştığına dair istatistiklerin devlet tarafından tutulmamasıdır. 1882-1884 nüfus sayımlarında da amaç orduya asker alımı olduğu için, 19.yy'ın başına kadar kadınlar

⁴⁴Ethem Cebecioğlu. (1999). Bacıyan-ı Rum, Osmanlı Ansiklopedisi, c. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 416.

⁴⁵Sina Akşin. (1991). Türkiye Tarihi, c. II, Osmanlı Devleti, 1300-1600, Cem Yayınları, İstanbul, s. 213.

⁴⁶Tiğınçe Oktar. (1998). Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı- Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, s. 18-20.

⁴⁷Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 361.

nüfusa dâhil edilmemiştir. Kadının sanayi istatistiklerde yer alması ise 1913 yılında gerçekleşmiştir.⁴⁸

Tanzimat öncesinde kırsal hayatta ekonomiye katkıda bulunan kadınların yanında şehirlerde de kadınlar gerek sanatkâr, gerek girişimci olarak çeşitli ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Tanzimat'tan çok önce bazı kadınların ticarethane sahibi olduğu bilinmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman döneminden kalan fermanlarda kadınların çamaşırhaneler işletmekte oldukları görülmektedir. Bunun yanında evden eve dolaşır kumaş, işleme, mendil v.b. çeşitli mallar satan kadınlar bulunmaktaydı.⁴⁹

Şehirlerdeki bir diğer önemli emekli unsuru kölelerdir. Bu kölelerin büyük bir bölümü kadınlardan oluşmaktaydı. İpeğin başkenti olarak bilinen Bursa'da ipek ipliği ve ipekli dokuma da işgücü bu kölelerden karşılanmaktaydı. Özellikle uzun zaman isteyen ve zahmetli bir iş olan brokar kumaş üreticiliğinde, belli bir miktarda üretim yapmaları koşuluyla, özgürlük sözü verilerek bu üretim kadın kölelere yaptırılmaktaydı.⁵⁰

Tanzimat dönemine kadar, kadınların memuriyet veya devlet kurumlarında yer aldığı ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu kadınların aldığı eğitimle de ilgilidir. Çünkü Tanzimat dönemine kadar kadınlar belli bir zamana kadar eğitim alabiliyorlardı. Kadınlar yükseköğrenimden yoksundular. Fakat 1869 tarihli Maarif Nezaret-i Nizamnamesi ile Osmanlı'da eğitim alanında ilk ıslahat hareketleri başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde kızlara meslek edindirme yolunda ilk adımlar yine Tanzimat'la birlikte atılmıştır. Bu amaçla ilk önce ebelik ve öğretmenlik mesleklerine hazırlık için eğitim kurumları açılmıştır. İlk kez 1843 yılında Mekteb-i Tıbbiyeyi Adliyeyi Şahane'de kadınlara ebelik eğitimi verilmiş, 2 yıllık bir eğitimin sonunda 1845'te yapılan bir Sınavla 26 Hristiyan 10 Müslüman toplamda 36 kadın ebelik diploması almıştır.⁵¹ Osmanlı'da meslek sahibi kadın tipinin oluşturulduğu bir diğer kurum ise, 1870'te açılan Darümuallimat'tır. Bu okulun amacı, rüştiyeler eve idadileri öğretmen yetiştirmektir. Darümuallimat 1872-1873 yıllarında 20'si Müslüman olan ilk mezunlarını vermiştir. Bunlar; Hafize Fethiye, Hafide Revide, Hafize Hatice, Fatma Nigar, Münire, Hatice,

⁴⁸Sibel Dulum. (2006). Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839- 1918) Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s. 54.

⁴⁹Bernard Caporal.(1999). a.g.e., s. 135.

⁵⁰Tiğınçe Oktar. (1998). a.g.e., S. 21.

⁵¹Tiğınçe Oktar. (1998). a.g.e., s. 33-34.

Ferdane, Büyük Zehra, Cemile, Zehra, Hattate Emine, Küçük Fatma, Hüsnüye Ayşe, Emine, Fatma, Nebiye, Hatice, Ülfet, Nazik ve Misal'dir.⁵²

Osmanlı'da kadınlar, her ne kadar eskiden beri çalışma olanağı bulsa da çalışan kadınlar alt gelir seviyesinde olup sadece belli meslek grupları içerisinde yer almışlardır. Gerek kadınların aldığı eğitim, gerekse de toplumdaki fikri değişikliklerle kadının daha fazla ekonomik ve sosyal hayatın içerisinde yer alması gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu konuda çeşitli düşünce ayrılıkları olmuş, Türkçüler ve Batıcılar kadınların her alanda çalışması gerektiğini savunurken, İslamcıların bir kısmı kadının ticaret dışında çalışmasına karşı çıkarken, diğer kısmı ise kadının tüm iş kollarında çalışması gerektiğini söylemişlerdir.⁵³

Devlet içerisinde kadınların en geniş çerçevede varlığını gösterdikleri meslek halıcılık olmuştur. Tanzimat döneminde kadınlar sadece yünü eğitip boyamakla kalmamış, bunun yanında halı dokumada da ustalaşmışlardır. Cumhuriyet öncesinde sadece İzmir bölgesinde 1280 tezgâhta, 4780 kadın çalışmaktadır. Aydın'da 3600 tezgâhta, 11000 kadın, Uşak'ta 4000, Konya'da ise 18000 kadın işçinin varlığından söz edilmektedir.⁵⁴

Kadın sadece zanaat ve ticaretle yetinmeyerek, kadın işçilerin çok eskiden beri bazı maden ocaklarında çalıştırılmaktaydı. Günümüzde bile kadınlar madenlerde çalıştırılmazken o dönemde kadınların madenlerde çalışması çok ilgi çekicidir. Bunun yanında 1897 yılında İstanbul Kibrit Fabrikası'nda çalışan 201 işçinin 121'i kadınlardan oluşmaktaydı. Sadece İstanbul'daki fabrikalarda değil Anadolu'nun birçok yerinde kadınlar fabrikalarda çalışmaktaydılar. Adana ve Urfa'daki çorap fabrikalarında çalışan kadınların sayısı 1000'i aşmaktaydı.⁵⁵

Kadınlar yavaş yavaş ekonomik hayatın içerisine dâhil olmaya başlamışlardır. Fakat yeni fikri gelişmeler ve savaşların getirdiği ekonomik buhranlar kadınların sadece belli iş kollarında değil, tüm iş kollarında çalışmasını zorunlu kılmıştır. Balkan savaşları ve 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunun sadece Müslüman Osmanlı erkeklerinden oluşması nedeniyle geride kalan Osmanlı kadınları çok büyük maddi sıkıntılarla

⁵²Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 27.

⁵³Şefika Kurnaz. (2000). Osmanlı Aydınlarının Kadınlarla İlgili Düşünce ve Önerileri, Yeni Türkiye, s. 668-669.

⁵⁴Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 135.

⁵⁵Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 344.

karşılaşmışlardır. Özellikle şehir hayatında endüstriyel işgücü kaybı yaşanmıştır. Erkekleri cephede olan Müslüman kadınlarda işgücüne katılmak zorunda kalmışlardır.⁵⁶

Savaş nedeniyle kadınlar birçok alanda erkeğin yerini almaya başlamışlardır. Osmanlı kadını, ticaretten, fabrikalara, yol yapımından, sokak temizliğine birçok alanda ekonomik hayatın içerisinde yer alacaktır. Birçok iş kolunda, işgücü açığı nedeniyle, kadının çalışma hayatına girmesi ile Divan Yolu'nda, Beyoğlu'nda, Sirkeci'de, erkekler kadın berberlere tıraş olmaya başlamışlardır.⁵⁷ Sabah gazetesi yarı şaka "erkeklerimiz şimdiden sakallarını kadınların ellerine vermeye başladılar." şeklinde bir yazı yayınlamışlardır.⁵⁸

Meşrutiyet yönetimi altında arkası gelmeyen savaşlar nedeniyle kadınlar erkeklerin yerine fabrikalara giderek daha yoğun bir şekilde çalışmışlardır. Hereke, Karamürsel, İstanbul'da Eyüp'te dokuma tezgâhları kadın emeğine dayanıyordu.⁵⁹ Kadınlar dokuma sanayisinin dışında, konserve imalatında da çalışmışlardır. 1913'te 7 fabrikada, 80 erkeğe karşılık 194 kadın işçi çalışmaktaydı. Konserve işi mevsimlik bir iş olduğu için kadınlar sadece nisan ve ekim aylarında çalışmışlardır. Diğer zamanlarda erkekler kutu imalatı ve etiket yapıştırma ile işlerine devam etmişlerdir. Kadınlar erkelere oranla daha düşük ücretlere çalıştırılmaktaydılar. Erkekler 25-30 kuruş verilirken, kadınlara 8-10 kuruş ödenmekteydi.⁶⁰ Bunu yanında, tütün, sabun imalatı, matbaacılık ve kâğıt imalatında da yine kadın gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü erkekler her yerde daha fazla ücret aldıkları için, iş sahipleri daha çok kadın işçi alma eğiliminde olmuşlardır. Hatta bir dönem İstanbul'da iş gücünün artmasıyla şehir dışından da kadın işçiler talep edilmiştir. Bu nedenle bir defasında istek üzerine İzmir'den İstanbul'a 80 kadın işçi gönderilmiştir.⁶¹

Hükümet savaş sebebiyle ortaya çıkan iş gücü kaybını gidermek için, kadın işçilere daha çok işgücü yükleyerek açığı kapatmaya çalışmışlardır. Bütün halkı etkileyen kıtlık, yokluk ve bulaşıcı hastalıklar kadınların çalışma koşulları ve yaşamlarını da çekilmez hale getirmiştir. Kadınlar fabrikalarda Saat 4'ten önce işe başlıyorlardı. Çocuklarını evde bırakıp fabrikalarda çalışmaya giden kadın işçiler günde on dört, on beş saat çalıştıktan

⁵⁶Yavuz Selim Karakışla. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar- Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 59.

⁵⁷Zafer Toprak. (2014). a.g.e., s. 5-6.

⁵⁸"Kadınların Muharebeden İstifadeleri" Sabah, 13 Teşrin-i Evvel 1917, s. 3.

⁵⁹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 136.

⁶⁰Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 119.

⁶¹"Kadın İşçiler", İktisâdiyât Mecmûası, Sayı 55, 10 Mayıs 1917, s. 7.

sonra evlerine dönebiliyorlardı. On ve on iki yaşlarındaki kız çocukları bile işe gidip çalışmak zorunda kalıyorlar.⁶²

Hükümet bu gibi durumların önüne geçmek, aynı zamanda çalışan kadının iş koşullarını iyileştirmek için sanayinin belli kesimlerini kapsayan kararnameleler çıkarmışlardır. Fakat bu kararnameleler yetersiz kalmıştır. Hükümet ancak 1915 yılında kadın işçiler için yeni düzenlemeler getirerek iş hukuku ile ilgili kararlar almışlardır. Bu kararlar neticesinde çalışma sürelerini 15 saat olarak kabul etmişler ve yılda bir ay ücretli izin ilkesini getirmişlerdir.⁶³

Savaş yıllarında giderek yoksullaşan Osmanlı kadınının işsizlik sorununa çare bulmak, cepheye gitmiş olan erkeğin yerine çalışmaya başlayan ve ailesinin ekmeğini namusuyla kazanmaya çalışan kadınlara destek olmak amacıyla Harbiye Nezareti bir çare bulmaya çalışmıştır. Harbiye Nazırı ve Başkumandan vekili Enver Paşa'nın girişimiyle, Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayesi altında Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi kurulmuştur.⁶⁴ Bu cemiyetin kurulmasının arkasında basit bir ekonomik gerekçe bulunmaktaydı. O dönemde bir savaş ve savaşın getirdiği ekonomik kriz nedeniyle kadınlar büyük bir açlık ve sefalet içindeydiler. Bu durum kısa sürede Muş gibi sosyal sorunlarda da bir patlama yaratmıştı. Bu cemiyetin amacı da bu gibi durumların önüne geçmek ve kadınların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamada iş desteğinde bulunmaktı.⁶⁵

Bu cemiyetin özellikle İstanbul'da faaliyetleri olmuştur. Çalışmak isteyen kadınlar için ilan verilince 14 binden fazla kadın bu ilanlara müracaat etmiştir. Bu rakamlar toplumdaki maddi sıkıntının ne kadar ciddi boyutlara ulaştığının bir göstergesidir. Bu nedenle cemiyet farklı şubelerde açmıştır. Üsküdar şubesinde 40 dikiş ve 10 örgü makinesinde sürekli 68 işçi çalışmış, 200 kadına da evde iş verilmiştir. Fatih'teki şubesinde ise 16 dikiş ve 18 fan ile örgü makinesinde sürekli 128 işçi çalıştırılmış, 250 kadına da evde iş imkânı verilmiştir. 1917 yılına gelindiğinde cemiyetin işe yerleştirdiği kadın sayısı 7185 bulmuş ve bunların büyük bir kısmı sanayi işçisi olarak çalışmıştır.⁶⁶ Cemiyet'in

⁶²Mehmet Şehmus Güzel. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, c. 3-4, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 870.

⁶³Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 138.

⁶⁴Zafer Toprak. (2014). a.g.e., s. 6.

⁶⁵Yavuz Selim Karakışla. (2015). a.g.e., s. 74.

⁶⁶Tiğınç Oktar. (1998). a.g.e., s. 100-102.

anlaşma yaptığı özel ve resmi kurumlar ve bu kurumlarda çalışan kadın işçilerin sayısı şu şekildedir:

<i>Kuruluşun Adı</i>	<i>İşçi Sayısı</i>
Kadın Amele Taburu	125
Reji Fabrikası	317
Şehremaneti	259
Taksim Fanila ve Çorap Fabrikası	135
Milli Mensucat Şirketi	22
Muhtelif Aşhanelere İşçi Olarak Gidenler	20
Muhtelif Müesseselere Gönderilen Hademe	84
Eyüp Elbise İmalathanesi	1592
Defterdar Dokuma Fabrikası	1440
Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası	863
Bakırköy Bez Fabrikası	833
Sultanahmet Elbise Ambarı	157
Cevazım İplik Fabrikası	272
Ahırkapı Elbise ve Çadır İmalathanesi	650
Saraçhane Fabrikası	371
Muhtelif Müesseselere Memure Olarak Gidenler	45
<i>Toplam</i>	<i>7185</i>

Tablo 1: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti tarafından özel ve resmi kurumlara yerleştirilen kadın sayısı⁶⁷

Yine bu cemiyet aracılığıyla kadınlar bir tür askeri göreve alınmışlardır. Hem cephe gerisinde ordunun ihtiyaçlarını karşılamak, hem de kadınların geçimini karşılamak amaçlanmıştır. Orduda işçi olarak istihdam edilecek olan kadınlara belli şartlar getirilmiştir. 18-30 yaş arası, Osmanlı uyruğunda ve güçlü, kuvvetli olması gerekiyordu. Diğer koşullar ise; “ehl-i namus ve iffet”ten olduğunun yerel mercilerce belgelenmesi ve “kucakta taşınır çocuğu” bulunmamasıydı.⁶⁸ Kadın İşçi Taburu’nun ihtiyaçları tıpkı Osmanlı askerleri gibi ordu tarafından karşılanacak ve bu çerçevede orduya kadın kâtibeler, memureler ve işçiler alınacak ve bunlara belli bir ücret ödenecektir. Harbiye

⁶⁷Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 101.

⁶⁸Zafer Toprak. (2014). a.g.e., s. 7. Kadın İşçi Taburu hakkında bkz. Yavuz Selim Karakışla. (2015). Osmanlı İmparatorluğu’nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar- Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 139-143.

Nezareti'ne sunulan bu teklif sonucunda, Birinci Osmanlı Ordusu'nda hemen gerekli işlemlere başlanmış ve 10 Eylül 1917'de merkezi İstanbul'da bulunan, Birinci Osmanlı Ordusu'na bağlı Kadın Birinci İşçi Taburu kurulmuştur.⁶⁹ Kadın işçi Taburu'nda çalışan kâtime ve memurların aylık maaşları yaptıkları işe göre farklılık göstermekteydi. Yapılan iş ve alınan ücretler şu şekildedir:

<i>Yapılan İş</i>	<i>Asgari Maaş(kuruş)</i>	<i>Azami Maaş(kuruş)</i>
Tabur Kâtibesi	600	800
Bölük Kâtibeleri	500	700
Tabur İaşe Memuresi	600	800
Tabur Depo Memuresi	500	700
Bölükbaşı	600	800
Takımbaşı	400	600
Hastabakıcı	300	450
Terzi	500	600
Aşçı	250	350
İşçi	10	150

Tablo 2: Kadınları Çalıştırma Cemiyeti tarafından kurulan Kadın Birinci İşçi Taburu'nda çalışan kadınlara ödenen ücretler.⁷⁰

Savaş yıllarında kadının etkin bir biçimde iş gücüne katılımı, toplumsal yapıyı da kadınlar lehine değiştirecektir. Kadınlar sadece işçi olarak değil aynı zamanda kamu kurumlarında da memur olarak çalışmaya başlayacaklardır. Kadınlar daha önce Tanzimat döneminde aldıkları eğitimlerle ebe ve öğretmen olarak devletin memuru olmuşlardır ancak kadın ile erkeğin ilk defa bir arada çalışmaya başlaması kadınların erkeklerle eşit olmasına vurgu yapmaktadır. Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti üyelerinden olan Belkıs Şevket ilk defa uçağa binerek İstanbul semalarında uçarken, Osmanlı kadınlığının yükselmesinin simgesi olmuştur. Yine bu derneğin üyelerinden olan Bedra Osman Hanım, telefon şirketinde memure olabilmek için başvurmuş başvurusu reddedilince durum kamuoyuna intikal edince işe alınmak zorunda kalmıştır. Böylelikle ilk defa 1913-1914

⁶⁹Zafer Toprak. (Mart 1988). Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti: Kadın Askerler ve Milli Aile, Tarih ve Toplum, c. 7, No. 51, s. 34-38.

⁷⁰Yavuz Selim Karakışla. (2015). a.g.e., s. 163.

yıllarında bir Türk kadını memure olmuştur.⁷¹ Bedra Hanım'dan sonra Hamiyet Derviş, Bedia Şekip, Mediha Enver, Refika Mustafa ve Semiha Hanımlar telefon idaresine memure olarak alınmışlardır.⁷² Yine bu dönemde Maliye Nezareti'ne memur olarak giren ilk hanımlardan biri de Nimet (Günaydın) Hanım'dır.⁷³

Balkan savaşlarından sonra eğitilmiş Türk kadınlarının çoğu bazı ilkokullara ve idadiyelere müdür olarak atanmıştır. Halide Edip (Adivar), Nakiye (Elgün), Nezihe Muhittin, Sadiye Hanım, Hatice Hanım gibi bazı kadınlar Eğitim Bakanlığı tarafından müfettiş olarak atanmışlardır.⁷⁴

Savaşın bitmesiyle askerden dönen erkekler, kamu hizmetlerinde eski yerlerini almak istemişler ve bu nedenle de kadınların işine son verilmeye başlanmıştır. Fakat birçok kadında daimi memur olarak işlerine devam etmek istemişlerdir. Bu nedenle basın, onların yerinde bırakılmasını isteyen bir çağrı yapmışlardır.⁷⁵

1920'li yıllara gelindiğinde hâlâ Galata Osmanlı Bankası'nda sekreter bir kadın, Ziraat Bankası'nda 7 genç kız, elektrik ve tramvay şirketinde 2 ve telefon şirketinde 48 kadın çalışmaktaydı.⁷⁶ Savaşı getirdiği koşullar, kadının kendi inkılabını gerçekleştirmesine olanak sağlamış ve bu dönemde kadının edindiği tecrübeler Cumhuriyet kadınlığına örnek teşkil etmiştir.

B. KADININ EĞİTİMİ

Osmanlı kültüründe kadınlar daha çok dini eğitim almışlardır. Ama bu Osmanlı toplumundaki bütün kadınlar için geçerli değildi. Daha çok ailesinde bir hoca, şeyh ya da âlim olan kadınlar için eğitim almak mümkündü. Çünkü kadınların dışarıdaki bir hocadan ders alıp kendilerini geliştirmeleri pek mümkün değildi. Yabancı bir erkek ile konuşmak, görüşmek günah sayıldığı için yasaktı. Bir kadın babasının ya da eşinin izin verdiği ölçüde kendini geliştirebilirdi. Kadının eğitimi, kendini geliştirme düzeyi ailedeki erkeklerin hoşgörüsü ölçüsüne bağlıydı.

⁷¹Başka kaynaklarda da ilk kadın memurenin PTT'nin bünyesinde işe başlayan Ferit Yaver olduğu söylenmektedir. PTT'den sonra da Maliye Bakanlığı bünyesinde kadın memure çalıştırmıştır. Bkz. Bernard Caporal.(1999). a.g.e., s. 139.

⁷²Zehra Toska. (1999). İstanbul Hayalhanesinde Beliren Kadın Sımaları, Osmanlı Ansiklopedisi, c. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 462.

⁷³Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 96.

⁷⁴Bernard Caporal.(1999). a.g.e., s. 139.

⁷⁵Tasvir-i Efkâr, 2 Eylül 1919. - Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 96.

⁷⁶Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 73.

Zaten Tanzimat'tan önceki dönemde kadınların gidip eğitim alabileceği modern eğitim kurumları da bulunmuyordu. Eğitim çoğunlukla medreselerde veriliyor ve bu eğitimden de toplumun her kesimi de yararlanamıyordu. Başkent İstanbul'dakiler Anadolu'da yaşayanlara göre daha şanslıydılar. Çünkü İstanbul'da hem medreselerin sayısı daha fazlaydı hem de oralara ulaşım daha kolaydı. Fakat taşrada, Anadolu'nun en ücra köşelerinde, köylerde eğitim olanakları daha sınırlı hatta çoğu yerde imkânsızdı. Oysa büyük kentlerde eğitim kurumları Anadolu'dan daha fazlaydı. "En fazla eğitim kurumuna rastlanan kentler, sayısız külliye'nin bulunduğu eski başkent Bursa, bir de Mevlevî dergâhına ait (varlığını günümüzde de koruyan) zengin bir kütüphanenin yer aldığı Konya'dır."⁷⁷

Tanzimat ile birlikte Osmanlı toplumunun temel sorunu olarak eğitim, daha geniş bir açıdan ele alınmaya başlanmıştır. Tanzimat'tan önce eğitim, askeri, mahalli ve özel eğitim kurumları olarak üçe ayrılmaktaydı. Bu bağlamda daha çok dini eğitim ön planda tutulmaktaydı. Fakat Tanzimat ile birlikte eğitimde değişiklikler meydana gelmiş ve bu değişikliklerle birlikte eğitim dini (ilmi) içeriklikten ayrılıp Batı'nın ilim ve fennine dayalı bir eğitim sistemine dönüşmüştür.

Tanzimat öncesinde Batı tarzı okullar açılmış ve eğitimde bir reform hareketi başlamıştır. Fakat Tanzimat fermanında eğitime yönelik hiçbir faaliyet bulunmamaktadır. Yine de Tanzimat'ın ilanından sonra Mustafa Reşit Paşa'nın desteğiyle bu eksiklik giderilmeye çalışılmış ve bu alanlarda yeniliklere devam edilmiştir.⁷⁸

1848 yılında Darül Muallim (Erkek Öğretmen Okulu) açılmıştır. Bu eğitim kurumu daha çok erkeklerin yararlandığı bir eğitim kurumuydu. Kadınlar için sıbyan mektepleri bulunmaktaydı bu mekteplerde kız-erkek çocuklar birlikte okutulabilmekteydi. Fakat kız çocukları ergenlik çağına geldikleri zaman bu okullardan alınıyorlardı. Çünkü ilköğretim sonrasında dini zorunluluklardan dolayı kadın ile erkeğin dünyaları birbirlerinden ayrılmaktaydı.⁷⁹ Çoğu kız çocuğu bundan sonraki eğitimlerine devam edememekteydiler. Bunun önündeki engellerden biri kız çocuklarının gidebileceği yeterli eğitim kurumunun

⁷⁷Suraiya Faroqhi. (2014). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, Elif Kılıç (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 12.

⁷⁷Yıldız Sertel. (1996). a.g.m., s. 26.

⁷⁸Şirin Eker Karadağ. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Dernekleri, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Çanakkale, s. 19.

⁷⁹Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 297.

olmayışı, diğer bir neden ise dini zorunluluktan ve ailelerin eğitimsizliğinden dolayı o yaştaki kız çocuğunun okutulması ayıp sayılmaktaydı.

“Çocuğun aile dışında eğitimi sıbyan mekteplerinde gerçekleştirilirdi. Çocuklar bu okullara 4-6 yaşlarında başlıyor ve kız-erkek beraber okuyorlardı. İslamiyet kızlarında okumasını emrettiği için bu okullarda karma eğitim yasaklanmamıştı. Ancak 11-12 yaşlarına kadar devam eden bu eğitimden sonra kızların örgün eğitimi sona eriyordu. Medreseler sadece erkeklerin devam ettiği üst öğretim kurumu olarak kız çocuklarına kapılarını kapatıyordu. Kızların bundan sonraki eğitimleri aile içinde ve annenin kılavuzluğunda evliliğe hazırlık aşaması olarak devam etmekteydi. Erkek çocuklarla birlikte kız çocukların sıbyan mekteplerindeki tüm bilgileri bu okullardaki programla sınırlıydı. Çocuklar bu okullarda Kur'an, ilmihal, ahlak, hatt-ı imla (el yazısı) okuyor ve öğreniyorlardı.”⁸⁰

Bu durum Tanzimat'tan önce daha belirgin bir şekilde kendini gösteriyordu. Sıbyan mekteplerinden sonra kızların eğitime devam etmeleri ailelerinin maddi olanaklarına ve kültürel düzeylerine bağlıydı. Varlıklı ve kültürlü aileler kızlarının daha iyi bir eğitim almalarını desteklemek için özel hocalar tutuyorlardı. Bu kızlar aldıkları özel eğitim sonucunda dönemin aydın kadın yazar ve şairlerini oluşturuyorlardı. Osmanlı entelektüel kadın tipi bu varlıklı ailelerin çocuklarından oluşmaktaydı. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde çıkarılan gazete ve dergiler, oluşturulan kadın cemiyetleri, bu entelektüel kadınlar aracılığıyla meydana gelmiştir.

Tanzimat ve Islahat reformlarını temel hedeflerinden biri de eğitimde modernleşmektir. Osmanlı devleti, Tanzimat öncesinde batının gelişimine ve bilimine sırt çevirerek sadece dini eğitime yönelmiştir. Bu nedenle eğitim sadece medreselerle sınırlı kalmıştır. Bu da devletin bilimde ve teknolojiye geri kalmasına neden olmuş ve devletin çöküşüne sebep olmuştur. Çünkü askeri alanda, bilim ve teknoloji de geri kalarak savaşlarda büyük kayıplar vermiş ve tıp, felsefe, astronomi, matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi bilimlerde de geri kalarak cahil, bilgisiz ve tutucu bir toplum yapısının oluşmasına neden olmuşlardır. Ayrıca devlet İslam şeriatıyla yönetildiği için kadınlar çok fazla toplum içerisinde yer alamamış ve eğitim hakkından da mahrum kalmışlardır. Fakat Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla birlikte kadınlarında eğitimine önem verilmiş bu kapsamda birçok yeni okul açılmıştır.

Meslek okullarının açılmasından çok önceleri 1842 yılında ebe yetiştirmek amacıyla birkaç genç kıza tıp okullarındaki dersleri izleyebilme imkânı verilmiştir. Orada

⁸⁰İsmail Doğan. (1999). a.g.m., s. 377.

verilen eğitim sonucu 1845'te 10 Müslüman genç kız diplomalarını alarak bu mesleği icra etmişlerdir.⁸¹

Bu konuda ilk adım Sultan Abdülmecid tarafından atılmıştır. 1845 yılında eğitimle ilgili bir hattı hümayun yayınlayarak toplumun içinde bulunduğu cehalete çözüm olarak ortaöğretimin yaygınlaştırılması, yükseköğretim ve meslek okullarının açılması gerekliliğini ifade etmiştir. Ülkenin her yerinde bu eğitim kurumlarının açılması gerektiğini ve İstanbul dışında da genel eğitimin yaygınlaştırılması gerektiğini söylemiştir.⁸²

Eğitim alanında ilk çalışmalar Tanzimat'tan sonra 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte eğitimde kızların sıbyan mekteplerine giriş yaşları 6-10 yaş aralığı, erkeklerinde 7-11 yaş aralığı olarak belirlenmiştir. Ayrıca ilköğretimi kapsayan bu yaş aralığındaki eğitim zorunlu hale getirilmiş ve kızların bundan sonra da eğitimlerine devam etmelerini sağlamak için kız rüştiyelerinin açılması kararlaştırılmıştır.⁸³ 1876 Kanun-i Esasi'de de ilköğretim zorunlu hale getirildiği ile ilgili madde yer almıştır. Böylelikle kız ve erkek çocukları için eğitimde hukuken eşitlik sağlanmıştır.⁸⁴

Maarif-i Umumiye nizamnamesine göre yeni açılan kız okullarda derse girecek hocaların kadın olması gerekiyordu. O dönemde kadın hocalar pek fazla olmadığı için yeni hocalar yetiştirilinceye kadar erkek hocalardan yaşlı büyük, tecrübeli ve ahlaklı hocaların derslere girmesine karar verilmiştir. 1880 li yıllara kadar bütün ilkokullar için sıbyan mektebi ismi kullanılırken 1880'li yıllardan sonra geleneksel yöntemlerle eğitim veren ilkokullara sıbyan, modern yöntemlerle eğitim veren okullara ise İptidai Mektepleri denilmiştir.⁸⁵

⁸¹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 107.

⁸²Figen Aydıngör. (2006). Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı, Eskişehir, S. 61.

⁸³Tiğince Oktar. (1998). a.g.e., s. 32.

⁸⁴C. Nergiz Kavrayış.(b.y.y.). a.g.t., s. 7.

⁸⁵Selçuk Akşin Somel. (2000). Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi, Kebikeç, Sayı 10, s. 226-227.

Mebadi-i Ulum-u Diniyye	Hesab ve Defter Tutmak Usulü
Lisan-ı Osmani Kavaidi	Nakısa Medar Olacak Derecede Resim
İmla ve İnşa	Musiki (Mecbur Değildir)
Müntehabat-ı Edebiyye	Tedbir-i Menzil
Muhtasar tarih ve Coğrafya	Mebadi-i Kavaid-i Arabiyye ve Farisiyye
Ameliyat-ı Hıyatiyye	

Tablo 3: 1869 Maarif –i Umumiye Nizamnamesi’ne Göre Kız Rüştiye’lerinde Okutulacak Dersler⁸⁶

Tanzimat ile birlikte eğitimde çağdaşlaşma yolunda adımlar atılmaya başlanmıştır. Fakat çağdaşlaşma yolundaki tüm çabalara rağmen ilköğretimde herhangi bir değişiklik yapılamamıştır. Bunun nedeni ilköğretimin daha çok dini bir nitelik kazanmış olması ve modern eğitime karşı olması gerektiği yerde onunla birebir rekabet eder duruma gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca ilkokullar için modern öğretmenler yetiştirecek özel kurumlar bulunmamaktaydı. İlköğretimde eğitim veren bütün hocaların hepsi medrese çıkışlı oldukları için bu okullarda medreselerin etkisi altında kalmıştır. Ortaöğretimlerin açılmasıyla birlikte öğretmen yetiştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla Cevdet Paşa’nın önderliğinde medrese mezunları arasından seçilen kişiler 1848’de Darül muallimin (öğretmen okulu) kuruldu. ⁸⁷Osmanlı da çalışan kadın imajının yaratılmaya çalışıldığı dönemde diğer bir eğitim kurumu olan ve ilk ve orta öğretimin kadın öğretmen ihtiyacını karşılamak için 1870’te Darül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Bu okulların açılmasıyla birlikte kadınlara yeni istihdam alanı açılmış ve yeni meslek gruplarının ortaya çıkması sağlanmıştır. ⁸⁸

“1858’de ilk kez kız rüştiyesi (ortaokulu) açılmıştır. Yine II. Meşrutiyet döneminde (1908), parasız ilköğretim, eğitim birliği kadın ve erkek öğretmenlerin aynı yerde bulunmaları birer talimatnameyle sağlanmıştır. Ders programlarında yapılan değişikliklerle de dinsel ve geleneksel eğitimin dışına çıkılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti de eğitime özel bir önem vererek İttihat ve Terakki adıyla okullar açtırmıştır. Selanik’teki Terakki Mektebi de bunlardan biri olup ayrıca buradaki Fevziye İdadisinde kadınlar lise düzeyinde eğitim alıyorlardı. Selanik’te yüksek okul düzeyinde olan hukuk mektebinin yanında pek çok yabancı okul vardı: Alliance İsrailit, “Mission Laique”, Sörler’in ve Frère’lerin Fransız okulları, İtalyan okulu gibi. Bu okullar hem batı kültürünün

⁸⁶Selçuk Akşin Somel. (2000). a.g.m., s. 227.

⁸⁷Niyazi Berkes. (2018). Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, S. 230.

⁸⁸Tiğınç Oktar. (1998). a.g.e., s. 38.

geliştirilmesinde hem de laiklik, özgürlük ve eşitlik gibi kavramların gençler tarafından benimsenmesinde etkin bir rol oynamışlardır.”⁸⁹

1858’de kız rüştiyeleri açılmıştır fakat bu kız rüştiyeleri sadece İstanbul ile sınırlı kalmış ve ihtiyacı da yeteri kadar karşılayamamışlardır. Ayrıca derslerin içeriği de toplumun kadından beklentileri ışığında şekillenmekteydi. Daha çok ev işleri, sağlık, el becerileri ve ahlak konuları işlenmekteydi. Zaten hükümet bu rüştiyelerin açılma amacını da şu şekilde ifade etmekteydi:

“Okuyup yazmanın erkek ve kadınlar için elzem olup geçinmek için ağır işler gören erkeklerin ev işlerinde rahat etmeleri, ancak kadınların dahi in ve dünyalarını bilerek kocalarının emirlerine itaat etmeleriyle ve istediklerini yapmaktan sakınmalarıyla iffetlerini koruyup kanaat ehli olmalarıyla mümkün olacaktır.”⁹⁰

Darül Muallimat’tan daha önce genç kızlara meslek edindirmek amacıyla Mithat Paşa’nın öncülüğünde meslek edindirme okulları açılmıştır. Mithat Paşa ilk meslek edindirme okulunu Rusçuk’ta açmış ve burada yetim kızlara dikiş ve dokuma eğitimi verilmiştir. Bu okulda daha çok ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çamaşır ve kıyafetler dikilmiştir. Mithat Paşa daha sonra bu okulun benzerini Kız Sanayi Mektebi(1878) adıyla İstanbul’da açılması için destek olmuştur.⁹¹ İstanbul’da ilk kız sanayi mektebi açıldıktan sonra burada iki tane daha açılmıştır. Bu okullar iptidai ve rüşdi olarak toplamda 7 yıl eğitim vermekteydiler. Derslerin içeriğinde dikiş, nakış, dokuma, tatlıcılık, çorap ve fanila örme, aşçılık gibi dersler bulunmaktaydı. 1884’te sanayi mektepleri için 23 maddelik bir nizamname yayınlanmış ve bu nizamname ile derslerin içeriğinde değişiklikler yapılmış, öğrenci sayısı artırılarak eğitim süresi de 8 yıla çıkarılmıştır.⁹²

II. Abdülhamid döneminde eğitim kurumlarının sayısında artış görülmüş fakat dini eğitimin ağırlıklı olduğu bir eğitim sistemi vardı.1895’te Sultan kız öğretmen okullarının yönetmenliğinde yaptığı değişiklik ile cinsiyet ayrımcılığını derinleştirmiştir. Çünkü talimatnamede aynı okulda görev yapan kadın ve erkek muallimlerin ders aralarında bundan sonra ayrı oturmalarını ve birbirlerini görmelerini yasaklamaktaydı.⁹³ Yine Abdülhamid döneminde lise eğitimi başlamıştır. İlk lise 1913 yılında İstanbul İnas

⁸⁹Yıldız Sertel. (1996). a.g.m., s. 26.

⁹⁰Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 298.

⁹¹Dr. Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 106-107.

⁹²Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 299.

⁹³Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 301.

sultanisidir. Sonrasında Çamlıca Erenköy, Kandilli ve Valide Sultan kız liseleri de açılmıştır. Anadolu’da ise ilk sultani 1922 yılında Ankara’da açılmıştır.⁹⁴

II. meşrutiyet ile birlikte eğitimde önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde Darül Muallimat okullarına daha çok önem verilmiş ve bu okullarda pedagojik eğitime ağırlık verilmiştir. Önceleri sadece gündüz eğitim veren bu okulların yanına 1910-1911 yıllarında yatılı öğretmen okulları açılmıştır.⁹⁵ 1914 yılında kız öğrencilerin güzel sanatlar alanında da eğitim almalarını sağlamak ve bu okullara kadın resim öğretmenleri yetiştirmek için İstanbul’da İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açılmıştır. Meşrutiyet ile birlikte ilk defa Avrupa’ya kız öğrenci gönderilmiş ve 1917 yılında ise kızların eczacılık dış hekimliği ve tıp eğitimi almalarının önü açılmıştır.⁹⁶

Osmanlı devleti 1914 yılında kızlarında yükseköğrenime katılmalarını ve erkeklerle aynı eğitim hakkına sahip olmalarını sağlamak için İnas Darülfünununu açmışlardır. Fakat bu okul daha çok lise düzeyinde eğitim vermekteydi ve bu kurum kadın eğitiminde yetersiz kalıyordu. Erkeklerin aldığı eğitimin aynısından kadınlar yararlanamıyorlardı. Bunun farkında olan İttihat ve Terakki Hükümeti bu sorunu çözmek için bazı çalışmalar yapmak istemişlerdir. Fakat o dönemde devletin içinde bulunduğu savaş durumu ve sonrasında savaştan yenilgiyle çıkmaları İttihatçıların hükümetten düşmesine neden olmuş ve eğitim için yapılacak çalışmalar da yarım kalmıştır. Sonrasında kadınlar kendileri erkeklerle eşit şartlarda eğitim alabilmek için maarif nezaretine başvurmuşlardır. O sırada cihan harbinin patlak vermesi sonucu erkeklerin cepheye gitmesiyle kadınlar toplumsal hayata daha fazla dâhil olmaya başlamışlardır. O dönemde Tedrisat-ı Âliyye müdürü olan Ali Reşad 22 Mart 1919 tarihli bir kararname ile kız ve erkeklerin öğrencilerin Darülfünun’da aynı çatı altında ve aynı hocalardan ders alacaklarını bildirmiştir. Sabahları erkek öğrenciler derse girecek, öğleden sonra ise kız öğrenciler aynı yerde aynı hocalardan ders alabileceklerdi. Böylelikle karma eğitimin ilk adımları atılmış oluyordu.⁹⁷

1920’de İnas Darülfünunu, İstanbul Darülfünun’a bağlanmıştır. Başta kadın erkek ayrı ayrı dersler almışsa da sonrasında Maarif Nazırlığının aldığı karar sonucunda 16 Eylül 1921’de Fen-Edebiyat Fakültesi’nde karma eğitime geçilmiştir.⁹⁸

⁹⁴C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.) a.g.t., s. 15.

⁹⁵Sibel Dulum.(2006). a.g.t., s. 51.

⁹⁶Sibel Dulum. (2006). a.g.t., s. 53.

⁹⁷Zafer Toprak. (2016). a.g.e., s. 215-216.

⁹⁸C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 16.

Tanzimat döneminde açılan okullar her ne kadar kadının erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olmasını ve kadının modern bir eğitim almasını desteklese de toplumda yerleşmiş geleneklerden dolayı istenilen düzeye ulaşamamıştır. Fakat yine de açılan öğretmen okulları, ebelik eğitimiyle birlikte kadın çalışma hayatına dâhil olmuş ve kadının çalışma hayatına dâhil olması bir birey olarak tanınmasını sağlamıştır. Kadın ilk defa evinden çıkmış ve sosyal hayatın içine karışmıştır. Bu okullar aracılığıyla kadının eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesiyle kendi haklarını savunacak duruma gelmiştir. Bunun ışığında cemiyetler kurup, basın faaliyetleriyle toplumda aktif bir rol oynamıştır. Savaşında getirdiği ekonomik bunalımın etkisiyle toplumsal ve ekonomik hayatta önemli roller üstlenmiştir.

C. GİYİM KUŞAM

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi batı ile ticari ve kültürel ilişkiler sonucu Osmanlı toplumunda birçok değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle mimaride, sanatta, edebiyatta ve müzikte batı örnek alınmış ve bu durum bazı çevrelerde kadınların giyim kuşamına da yansımıştır. Zengin çevrelerde kadınlar kara çarşafları ve peçeleri atmış onun yerine tül peçeler, renkli şık feraceler, ipekli ve daha açık şık giysiler tercih etmişlerdir. Avrupa'ya okumaya giden genç kızlar, oranın giyim tarzına alıştıkları için orada taktıkları şapkayı buraya gelince çıkaramamışlardır. Toplumsal yapıdaki bu değişikliklerin ve ilerlemelerin bazı tutucu çevreler tarafından tepkiyle karşılanması sonucu kadın sorunu ortaya çıkmış ve birçok kesim kadınlarla ilgili olan fikirlerini dile getirmiştir. Bunlardan Meşrutiyet devrimi sırasında, Hareket ordusunun başında bulunan Rıza Tevfik kadınlar hakkında şunları dile getirmiştir: “Bizde kadın meselesi özellikle ortaya konmalıdır... Değişen sosyal şartlar, kadınların hukukunu da değiştirmek gerektiğini gösteriyor. Eğer kadın haklarının olmadığı doğru ise, cemiyetin yarısı felce uğramış demektir.”⁹⁹

Aydın çevrelerdeki çoğu erkek kadınlara haklar tanınması, sosyal hayatta yer olması konusunda gazete ve dergilerde bu düşüncelerini dile getirmişlerdi. Ayrıca kadınların giyim kuşamı ve eğitimi hakkında kadınları destekleyici yazılar kaleme almışlardır. Genç Kalemler dergisinin yazarlarından biri olan Ziya Gökalp, dergide yazdığı bir yazıda “siyasal devrimle yetinmeyip, sosyal yapıda köklü değişiklikler yapmak gerektiğini yaptığı araştırmalara göre, İslam'ın kabulünden önce Türk kadının özgür

⁹⁹Hilmi Ziya Ülken. (2013). Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 378.

olduğunu, erkeklerle karıştığını, yüzünü kapatmak zorunda olmadığını”¹⁰⁰ anlatmıştır. Bununla birlikte Yeni Felsefe dergisinde sosyal konuları işleyen Mehmet Zekeriya Sertel bu konuyla ilgili: “Bir kadını güya namusu muhafaza için yüzü kapalı gezdirmek budalalığın son derecesini teşkil eder. Eğer ev kadının namusunu muhafazaya muktedir olması, yüzünün kapanması sayesinde ise, toplum bu derece geriliğinden ve alçaklığından utanmalıdır.”¹⁰¹

Osmanlı devleti de İslam şeriatıyla yönetildiği için kadının, dışarıda açık kıyafetler giymesi, peçe takmadan dışarı çıkması yasaktı. Evli kadınların kayınpederlerinin yanında oturmaları, yüzlerini açmaları, çoluk çocuk sahibi olsalar bile onların yanında konuşmaları ayıp sayılıyordu. O dönemin bütün yükünü kadınlar üstlenmişlerdi. Çünkü kadının okuması ve gezmesi ayıp, sesli gülmesi günah sayılmış, kadının yüzünün açık olması ya da kıyafetinin dar olması kadının namusuna söz gelmesine ve dışarıda hakarete uğramasına neden olmuştur. Hatta bu konuda Nezihe Muhittin, Türk Kadını adlı eserinde başından geçen bir olayı şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir gün akrabalarını ziyaret etmek maksadıyla Üsküdar’a gitmiştik. Yanımda aynı tarzda giyinmiş bir genç hanım daha vardı. Tabi peçeler ince ve çarşafların etekleri o zamanki modaya göre adım atmakta zorluk çekecek kadar dardı. Vapur yanaştı, bizde mevkiden çıkarak yavaş yavaş vapura doğru yollandık, fakat iskelenin üstünde yeldirmeli ihtiyar bir hanım bize çattı, hiddetli tehditler ve küfürler savurdu. Tavrı ve bakışları pek yaman olacaktı ki onunla beraber vapura girmekten çekindik. Vapura girsek acaba dayak yer miyiz? Daha sonra ihtiyar kadın etrafındakilere onları göstererek ortalığı daha da kızıştırmıştı. Sonrasında da “Allah’ımı seven şunlara tükürsün” diyerek şiddete ön ayak olmuş ve vapur iskeleden uzaklaşırken onlar vapura binememiş, vapurdakiler de üzerlerine doğru tükürerek hakaret etmişlerdir.”¹⁰²

Bu sadece bir örnekti ve sadece bununla sınırlı kalmamıştır. O dönemde kadının modern giyimi ve eşleriyle beraber dışarı bahçelere, tiyatroya gitmesi birçok tepkiyle karşılanmış. Sokak ortasında genç kadınlara hakaret edenler, üzerine tükürenler, hatta el şakalarına bile cüret eden yaşlı kadınlar ve erkekler olmuştur.

D. ÇOK EŞLİLİK

Osmanlı’da kırsal alanda da kentlerde de ailelerin büyük çoğunluğunda geleneksel aile yapısı mevcuttur. Bu aile yapısında anne, baba, çocuklar, gelinler ve torunlar bir arada yaşar ve ailede en büyük erkeğin sözü geçerdi. Evin reisi, ailenin en büyük erkek bireyi

¹⁰⁰Yıldız Sertel. (1996). a.g.m., s. 27.

¹⁰¹Yıldız Sertel. (1996). a.g.m., s. 28.

¹⁰²Nezihe Muhittin.(1931). Türk Kadını, İstanbul Nümune Matbaası, İstanbul, s. 33-34.

sayılır eğer o herhangi bir durumdan dolayı aile reisliği yapamayacaksa ondan sonraki en büyük erkek birey ailenin reisi kabul edilir ve bu durumda onun sözü geçerdi. Bu aile tipinde kadın ile erkeğin ev içindeki sosyal yaşantısı farklı yerlerde geçerdi. Ayrıca kadınla erkeğin sosyal statüsü birbirinden ayrılmıştı. Kadınla erkeğe iki ayrı dünya sunulmuş kadın evin içinde mahrem bir hayat yaşarken, erkeğin yeri kamusal alandı.

Osmanlı 'da mimari yapıda toplumun yaşayış biçimine göre şekillenirdi. Evde ailenin, kadınların ve kadın misafirlerin kaldığı bölüm haremlik ve erkeklerin olduğu bölüm selamlık olarak ayrılıyordu. Evin kadınları eve gelen yabancı erkeklerle konuşmaz ve genelde evde erkek varsa peçeleriyle yüzlerini kapatıp o şekilde evin içinde hizmet ederlerdi. Erkekler, haremlik bölümüne kadınlardan izin almadıkları sürece girmezlerdi. Çünkü bu bölümde bir aile ortamı vardı ve bu aile ortamı sadece kendi eşi ve çocuklarından oluşmaz aynı zamanda diğer kadın akrabalarının ve onların çocuklarının bulunduğu bir bölümdür.

“Bir Türk erkeğinin istediği zaman eşlerinin apartmanlarına girme hakkı olmasına rağmen bu hakkı çoğu zaman hiç kullanmaz. Eğer evde kadın misafir varsa, haremlik merdivenine çedik pabuç bırakılır. Bunu gören erkek hiçbir bahaneyle hareme girmez. Misafirlerin ziyaretleri birkaç gün sürerse, koca hareme geleceğini evde çalışan bir köle aracılığıyla bildirir, böylece orada bulunan yabancı kadınların toplanmalarına süre tanınmış olurdu.”¹⁰³

Erkeğin gösterdiği bu hareket bizlere hem harem ahlakını hem de erkeğin eşinin özel alanına duyduğu saygıyı göstermektedir. Sadece evin içinde değil, dışarıda da kadın birçok engelle karşılaşmıştır. Kadının gideceği, gezeceği yerler, kullanacağı ulaşım araçları ve bu araçlarda nerede oturmaları gerektiği, nerelerden alışveriş yapıp, hangi camilerde ibadet edebileceği gibi uygulamaların hepsi devlet tarafından çıkarılan fermanlarla sınırlandırılmıştır.¹⁰⁴

Osmanlı toplumunda evlenmeden yaşamını tamamlayan kişilere pek rastlanmazdı. Evlenmeyi aileler hazırlar, genç kızların ve genç erkeklerin evlenecekleri kişileri görücülük usulüyle kendileri kararlaştırırlardı. Bazı genç erkekler istemedikleri bir evlilikten başka yere taşınarak kurtulmaları mümkünken, genç kızlar ve kadınlar için böyle bir durum söz konusu değildi. Üstelik Müslüman bir erkek Gayrimüslim bir kadınla evlenebiliyorken bunun tam tersi bir durum mümkün değildir. Görücülük usulüyle

¹⁰³Filiz Barın Akman. (2017). Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını, Kopernik Kitap, İstanbul, s. 60.

¹⁰⁴Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 227.

evlendirilen genç kızların bir kısmı eğer evlendirildikleri zaman reşit değillerse, artık reşit olduklarının ve evliliklerinin geçersiz sayılmasını istemişlerdir.¹⁰⁵

Evlilikle ilgili tartışılan konulardan biri de erken yaşta evliliği. Bu durum hem kadın açısından hem de doğacak çocuk açısından tehlike teşkil ediyordu. Ayrıca belli bir olgunluk yaşına gelmemiş çiftlerinde evliliklerinde sorun yaşamalarına neden olmuştur. O dönem aydınları bu durumun yasalarla düzenlenmesi ve belli bir ölçüte bağlanması gerektiğini düşünmüşlerdir.

“Erken yaşta evliliğin yasal yönden müdahale edilerek önlenmesi talep ediliyordu. Evlenme yaşına bir ölçüt getiriliyor. Kadın için 19-23, erkek içinse 23-30 yaşları arası ideal yaş olarak görülüyordu. Ayrıca evlenecek gençler evlenmelerinde bir sakınca olmadığına ilişkin bir sağlık raporu almalı ve evlilik kararını birlikte vermeliydiler.”¹⁰⁶

Osmanlı toplumunda, eş seçiminin görücü usulüyle yapılması çiftlerin birbirlerini görmesi, konuşması veya tanışması engeldi. Eşler birbirlerini evlenecekleri gece görebiliyorlardı.

“Bir gelenek olarak görücülüğün kaldırılmasını yazılarıyla ilk kez Mükerrerem Belkis gündeme getirmiştir. Bu fikre tutucuların şiddetle karşı çıkabileceğini bildiği halde, evlilikte tarafların birbirlerini iyice tanımaları gerektiğini savunuyor. Ayrıca bir bakkal ya da bir tüccar ile bir ihtiyaç üzerine konuşulmasına şeriat cevaz verdiği göre, evlilikte adayların birbirleriyle konuşmaları engellenmemeliydi. Böylece cahil kişilerin itirazları anlamsız kalacaktı.”¹⁰⁷

Görücü usulüyle yapılan evlilikler sanki her iki taraf içinde sanki bir anlaşma gibi algılanıyordu. Erkek bundan sonraki hayatında kadına bakmak zorunda, kadında o erkeğin ihtiyaçlarını giderip, çocuk doğurup büyütme zorundaymış gibi her ikisi arasında gelişen sessiz bir anlaşmaya dönüşmüştür.

Bizde aile yaşamı hiçbir zaman bir terbiye ocağı, bir şefkat kuağı değildi. Çünkü kadınlarımız bir mürebbiye, bir valide olarak yetiştirilmemiştir. O yalnız, hayatını satmış bir hizmetkardır, efendisini memnun etmekle görevlidir. Efendisini diyorum, çünkü bizde kadınlar zevcelerine (kocalarına) efendi diye hitap ederler. Efendi tabiri bir kölenin sahibine karşı kullandığı bir sözcüktür. . işte bu da gösteriyor ki, kadınlarımız aile içinde bir hizmetkardan başka bir şey değildir. Ondandır istenen şey güzel yemek yapmak, evi güzel süpürmek, çocuğunu ağlatmamaktır. Evlenen bir kız, içine girdiği yeni aileye satılmış demektir. Çünkü ne kadar namuslu ve vazifesinas olursa olsun, ailede bulunanların küçük görmeleri ve alayları karşısında susmaya mecburdur. Bu tarz

¹⁰⁵Suraiya Faroqhi. (2014). a.g.e., s. 129.

¹⁰⁶Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 270.

¹⁰⁷Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 273.

hakaretlere maruz kalan bir kadından gerçek bir annelik beklemek zordur. Kadının o ailede hiçbir mevki yoktur. Hatta söz söylemeye, fikir beyan etmeye bile yetkisi yoktur.”¹⁰⁸

Bu durumda çiftler sanki sadece üremek ve çoğalmak için evleniyorlardı. Erkek önce eşine değil, ona verdiği çocuklara bağlanıyordu. Kocasına çocuk veremeyen kadın toplumun gözünde ve eşinin gözünde pek değer görmez ya babasının evine gönderilir ya da üzerine kuma getirilmesine razı olur. Buradan da anlaşılıyor ki Osmanlı toplumunda kadının bir çocuk doğurması ona statü kazandıran, değer verdiren ve güvenlik getiren bir olaydı.¹⁰⁹

“Boşanma bazı durumlarda görülen bir olaydı. Koca istediği zaman bir gerekçe göstermeden karısını boşayabiliyordu. Ama bazı evliliklerin kadının girişimiyle sona erdiğini biliyoruz. Boşanmayı koca istemişse, kadının, miktarı daha evlenirken kararlaştırılmış olan bir meblağı ve ayrıca üç aylık geçimine yetecek kadar parayı istemeye hakkı vardı. Boşanmak isteyen kadının kocasına bir miktar para ödemesi de çok karşılaşılan bir durumdu. Ya da boşanmak isteyen kadının en azından kocasından hiçbir maddi istekte bulunmaması kabul etmesi gerekirdi. Tabii bu tür boşanma varlıklı kadınlar için geçerliydi.”¹¹⁰

Görücü usulüyle evlenen çiftler birbirlerini tanıyamadıkları için çoğu zaman aile içinde bir uyumsuzluk ve uyuşmazlık baş gösteriyordu. Bu anlaşmazlıkların en büyük nedenleri eşlerin birbirlerini tanımadan evlenmeleri, kadının aldığı eğitimin yetersiz kalması ve aile de verilen terbiyenin çocukların cinsiyetine göre farklılık göstermesiydi. Bu da aile mutluluğunun tam anlamıyla oluşmamasına neden oluyordu.¹¹¹ Aile içindeki bu uyumsuzluk, çiftlerin birbirini yeteri kadar tanımaması, erkeğin isteklerinin yeterince karşılanmaması poligamiyi doğuruyordu. Aslında bazı erkekler birden çok kadınla evliliği dinin verdiği izne bağlasa da, üç ilahi dinin yaratılış öyküsünde de Hz. Âdem sadece Havva ile evlenmiş yani monogam bir evlilik yapmıştır. Hristiyanlık ve Yahudilikte poligami çok sınırlı olsa da, İslamiyet’in, çok eşliliğin sınırsız olduğu bir toplumda var olması ve bu durumu ortadan kaldırmak yerine sadece sınırlaması bugün bu konunun hala tartışılmasına neden olmuştur.

İslamiyet’teki fetih ve gaza anlayışı nedeniyle, sürekli savaş halinde bulunan İslam toplumunda kadınların dul kalıp, ekonomik güçlük çekmesinden dolayı yeni bir evlilik yapmak zorunda kalmaları da çok eşliliğe neden olmuştur. Yine Osmanlı’nın ilk

¹⁰⁸Yıldız Sertel. (1996). a.g.m., s. 28-29.

¹⁰⁹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 129.

¹¹⁰Suraiya Faroqhi. (2014). a.g.e., s. 130.

¹¹¹Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 265-266.

dönemlerinde, gaza anlayışıyla hareket edildiği için İznik'in fethi sonrasında Gayrimüslim erkeklerin çoğu savaştan bir kısmı da açlıktan hayatını kaybetmişti. Orhan Gazi ise orada yaşayan ve dul kalan kadınları muhafaza etmek maksadıyla bu kadınları kendi tarafında savaşan gazilere paylaştırmış ve oradaki bayındır evleri de onlara vermiştir.¹¹²

Erkeğin poligamiyi tercih etmesinin birçok sebebi vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi eşinin kısır olması ve soy devamlılığını sağlayamamasıdır. Ya da doğum yapsa dahi soyun erkek üzerinden devam edildiği düşüncesi sebebiyle erkek evlat istemesi ve bu sebeple başka bir evlilik gerçekleştirmesidir. Bunun dışındaki diğer sebep ise kadının hasta olması ve eşine karşı olan görevlerini yerine getirememesi de erkeğin birden fazla evlilik yapmasına sebeptir. Böyle bir durumda kalan kadın eğer isterse kendisi erkekten boşanmak isteyebilirdi. Fakat henüz ekonomik özgürlüğünü eline alamamış olan kadın boşanmak yerine mecburen bu duruma katlanmak zorunda kalıyordu.

“Kadınların böyle bir yaşama rıza göstermeleri, ekonomik bağımsızlıklarına sahip olamamaktan kaynaklanmaktadır. Şuna çok eminim ki, Müslüman kadın, erkeğin yardımına ihtiyacı olmadan yaşayacak vasıtalara sahip olduğu gün, poligami de kendiliğinden ortadan kalkacaktır.”¹¹³

Maddi durumu iyi, ekonomik özgürlüğünü elinde bulunduran kadın üzerlerine kuma getirilmesine şiddetle karşı çıkmışlar ve bundan dolayı kocalarından boşanma talebinde bulunmuşlardır. Kültürel ve ekonomik açıdan kocasıyla eşit şartlara sahip ya da ondan daha iyi konumda olan kadın hiçbir sebep yokken ikinci eş olmayı kabul etmiyordu.¹¹⁴ Fakat ekonomik açıdan güç bir konumda bulunan veya kocasına karşı koyacak gücü bulunmayan kadınların çoğu çok eşliliği kabul etmek zorunda kalıyor ve bazı durumlarda akla gelmeyecek zorluklar içerisine düşebiliyorlardı. Şeriye sicillerinde bunların örnekleri bulunmaktadır;

“20 Cumadiye'l-ûla 1013/1604 tarihli belgede Hacı Hasan kızı Fatma, gözde karısı ile bir başka yere giden kocası, Ali oğlu Hacı Mehmet tarafında dört-beş gündür evinde aç-susuz hapsedilmiş bir kadındır. Dış kapısı kilitli olduğundan şikâyeti babası tarafından mahkemeye ulaştırılmış ve mahkeme birkaç kişilik keşif grubunu oraya göndermiştir. Durum civarda komşulara sorulduğunda kocanın diğer karısıyla üç-dört günden beri başka bir yere gittiği ve Fatma'yı bu evin içinde hapsedip yiyecek ve içeceğini vermediğinden ve ona eza ve cefa dahi ettiği anlaşılmıştır.”¹¹⁵

¹¹²Abdurrahman Kurt. (1999). Osmanlı Toplumunda Poligami, Osmanlı Ansiklopedisi (Toplum), c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 397-398.

¹¹³Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 284.

¹¹⁴Abdurrahman Kurt. (1999). a.g.m., s. 401-404.

¹¹⁵Abdurrahman Kurt. (1999). a.g.m., s. 404-405.

Çok eşliliğin bir diğer nedeni de kadın-erkek arasındaki sayının eşitsizliğidir. Çünkü devletin içinde bulunduğu savaş ortamı ve ağır kayıplar erkek sayısında bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu savaşlar sonucu günlük hayatta da erkeklerin içinde bulunduğu ağır yaşam koşulları ve kötü çalışma şartlarından dolayı meydana gelen hastalıklarla artan erkek ölüm oranları da bu eşitsizliğe sebep olmuştur. Bunu o günkü verilerle de açıklayabiliriz;

“İlgili dönemde, hem Müslüman toplumunda (%53,6 erkek çocuk, %46,4 kız çocuk), hem de Gayrimüslimlerde (%52,7 erkek çocuk, %47,2 kız çocuk) erkek çocuk sayısı, kızlardan fazla olmasına rağmen, ileri yaşlarda oran tersine dönerek, hayatta kalan sayısı artmaktadır. Müslümanlarda ölen bir şahsın hayatta kalan baba sayısı 54 (%25,1), anne sayısı 136 (%74,9), Gayrimüslimler ise, baba sayısı 33 (%23,3) iken anne sayısı 77 (%76,7)’dir.”¹¹⁶

Toplumda kadın sayısının fazla olması poligamiyi doğuruyordu fakat bu durum çok eşlilik için doğrudan bir neden değildi. Çoğu zaman erkeğin birden fazla kadınla birlikte olma arzusu, eşinin hamile kalıp doğumunu bekleme sürecini yaşamak istememesi ve kadının yaşı itibarıyla menopoz dönemine girerek bir kısım fonksiyonlarını yitirmesi sebebiyle erkek zina yapmak yerine başka bir kadınla evliliğe yönelmiştir. Zaten “İslami kurallara dayalı Osmanlı hukuk sistemi de, fuhuş olarak nitelendirdiği tüm evlilik dışı ilişkileri engellemek içinde, birden dörde kadar kadınla evliliği tarafların tercihine bırakarak izin vermiştir.”¹¹⁷

Osmanlı geleneksel toplum yapısı içinde kadınların evlenmeden yaşamlarına devam etmeleri çok zordu. Özellikle ekonomik özgürlüğü olmayan kadınların yalnız ayakta kalmaları imkânsızdı. Zaten toplumda dul kadınların evlenmeleri gerektiğini düşünüyorlardı.

Birden fazla evlilik yapan erkeklerin bir diğer nedeni ise çok fazla sayıda çocuk sahibi olmak istemeleridir. Çünkü o dönemde tarımda makinalaşma olmadığı, üretim tamamen kol gücüne bağlı olduğu için fazla nüfus demek üretimde de artışın sağlanması anlamına geldiği düşünülmektedir. Bu nedenle erkekler zirai üretimde çalıştırmak için fazla çocuk sahibi olmak istemiş bu nedenle kendilerine verilen birden fazla kadın ile evlilik haklarını kullanmak istemişlerdir.¹¹⁸ Tabi ki yukarıda sıraladığımız hiçbir neden

¹¹⁶Abdurrahman Kurt. (1999). a.g.m., s. 401.

¹¹⁷Abdurrahman Kurt. (1999). a.g.m., s. 402.

¹¹⁸Said Öztürk. (1999). Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri, Osmanlı Ansiklopedisi (Toplum), c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 408.

kadının onurunu incitecek, gururunu kıracak ve kadını değersiz hissettirecek çok eşliliği onaylamaya bir neden değildir. Çünkü bir erkek birey olarak ne kadar değerliyse kadında onunla aynı şekilde o değeri sonuna kadar hak etmektedir. İslamiyet'te çok eşliliğe izin verilirken bu durum bazı şartlara bağlanmıştır.

“Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara karşı adaletli davranmamaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer adaleti gözetmemekten korkarsanız o zaman bir taneyle veya elinizin altındakiyle (sahip olduğunuz cariye ile) yetininiz.”¹¹⁹

İslamiyet eşler arasında adaletli davranıldığı sürece çok eşliliğe izin vermiştir. Osmanlı toplumu da İslami hukuk kurallarına göre idare edildiği için Osmanlıda da çok eşliliğe rastlanmaktadır. Özellikle birçok Batılı yazar Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olduğu, özellikle de padişahların haremlelerinde bulunan kadınlardan hemen hepsiyle ilişkisi olduğu ve haremle ahlakdışı bir yer olduğu düşüncesine kapılmışlardır. “Bir adamın sayıları üç yüz elliye bulan bir kadın topluluğuna hakim olması, ki bunlardan üçte ikisi güzellikleri için seçilirler, neredeyse insanın hayal gücünün sınırlarını zorlar ve garip hülyalara neden olur.”¹²⁰ Fakat yapılan araştırmalar Osmanlıda çok poligaminin düşünüldüğü kadar yaygın olmadığını, üst düzey devlet görevlileri ve zenginler haricinde çok nadir görülen bir olay olduğu anlaşılmıştır. “19.yy sonlarında İstanbul'da 1880'den sonraki evliliklerle ilgili yapılan bir çalışma, bu dönemde çok eşliliğe saray çevresiyle, üst düzeydeki din görevlileri arasında rastlandığını, ama tüccar ve zanaatkârlarda görülmediğini ortaya konmuştur.”¹²¹

“Yerli ve yabancı Osmanlı araştırmacıları da belgelerden çok evliliğin oranının Osmanlı toplumunda düşük olduğunu belirlemişlerdir. Nüfus kayıtlarına göre Kahire'de 1848 yılında evli erkeklerin sadece yüzde 2,7'sinin çok eşli olduğu tespit edilmiştir. Aynı yüzyılda, İstanbul'da ise bu oran yüzde 2'dir.”¹²²

¹¹⁹Kur'an, 4. Nisa Sûresi, Ayet 3.

¹²⁰Filiz Barın Akman. (2017). a.g.e., s. 56.

¹²¹Suraiya Faroqhi. (2014). a.g.e., s. 131.

¹²²Filiz Barın Akman. (2017). a.g.e., s. 54.

ŞEHİRLER	Toplam Evli Erkek	1 Eşi Olan	%	2 Eşi Olan	%	3 Eşi Olan	%	4 Eşi Olan	%
İSTANBUL	1242	1147	92.35	84	6.76	7	0.56	4	0.32
EDİRNE	1516	1407	92.81	103	6.79	6	0.39	-	-
BURSA	1092	1041	95.32	49	4.48	2	0.18	-	-
ANKARA	812	715	88.05	84	10.34	11	1.35	2	0.24
ANADOLU (Muhtelif)	883	789	89.35	84	9.51	10	1.13	-	-
ŞAM	133	120	90.22	-	-	-	-	-	-

Tablo 4: Şehirlere Göre Eş Sayısının Dağılımını Gösteren Tablo¹²³

17. yy 'da Edirne ve İstanbul'a ait kadı sicilleri ile Ankara, Bursa ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerine ait tereke defterleri incelendiğinde aslında çok eşlilik düşünül­düğü kadar fazla değildir. İstanbul ve Edirne'de bu oran daha azken Ankara ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bu oran biraz daha fazladır. Bursa da ise tek eşlilik oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Arap nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Halep ve Şam'da ise 19.yüzyıla ait tereke defterleri incelendiğinde monogaminin yüzde 90 oranında olduğu görülmüştür.¹²⁴

“Osmanlılarda evlilik konusunda şu ana kadar yapılmış araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara bakılırsa çok kadınla evliliğin abartılmış olduğu görülüyor. Elimizde bir kente ait zabıtların tuttuğu miras davalarına bakıldığında, çok kadınla evliliğin fazla olmadığı görülmektedir. Bu belgelerde kayıtlı eksiksiz veraset listelerinde eş olarak çok ender iki kadının adı geçmektedir. Oysa ölenin dul eşlerinin her durumda mirastan pay alma hakları vardır. Gerek yer, gerek zaman bakımından bu durumun saptandığı örnek o kadar çoktur ki, bir Anadolu kentinde yaşayan normal bir ailede tek eşliliğin geçerli olduğunu kabul etmemiz kaçınılmazdır.”¹²⁵

Osmanlı toplumunda çok eşlilik her ne kadar düşün­ül­düğü kadar yaygın değilse de, toplumsal bir kural olarak var olması kadınlar için bir tehdit unsuru olarak görülmesine neden olmuştur. Ayrıca güvenceden yoksun olan kadının, eve ikinci bir eş getiren kocaya müdahale edememesi de bu konunun şiddetle eleştirilmesine neden oluyordu.¹²⁶

Dinin, çok eşli erkeklere bütün eşlerini eşit tutmak gibi getirdiği sınırlama ve boşanma sırasında erkeğe yüklediği maddi sorumluluklar nedeniyle erkekler çok eşliliğe

¹²³Said Öztürk. (1999). a.g.m., s. 409.

¹²⁴Said Öztürk. (1999). a.g.m., s. 409.

¹²⁵Suraiya Faroqhi. (2014). a.g.e., s. 130.

¹²⁶Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 283.

fazla raġbet etmemişlerdir. Çünkü “bütün kadınlara birden bakma güçlüğü (kadın zengin bile olsa nafakası kocaya aitti), ikinci eşin evin huzurunu bozma endişesi ve nihayet artık anne-babaların evli erkeklere kız verme yönünden titiz davranmaları çok eşlilik yasal olsa bile yaygınlık kazanmamıştır.”¹²⁷ Ayrıca kadınlara 1917 tarihli kararname ile poligamiye sınır getirebilmek amacıyla, kadın nikâh sırasında kocasının evlilik boyunca tek eşli kalması şartını isteyebileceğine karar verilmiştir.¹²⁸

III. DÜŞÜNCE AKIMLARININ KADINA BAKIŞI

II. Meşrutiyet’ten sonra birçok gazete ve dergi çıkarılmış ve dönemin aydınları bu gazete ve dergilerde toplumsal ve siyasal konulara ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. Birçok gazete ve derginin yayın hayatına başlaması ve dönemin aydınlarının fikirlerini rahat bir şekilde buralarda ifade edebilmesi, ifade özgürlüğünün sağlandığı anlamını taşıyordu. Bu ifade özgürlüğü kapsamında Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık gibi yeni düşünce akımları gelişmiştir. Bu üç temel düşüncenin amacı da imparatorluğu içinde bulunduğu kaostan kurtarmaktı. Her üç düşünce akımında da bunu başarabilmek için derin toplumsal, kültürel ve ahlaki reformlar gerektiği düşüncesi hâkimdi. Bu çöküşün nedenlerini bulmak ve bunun üzerine çözüm önerileri geliştirmek söz konusu olunca her üç düşünce de birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılıyorlardı. Söz konusu kadın olduğunda ise keskin bir ayrılığa düşüyorlardı.

A. İslamcılık

İslamcılar, batıcılığın tam zıttı bir görüşe sahiptiler. İslamcılara göre batıdan gelen reform hareketi kadını olumsuz etkiliyor ve Osmanlı toplumunun aile yapısına ciddi zararlar vermek istiyordu. Avrupa’daki yaşam biçimine ve oradan gelen reformist hareketlere karşı, Müslüman toplumun gelenekçi yapısını savunuyorlardı. İslamcılar sadece batının ilim ve tekniğinin alınmasını, onun dışındaki kültürel öğelere şiddetle karşı çıkılmasını ve kadınların bu kültürden korunmasını istiyorlardı.

İslamcılar, İslamiyet’in emrettiği şekilde kadının ev içinde olması gerektiğini, kocalarına eşlik, çocuklarına karşı da annelik vazifelerini yerine getirmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kur’an’daki ayetleri de kendilerine kanıt olarak ele alıp kadınların yüzünü örtmesi gerektiğini ve bu doğrultu da gerekirse erkeğinde kadına bunun için şiddet uygulayabileceğini ifade etmiştir. Kadın meselesine İslami ölçütlerden yaklaşarak,

¹²⁷Abdurrahman Kurt. (1999). a.g.m., s. 405.

¹²⁸Abdurrahman Kurt. (1999). a.g.m., s. 400

kadınları İslam'ın emrettiği şekilde eğitmek ve toplumsal hayata katmak gerektiğini savunmuşlardır. İslamcıların en radikal kanadından olan Musa Kazım Efendi, anayasanın 4. ve 7. maddelerinde yer alan devletin dini İslamdır ibaresini kullanarak, “kadınların çarşaf konusunda bir parça özgürlükler elde etmesi ve bir erkeğin yanında sokağa çıkmasına şiddetle karşı çıkıyor ve kadınlara çarşaf giymeyi mecbur kılacak bir kanun istiyordu.”¹²⁹

“Örtünme kadına hiçbir hakkı kaybettirmez. Kadın da erkek gibi malını tasarruf eder, namusunu koruyarak gezmeye gidebilir ve eğlenebilir. Hatta kendi cemiyetlerine giderek konferans verebilir ve dinleyebilir. İptidai, rüşdi ve idadi seviyesinde tahsil görebilir. Daha fazlasına ev ve analık vazifeleri müsait değildir. Ama isterse evlendikten sonra da mümkün olduğu ölçüde ilim tahsil edebilir. Şariat buna mani değil teşvik edicidir. Örtünme onun ticaret yapmasını bile engellemez.”¹³⁰

Türk İslamcılardan biri olan Mehmet Akif'te “kadına, çarşafını çıkarma olanağı sağlama bahanesi altında gerçekte onun batılı değerlerle adetleri ve Avrupalı kadının özgürlüğünü benimsemesini isteyen kendi yurttaşlarına saldırıyordu.”¹³¹ İslamcılarının yayın organı olan Sebülürreşad'da kızların okullarda açık gezmesini ve erkeklerle konuşmalarını sert bir dille eleştirir. Hatta ailelerin bu konuda çocuklarını engellemelerini buna uymayan velilerin hükümet tarafından cezalandırılması yönünde yazılar kaleme alırlar. Bu yayınların etkisiyle zaman zaman İstanbul muhafızlığı harekete geçmiş ve kadınların örtüsüz bir şekilde sokağa çıkmamaları konusunda uyarılarda bulunmuşlardır.¹³²

İslamcılarının destek verdiği bir diğer konu da çok eşlilik. Aslında bu konuda İslamcılar ikiye ayrılmaktadır. Bir kısmı çok eşliliğin erdemlerinden bahsederken, diğer kısmı da poligaminin zorunlu olmadığını kaldırılmasının daha uygun olacağını savunmuştur. Fıkıh profesörü Mansurîzâde Mehmed Said poligamiye eleştirel yaklaşanlardan biridir. Ona göre; İslam'ın bunu kesin bir şekilde yasaklamamasının bir önemi olmadığını, kanun yapıcıların iznine veya yasaklamasına bağlı oluşunun ve bu durumun meşru bir yanının olmadığını savunmuştur. Kadınlara arasında eşitlik gözeterek izne bağlanması yerine kesin bir kanunla yasaklanmasını söylemiştir.¹³³ Bu konuda İslamcı olan Fatma Aliye de poligaminin fuhuşu önlediğine dair olan düşüncenin yanlış olduğunu savunur. Bunun tamamıyla erkeğin iradesine ve karakterine bağlı olduğu düşüncesindedir.

¹²⁹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 84.

¹³⁰Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 62.

¹³¹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 85.

¹³²Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 666.

¹³³Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 664.

Ayrıca bunun Allah'ın emri olduğunu savunanlara karşı da yazdığı "Osmanlı'da Kadın"¹³⁴ adlı eserinde yazdığı bir anekdotla eleştirmektedir. Fakat Aksekili Ahmet Hamdi ve Ahmet Naim çok eşliliğin gerekli olduğunu özellikle çoğalma için uygun olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca çok eşliliğin "kadını korumak ve yaşamı ona daha kolay kılmak için ihdas edildiğini"¹³⁵ savunmuşlardır. Boşanma hakkının sadece erkeği verilmesi konusunda da Musa Kazım "eğer kadına boşanma hakkı tanınmıyorsa, bu onun kaprisli ve güvenilmez oluşundandır. Kadına bu konuda gösterilecek en küçük bir kolaylık, aileyi uçuruma yuvarlayacaktır"¹³⁶ düşüncesindedir.

İslamcılar eğitim konusunda kadını desteklemişlerdir. Kadınların iyi bir eğitim almasının dine aykırı olmadığını, hatta daha iyi yetiştirilebileceğini düşünmüşlerdir. Fakat kızların hangi aşamaya kadar okutulması gerektiği konusunda kendi aralarında bir kararsızlığa düşmüşlerdir. Musa Kazım, yükseköğretimin kızlar için yaralı olacağını savunmuştur. Fatma Aliye'de kadınların iyi bir eğitim alabilmesi için hem alaturka hem de alafranga bir eğitim almaları gerektiğini düşünmüştür. Çünkü kültürlü ve terbiyeli bireyler olarak yetişirken öğrendiklerini hayatlarında uygulayabilecek beceriye de sahip olabilmeleri gerektiğini savunmuştur.¹³⁷ Fakat birçok İslamcı kadının İslami ölçütler içinde bir eğitim alması gerektiğini savunmuşlardır. Hatta Mehmet Fahreddin kızların eğitim için Avrupa'ya gönderilmesi fikrine şiddetle karşı çıkmış,¹³⁸ Muhammed Abduh ise kızlar eğitim alacaksa bunun din eğitimi olması gerektiğini, Fransızca, piyano, şan v.b. derslerin kesinlikle verilmemesini öngörmüştür.¹³⁹

İslamcılar, kadının çalışma hayatına dâhil olmalarına karşı çıkmışlardır. Bu konuda Mehmet Akif ve Aksekili Ahmet Hamdi kadının iş hayatında yerinin olmadığını kadının tek işinin yalnızca ailesi ve ev işleri olduğunu savunmuşlardır.¹⁴⁰ Ayrıca kadınların yönetime katılması konusuna da şiddetle karşı çıkmışlar, hatta Sait Halim Paşa, kadınlara mutlak özgürlük ve devlet işlerine karışma hakkı veren bütün uygarlıkların çöktüğünü belirtmiştir.¹⁴¹

¹³⁴Fatma Aliye. (2012). Osmanlı'da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik, Moda, Ekim Yayınları, İstanbul, s. 43-54.

¹³⁵Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 86.

¹³⁶Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 86.

¹³⁷Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 662.

¹³⁸Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 662.

¹³⁹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 85.

¹⁴⁰Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 86.

¹⁴¹Niyazi Berkes. (2018). a.g.e., s. 393.394.

İslamcılar, kadın konusunda çoğu zaman kendi içlerinde de ciddi ayrılıklara düşmüşlerdir. Özellikle çok eşlilik ve kadının eğitimi konusunda kesin bir kaniye varamamışlardır. Fakat kadının devlet dairesinde ve çalışma hayatında var olmasını istememişlerdir. Ayrıca, Avrupa kültürünü Osmanlı aile yapısı için çok büyük bir tehlike olarak görmüşler ve batının gelenekçi yapıyı bozduklarını ileri sürmüşlerdir. Türk-İslam aile yapısını ve geleneklerini, Avrupa aile yapısından ve kültüründen daha üstün tutmuşlardır.

B. Batıcılık

Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte düşüncelerini daha özgür bir şekilde ifade etmeye başlayan Batıcılar da İslamcılar gibi kendi içlerinde düşünce bakımından ayrılıyorlardı. Bir kesim aşırı batıcıyken, diğer kesim İslamiyet konusunda daha ılımlıydı. Batıcılara göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş nedeni olarak Batı uygarlığının üstünlüğünü kabul etmeyip, batıdaki gelişmelere karşı çıkmalarıydı. Köktenci Batıcılar bunun sorumlusu olarak İslamı görmekteydiler. Fakat daha ılımlı olanlar ise ulemayı sorumlu tutmuşlardır.¹⁴² Siyasi yönden birbirlerinden farklı düşünen Batıcılar kadın meselesi konusunda da kısmen farklı düşünmüşlerdir.

Bu akımın önemli temsilcilerinden biri olan Abdullah Cevdet kadınlarla ilgili olan düşüncelerini İctihad'da açık bir şekilde dile getirmiştir. Bir Fransız yazarın gazete de örtünme sorununu esprili bir şekilde yazdığı bir yazıda slogan olarak kullandığı “Kur'an'ı kapa, kadınları aç” sloganından etkilenerek “hem Kur'an'ı aç, hem de kadınları aç” sloganını kullanmıştır.¹⁴³ Ona göre, “Meşrutiyet, validemizi, hemşiremizi, kızımızı, zevcemizi, bir çuvala koyup ağzını bağlamak ve onları hayvanlaştırmak hiç değildir. Kadının görevi, vatan savunmasında ölmek değil, vatana hizmet edecek, ülkesini seven evlatlar yetiştirmektir.”¹⁴⁴ Ayrıca gelecekte kadının durumunun ne olacağı üzerine düşüncelerini de şu şekilde ifade etmiştir:

“Sultanın bir tek karısı olacaktır. Kadınlar, polis karışmaksızın, fanatik ulema ya da serserilerin söz hakkı olmaksızın canları istediği gibi giyinecek, ulusun en büyük velinimetleri olarak değerlendirilecek ve korkmayacakları erkeklerde de saygı uyandıracaklardır. Kadın ve erkek karşılıklı olarak beğenip seçtikleri eşlerle evlenecek, evlenmeden önce birbirlerini tanıyıp seveceklerdir. Tüm okullar ve kurumlar kadınlara ve genç kızlara açık olacaktır. Bir Avrupa

¹⁴²Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 89-90.

¹⁴³Niyazi Berkes. (2018). a.g.e., s. 335-336.

¹⁴⁴Abdullah Cevdet, “İcmal-i Mukadderat-ı Nisa”, Kadın, 26 Şubat 1907, s. 2-3.

yurttaşlar yasının benimsenmesiyle evlenmeye ve boşanmaya dair kuralların tümü değişecek, çok karılık ve tek yanlı boşanma yasaklanacaktır.”¹⁴⁵

Selahaddin Asım gibi radikal Batıcılar, “İslam'ın kadınlara zulüm eden bir din olduğunu iddia etmiştir.”¹⁴⁶ Ayrıca Türk kadınının içerisinde bulunduğu olumsuz şartların nedenlerini, çarşaf giyme, kadını kapatma, çok karılık, boşanma, miras, kölelik vb. konulara ilişkin dinsel kökenli kurallar oluşturmaktaydı. Tüm bu dinsel kökenli kurallar Türk erkeklerini de olumsuz etkilemekteydi ve onların gerilemesine neden olmaktadır. Bu kurallar reddedildiği takdirde hem Türk erkeği, hem de Türk kadını toplum içerisinde yükselebilecekti.¹⁴⁷ Selahaddin Asım'a göre kadın hem aile içinde hem de toplumsal hayatın içerisine dâhil olmalıdır. Fakat örtünme kadını sosyal hayattan koparmakta bu konuda kadının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Kadının sosyal hayata dâhil olması ve onun için gereken eğitimi alabilmesi için tesettürün kaldırılması gerektiğini savunmuştur.¹⁴⁸

Batıcıların ılımlı kanadından olan Celal Nuri ise kadını toplumdan dışlayan etkenin İslam olmadığını, kadını bu hale cehaletin ve istibdatın getirdiğini savunmuştur.¹⁴⁹ Celal Nuri'ye göre:

“Dinin gözünde kadın ticaret yapar, alışveriş işlemlerinde bulunabilirdi. Mahkemelerde, kurullarda haklarını savunur, vergi verir, kocasına karşı bile dava açabilirdi. Kocasına, babasına ve başka herhangi bir kimseye başvurmaksızın ortaklık sözleşmesi yapardı. Her türlü çalışma ve iş, yasal her türlü sanat, meslek, tarım ve sanayi dalları, kadın için açıktı. Hatta kadının bu iş kollarına atılması toplumda beğeni bile toplardı. Hiçbir din buyruğu kadınları doğal haklarından, mülk edinme haklarından dahası siyasal haklarından mahrum kılmazdı.”¹⁵⁰

Kadının geleneksel yapının dışına çıkarak sosyal hayata katılabilmesi gerektiğini savunur. Ayrıca ona göre Batı kadınlığının bize göre daha fazla gelişmesindeki sebepler, fikri eğitim, ekonomik değişme ve insan haklarının ön plana çıkmasıdır.¹⁵¹

Batıcılar, eğitim konusunda da kadınla erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü toplumun ve geleceğin mimarı olacak çocukları yetiştiren

¹⁴⁵Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 91.

¹⁴⁶Selahaddin Asım. (1989).Osmanlı'da Kadınlığın Durumu, Arba Yayınları, İstanbul.

¹⁴⁷Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 91.

¹⁴⁸Hilmi Ziya Ülken. (2013). a.g.e., s. 402.

¹⁴⁹Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 660.

¹⁵⁰Gülsel Sürücü. (2008). Osmanlı Kadın Dergilerinde Kadının Dünyası (1908–1914)-(Demet-Hanımlar Âlemi- Kadınlar Âlemi- Kadınlar Dünyası-Mesahin), Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı, Eskişehir, s. 41.

¹⁵¹Hilmi Ziya Ülken. (2013). a.g.e., s. 663.

kadınların iyi bir eğitim almaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu nedenle kadınlarında en az erkekler kadar iyi bir eğitim alması, kendini geliştirmesi ve sosyal hayata dâhil olması gerektiğini savunmuşlardır. Batıcı görüşlere sahip bir şair olan Tevfik Fikret'te kızların eğitim konusunda desteklenmesini istemiştir. Hatta “Bir Kız Mektebi İçin” adlı bir yazısında “ Kızlarını okutmayan bir millet oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir. Hüsrana ağlasın”¹⁵² sözleriyle de kadının eğitimine verdiği önemi vurgulamıştır.

Batıcılar, kadınları siyasette dâhil her alanda erkeklerle birlikte görmek isterler. Batıcılar arasında yer alan Hüseyin Kami ve Halil Hamit'te kadınların siyasi hayatta yer almasından yana olmuşlardır.¹⁵³ Halil Hamit, “İslamiyet'te Feminizm” adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir: “İslam, erkekle kadın arasındaki eşitliğe hiç karşı değildir. Hatta o, daha da ileri giderek bir gün Türkiye'de kadınların erkeklerin yanında parlamentoda yer alacakları kehanetinde bile bulunmuştur.”¹⁵⁴

Batılılaşma taraftarı olanlar kadını her konuda erkek ile eşit haklara sahip olması gerektiği fikrini ileri sürmüşlerdir. Kadınların evlere hapsedilmesine şiddetle karşı çıkmışlar ve kadınların evlere hapseden bir milletin toplumda hiçbir şekilde ilerleyemeyeceğini savunmuşlardır. Özellikle kadının tesettüre girmesi gerektiğine ve erkeklerin çok eşle evliliklerine ciddi şekilde karşı çıkmışlardır. Ayrıca bu konular hakkında da gazete ve dergilerde yazdıkları makalelerle de birçok tartışmanın çıkmasına zemin hazırlamışlardır.

C. Türkçülük

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının daralmasıyla birlikte ve ona bağlı diğer milletlerin ayaklanması sonucu buna tepki olarak Türk milliyetçiliği ortaya çıkmıştır. Bu fikrin başlıca temsilcileri “Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Halim Sabit (Şıbay), Mehmet Emin (Yurdakul), Celal Sahir (Erozan), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) ve bir kadın olarak Halide Edip (Adivar) geliyordu.”¹⁵⁵

Osmanlı aydın kesimi arasında Türkçülük fikri ilk olarak basın ve edebiyatta kendini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda ilk 1845 yılında Şinasi Türkçe kelimeler kullanarak şiir yazmaya çalışmış, Ziya Paşa da buna karşılık Türklerin asıl şiirini halk

¹⁵²Şefika Kurnaz.(1991). a.g.e., s. 67.

¹⁵³Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 670.

¹⁵⁴Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 93.

¹⁵⁵Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 94.

edebiyatında yani taşrada aramak gerektiğini savunmuştur. Ali Suavi ise bir devleti kurmak ve bir arada tutabilmek için ortak bir dil geliştirmek gerektiğini düşünmüştür.¹⁵⁶ Türkiye’de milliyetçilik anlayışını ortaya çıkmasında önemli rol oynayan Yusuf Akçura’da Ali Suavi’nin düşüncesini destekleyerek ortak bir millet oluşturmanın esasını şu şekilde ifade etmektedir: “Millet, ırk ve lisanın esasen birliğinden dolayı ictimâî vicdanında [toplumsal vicdanında] vahdet hâsıl olmuş [birlik meydana gelmiş] bir cemiyet-i beşerîyedir [insan topluluğudur].”¹⁵⁷

Türkçüler, İslamcılar ve Batıcıların düşüncelerinin ışığında, her iki akımın düşüncelerini sentezleyip yeni bir kültür oluşturmaya çalışmışlardır. Ayrıca yönetimde söz sahibi olan bir grup olarak da her üç akımın sentezini yaparak yeni bir yönetim anlayışı oluşturmaya gayret etmişlerdir.¹⁵⁸ Türkler kadının hem aile hayatında hem de sosyal hayatta erkeğin yanında yer alması gerektiğini düşünmüşlerdir.

Türkçülüğün önde gelen isimlerinden biri olan Ziya Gökalp’ e göre:

“İslamiyet’ten önceki Türk toplumu hem ‘demokrat’ hem de ‘feminist’ bir yapıya sahipti. Hukuk bakımından kadın ve erkek için eşit haklar mevcuttu. Hükümdar eşleri, hakanla birlikte siyasi hayatın içerisinde yer alırlar, savaşlara katılıp erkekle birlikte kahramanlık gösterebilirlerdi. Kadınlarda örtünme olmayıp, ailede tek eşlilik söz konusudur. Ev, kadın ile erkeğin ortak malı olup çocuklar üzerinde eşit velayet hakkı bulunmaktaydı. Erkek daima kadına saygı gösterir, kadınlar kendilerine ait mal varlığına sahip olabilirlerdi Ancak Türkler zaman içerisinde çağdaşlarından daha iyi olan bu sosyal yapılarını koruyamamışlardır.”¹⁵⁹

Ziya Gökalp İslamiyet’ten önce kadının durumunu bu şekilde ifade etmiştir. Ona göre İslamiyet’ten önce kadın daha özgür ve erkeklerle daha eşit haklara sahipti. Fakat günümüzde kadının içinde bulunduğu durum onu esir ve korunmaya muhtaç bir hale getirmiştir. Çoğu kişi bunu dini topluma bir etkisi olarak görürken Ziya Gökalp bunun tam tersini düşünmüştür. Dinin buna hiçbir etkisi olmadığını savunmuş ve kadının içine düştüğü bu durumu İslamiyet’in içine giren İran ve Bizans etkisinden kaynaklandığını söylemektedir. Bunun da Osmanlı toplumunda ataerkil bir yapının oluşmasına sebep

¹⁵⁶Burçin Çakır. (2012). Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı Ve Britanya İmparatorluklarının Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, s. 102.

¹⁵⁷Yusuf Akçura. (2019). Türkçülüğün Tarihi, Haz: Erol Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 17.

¹⁵⁸Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 660.

¹⁵⁹Ziya Gökalp. (1990). Türkçülüğün Esasları, Haz: Mehmet Kaplan, İkinci Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 158-160.

olduğunu ve kadının eğitim, hukuk ve sosyal hayatta geri plana düştüğünü, toplumdaki çoğu şeyinde kadına haram kılındığını vurgulamıştır.¹⁶⁰

Ziya Gökalp kadın sorunu üzerinde çok geniş ve uzun bir biçimde durmuş ve ulaştığı sonuçlar cumhuriyet döneminde dahi rol oynamıştır. Yazılarında “kendi gözlemleriyle tamamladığı Fernand Grenard, Gaston Richard ve Êmile Durkheim’in çalışmalarına dayanan Ziya Gökalp, pek çok yazı incelemesiyle, Türklerde aile kurumunun evriminin tarihini çizmekte, ailenin din, ekonomi, politika gibi öteki toplumsal olgularla bağları üzerinde durmaktadır.”¹⁶¹ Gökalp her defasında eski Türk aile geleneklerini ve yaşayış tarzını, kadının sosyal hayattaki statüsünü örnek göstererek o bağlamda bir perspektif yaratmak gerektiğini ifade etmiştir. Türk aile yapısının feminist bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştır.

“Eski Türkler hem feminist hem demokratlar. Zaten demokrat olan toplumlar aynı zamanda feministtirler. Türklerin feminist olmasındaki başka neden ise eski Türklerdeki Şamanizm geleneğinin kadının gücüne dayanmasıydı. Türk şamanları kendilerini kadına benzetebilmek için kadın kılığına girer, gerektiğinde seslerini inceltir, sakallarını tıraş ederlerdi. Buna karşılık Toyonizm dini de erkeğin kutsal kuvvetine Kut’una dayanıyordu. Toyonizm ile Şamanizm’in değerce eşit olması, hukukça kadın ile erkeğin eşit tanınmasına neden olmuştu. Devlet işlerinde dahi hakan tek başına resmi karar alamaz ve elçilerini tek başına huzura kabul edemezdi, Her emirde hakan ve hatun emrediyor ibaresi olmak zorundaydı aksi takdirde halk tarafından bu emrin bir uygulanabilirliği olmazdı. Sıradan ailelerde ise ev ortak olarak karı ile kocaya aitti. Çocuklar üzerindeki vekillik hakkı baba kadar anaya da aitti. Erkek her zaman karısına saygı gösterir, onu arabaya bindirir, kendisi arabanın arkasından giderdi.”¹⁶²

Türkçüler kadının hem aile hayatında hem de sosyal hayatta erkeğin yanında yer alması gerektiğini savunmuşlardır. Ziya Gökalp’te bu konuda kadın ile erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğini “kadın ve erkek nikâhta, boşanmada, mirasta, mesleki ve siyasi hayatta eşit olmalı”¹⁶³ ilkesini benimsemiştir. Türkçüler çok kadınla evliliğe karşı olmuşlar ve çok kadınla evliliğin kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. 1917 Aile Hukuk Kararnamesi’nin bunların etkisiyle hazırlandığı söylenmektedir.¹⁶⁴

¹⁶⁰Çiğdem Ülker. (2012). II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı (1908-1914), Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın, s. 87.

¹⁶¹Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 97.

¹⁶²Ziya Gökalp. (1990). a.g.e., s. 165-166.

¹⁶³Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 70.

¹⁶⁴Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 664.

Türkçülere göre kadın ulaşım araçları, tiyatro, lokanta, sokak, park gibi umumi yerlerde rahatsız edilmemeli ve ikinci sınıf insan muamelesi görmemelidir. Durum böyle olması gerekirken zabıtlar kadınları korumadıkları gibi bir de üzerine kadınlara yapılanlara hak vermiş ve Hilal-i Ahmer için yardım toplayan kadınları tutuklamışlardır.¹⁶⁵

Türkçüler kadınların sosyal alanda aktif olarak rol alması için Türk Ocağı derneğini kurmuşlardır. 1908 yılından sonra kadınlarda bu derneğe üye olabilmış fakat onun öncesinde de kadınlar dernek faaliyetlerine katılabilmişlerdir. Derneğin düzenlediği konferanslara veya konserlere katılmış ve bunun yanında kendileri de konferanslar düzenlemiş, bu konferanslarda erkeklerle birlikte yan yana dinleme imkânı bulmuşlardır. Türk Ocağı Derneği bu konferansların yanında kadını daha fazla sosyal hayata katabilmek için tiyatrolar düzenlemişler ve kadınlarında bu tiyatrolarda sahneye çıkmasını desteklemişlerdir.

“Halide Edip’in Yeni Turan isimli eserinde, başta Hamdullah Suphi ve Halide edip olmak üzere, ilk kez kadınlara da rol verilmiş; ancak dinleyiciler arasında Enver ve Talat Paşalar da olmasına rağmen, İstanbul muhafızı Cemal Paşa ‘Müslüman kadının sahneye çıkması doğru değildir’ diyerek buna izin vermemiştir(1913). Ancak bir yıl sonra, yine Halide Edip’in sahnelenen Kenan Çobanları’nda kadınlarda rol almışlardır.”¹⁶⁶

Türkçüler, kadının sosyal hayatta, çalışma hayatında, siyasette ve eğitimde her zaman erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini söylemişlerdir. Özellikle eğitim konusunda kızlarında erkekler gibi iyi bir eğitim almasının kadının toplumsal hayata katılımını artıracak ve daha bilinçli bir şekilde çocuk yetiştireceğini düşünmüşlerdir. Eğitim konusunda Halide Edip ise “ karma eğitimin ve kadın hocalardan ders alınmasının çalışma şevkini artırdığı belirtmiş ve karma eğitimin, meşru bir rekabete imkân hazırlamasını yanında medeni bir ilişki tarzının yerleşmesine de yol açacağına inanır.”¹⁶⁷ Halide Edip, kadınla erkeğin ayrı yerlerde eğitim alma tarzını doğru bulmamış ve bu tarz bir eğitimin işleyemeyeceğini düşünmüştür.

Kadını her alanda görmek isteyen Türkçüler bir doğu-batı sentezi oluşturmaya çalışmışlardır. Türk kadınının da Avrupa kadını gibi kendini geliştirmesini istemişler fakat İslami geleneklerden de vazgeçmemişlerdir. Çünkü onlar islamı hiçbir zaman engel olarak görmemişlerdir. Bu nedenle tesettür konusuna da pek değinmemişlerdir. Türkçüler, her ne

¹⁶⁵Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 667.

¹⁶⁶Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 668.

¹⁶⁷Şefika Kurnaz. (2000). a.g.m., s. 663.

kadar İslami gelenekleri de ön planda tutsalar da toplum yavaş yavaş batı düşünce ve yaşayış tarzına doğru kaymıştır.

IV. BASIN FAALİYETLERİ

Toplumdaki aydınlar aracılığıyla Batıda hâkim olan fikir hareketleri, Osmanlı toplumundaki kadınları da etkisi altına almıştır. Özellikle Feminist fikirler kadınlar arasında yayılmış ve kadınlar kendi hak ve özgürlüklerinin peşine düşmüşlerdir. Kadınlar bu fikir hareketleriyle değişmeye ve modernleşmeye başlamışlardır. Kadınlar ev içinde kendilerine yüklenen sorumluluklardan sıyrılıp, toplumda farklı bir statü kazanmak amacıyla birçok talepte bulunmuş ve kadınların bu konuda en büyük destekçisi basın olmuştur. O dönemde çıkan bütün kadın gazete ve dergileri, kadının toplumdaki statüsünün değişmesi, kişisel hak ve özgürlüklerine kavuşmaları, kadının daha iyi şartlarda eğitim alması konularında kadınlara destek olmuşlardır.

Kadınlar ilk kez seslerini duyurabilmek, istedikleri hakları elde edebilmek için basına başvurmuşlar sadece başvurmakla kalmamı, kendileri de sorunlarını dile getirebilmek için gazetelere ve dergilere yazılar göndermişlerdir. Sonrasında bunu daha aktif bir şekilde gerçekleştirebilmek için bizzat kendileri kadın dergileri çıkartıp orada seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

A. TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİ GAZETELER

1. Terakki-i Muhadderat

Başta sadece terakki gazetesinin bir bölümünde kadınların sorunlarıyla ilgili yazılar yayımlamışlardır. Sonrasında gazeteye bağlı bir dergi şeklinde Terakki-i Muhadderat adıyla yayım hayatına girmişlerdir. 1868 yılında yayım hayatına başlayan Terakki gazetesi 1869'da gazetenin alt başlığına “Muhadderat (Müslüman kadınlar) için gazetedir.”¹⁶⁸ İbaresıyla ilk kadın dergisi olarak nitelendirilmiştir. Haftalık çıkan bir dergidir. “Ali Raşit ve Filip Efendi'nin çıkardığı bu dergide kadınlara öğrenim hakkı tanınması, çalışma olanakları verilmesi, çok eşliliğin engellenmesi ve kadın erkek eşitliğini savunan konuları ele almıştır. Ayrıca Osmanlı'daki ve Avrupa'daki kadınların durumları da mukayese edilerek kadının Osmanlı toplumunda içinde bulunduğu şartlar da eleştirilmektedir.”¹⁶⁹

¹⁶⁸Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 60-61.

¹⁶⁹Çilem Tuğba Koç. (2018). Modernleşme Sürecinde Batı'da ve Osmanlı Da Feminizm ve Kadın Dergileri (1869-1927), Gece Akademi, s. 77.

Ayrıca terakki gazetesinde isimlerini vermeden gönderilen diğer kadın mektuplarına da yer verilmiştir ve böylece kadınların kendi yaşadıkları sorunları daha rahat bir şekilde ifade etmeleri sağlanmıştır. Bu gelen mektuplardan bazıları şu şekildedir;

“Gazetenin 104. Sayısında “Üç Hanım” imzalı bir yazıda, vapurda kadınlara ayrılan yerlerin kötülüğünden yakınılmış, erkeklerle aynı vapur ücreti ödemelerine karşın, böyle hor görülmelerinin nedeni sorulmuştur. 83. sayıda ise okuma yazma bilmediği halde düşüncelerini aktarmayı istediğini belirten bir kadın, başkasına yazdırdığı bir mektubunda, çok kadımla evliliği sorgulamıştır.”¹⁷⁰

2. Vakit-i Mürebbi-i Muhadderat

1875 yılında yayım hayatına başlayan bir dergidir. “Derginin yayım ilkesi kadınlığa dair nafi (yararlı) şeylerden bahseder.”¹⁷¹ Yayım ilkesine baktığımızda kadınlarla ilgili olduğunu düşündüğümüz bu dergi 8 sayı çıkarılmıştır.

3. Ayine

1874’te çıkarılan bir diğer dergide ayine dergisidir. “Evlilik, eşlerin sorumluluk, tutum ve davranışları, çocuk sağlığı ve terbiyesi gibi konuları işlemiş, haftalık olarak ve 30 sayı yayımlanmış, dergide imza ya da yazı başlığı kullanılmamıştır.”¹⁷²

4. Aile

1880 yılında kadın, çocuk ve ev işlerini konu alan bir kadın dergisi olmuştur. Dergideki yazılarda hiç kimsenin imzası yoktur. Çünkü yazıların hepsini Şemsettin Sami yazmıştır.¹⁷³

5. İnsaniyet

1883 yılında Mahmut Celaledin tarafından aylık olarak çıkarılan derginin 2 sayısı bulunmaktadır. “ Kadınları aydınlatmayı ilke edine bu dergide, ansiklopedik bilgilerin yanı sıra, takvim ve yıldız sistemlerini de bulmak mümkündür.”¹⁷⁴

Bu dergiye gönderilen bazı yazılarda kadınların yazılarının yayımlanmasına öncelik verilmesi gerektiği, çünkü kadınların yazılarını yayımlatmakta güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir.¹⁷⁵

¹⁷⁰Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 60.

¹⁷¹Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 62.

¹⁷²Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 81-82.

¹⁷³Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 82.

¹⁷⁴Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 63.

¹⁷⁵Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 64.

6. Hanımlar

1883 yılında çıkan bir diğer kadın dergisidir. Tek bir sayı çıkan dergide kadın yazarların sayısı çoğalmıştır. “Dergide ev idaresi, edebi yazılar, tarih, takvim sistemleri gibi bilgilerin yanında, bir kadın için yabancı dil öğrenmenin önemine dikkat çekilmiş ve evlilik konusunun işlendiği üç perdelik bir piyes yayımlanmıştır.”¹⁷⁶

7. Şükûfezar

1886 yılında çıkan hem yayıncısı hem de yazar kadrosunun tamamı kadınlardan oluşan ve bu bakımdan bir ilk olduğu kabul edilen kadın dergisidir.¹⁷⁷ Arife Hanım tarafında çıkarılan bu dergi daha çok kadın erkek eşitliğini savunmuştur. “Münire, Fatma Nevber, Fatma Nigar gibi kadın imzalarını görüldüğü dergi amaçlarını siyaset dışı yazılarla kadın varlığını kamuoyuna bildirmek olduğunu belirtmiş ve kadınları akıllı insanlar olduklarını ispat edeceklerini açıklamıştır.”¹⁷⁸

8. Mürüvvet

1888 yılında II. Abdulhamid’in teşvikiyle çıkarılan eğitim, edebiyat, politika ve ahlak konularını işleyen dergidir. Diğer ülkelerdeki kadınlar hakkında da bilgi veren, ayrıca kadınların eğitim ve kültürel düzeyini artırmayı amaçlayan bir dergidir.¹⁷⁹

9. Parça Bohçası

1889 yılında tek bir sayı Hatice Semiha ve Rabia Kamile tarafından çıkarılmıştır. Ev işleri, aşçılık ve çocuk bakımı hakkında bilgi veren dergide ayrıca Nigar bint-i Osman’ın iki şiiri de yer almıştır.¹⁸⁰

10. Hanımlara Mahsus Gazete

1895’ten 1908’e dek 612 sayıyla, 13 yıl, 1-150. Sayıya kadar haftada iki kez sonrasında da haftada bir kez çıkarılan en uzun süreli kadın dergisidir.¹⁸¹ “Fatma Aliye, Makbule Leman, Emine Semiye, Fahrunnisa, Şair Nigar ve Abdülhak Hamit’in kız kardeşi Mihrünnisa, Şair Leyla, Gülistan İsmet, Fatma Kevser gibi dönemin önemli kadın aydınlarının yazıları yer almıştır.”¹⁸²

Ülkenin birçok yerindeki kadınlardan mektuplar gelmekte bu da kadınların yazın hayatında ne kadar çok var olmak istediklerinin kanıtıdır. “Dergide kadın okurların

¹⁷⁶Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 64.

¹⁷⁷Çilem Tuğba Koç. (2018). a.g.e., s. 77-78.

¹⁷⁸Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 83.

¹⁷⁹Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 83.

¹⁸⁰Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 66.

¹⁸¹Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 67.

¹⁸²Çilem Tuğba Koç. (2018). a.g.e., s. 78.

mektupları yayımlanıyor, erkek ya da kadın yazarlar da bunlara yanıt veriyorlardı.”¹⁸³
“Dergide kadınların okutulması ve terbiyesi üzerinde durulmuş, sağlık, çocuk eğitimi bilgileri verilmiş İslam ve Batı dünyasındaki kadınların yaşam öyküleri yayınlanmıştır. Ayrıca dünyada kadın hakları çerçevesinde gerçekleşen gelişmeleri okurlarına iletmiş ve yurt dışında da oldukça ilgi görmüştür.”¹⁸⁴

11. Hanımlara Mahsus Malumat

1895 yılında Malumat Mecmuasının eki olarak haftalık çıkan derginin günümüze 27 sayısı ulaşmıştır. İdareciliğini Mehmet Tahir’in yaptığı dergide Ahmet Rasim, Nazif Sururi, Mehmet Celal gibi erkeklerde kadınlarla ilgili yazılar kaleme almıştır. Kadınlar ise dergiye gönderdikleri mektuplarla kendilerini ilgilendiren konulardaki fikirlerini yazmışlardır.¹⁸⁵

12. Âlem-i Nisvan

1906 yılında Tercüman gazetesinin eki olarak yayım hayatına giren bu derginin idareciliğini İsmail Gaspıralı’nın kızı Şefika Hanım üstlenmiştir. Bu dergide Kafkasya da yaşayan kadınların yaşadığı kötü koşullar ve buna dair çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.¹⁸⁶

13. Demet

1908 Meşrutiyet’in ilanından sonra yayım hayatına birçok yeni dergi katılmıştır. Bunlardan ilki de çıkan ve 7 sayısı yayınlanan kadınlara özel, ilmi, siyasi, haftalık bir dergidir. Dergini ilk sayısında yazarların çoğunluğu erkeklerden oluşmakta ve özellikle Jön Türklere rastlanmaktadır.¹⁸⁷

Amacını “Kadınların menfaatini muhafaza etmek ve onların fikirlerini, yazılarını yansıtmak, tek meselemiz ve vazifemiz budur.”¹⁸⁸ Şeklinde açıklayan derginin ilk sayısından sonra gelen sayılarında kadın yazarların sayısında artış görülmektedir. Dergide diğer kadın dergileri gibi çocuk eğitimi, sağlık, moda, cilt bakımı gibi konuların yanında

¹⁸³Bernard Caporal. (1999). a.g.e., s. 71.

¹⁸⁴Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 84-85.

¹⁸⁵Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 73.

¹⁸⁶Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 73-74.

¹⁸⁷Fatma Esin Tezesen. (2008). Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Değişen Toplumsal Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya, s. 38-39.

¹⁸⁸Zozan Çetin. (2018). Osmanlı Ve Cumhuriyet Basımında Kadın Ve Kadına Yönelik Siyasal Bir Analiz (1850-2016),Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Programı, İzmir, s. 32.

ilmi, edebi ve siyasi yazıları da dikkat çekmiştir. Sahibi ve başyazarı Celal Sahir olan dergi meşrutiyet yanlısı bir politika izlemiştir.¹⁸⁹

Yaklaşık iki ay çıkarılan dergide “Celal Sahir, Enis Avni, Mehmet Akif, Mehmet Emin, Selim Sırrı, Mithat Cemal gibi ünlü erkek yazarların yanı sıra Ulviye (Bint-ül Asım Ulviye), Fatma Müzehher, Halide Salih (Halide Edip), Nigar Bint-i Osman, Ruhsan Nevvare, İsmet Hakkı gibi kadın imzalar yer almıştır.”¹⁹⁰

Demet’in çıkış amacı “kadınların fikirlerinin aydınlanmasına hizmet etmek, onlara haftada bir kere bilim ve edebiyatla dolu bir an yaşatmak ve kadınlık yararına gerçekleşen her konuda bilgi vermek”¹⁹¹ olduğunu ifade etmiştir.

14. Mesahin

1908 yılında Asaf Muammer ve Mehmet Rauf tarafından çıkarılan bu derginin çıkış amacı güzel sanatlar, el sanatları musiki moda gibi konularda kadınları bilgilendirmektir. Ayrıca bu konularda da okurlarına örnek sunabilmek için renkli ve resimli olarak çıkarılmış ilk dergi olmuştur.¹⁹²

“Gazetenin içinde kadınlara verilen konferanslar da yer almaktadır. Bu konferansların birinde Ahmet Hikmet, kadınların 30 sene değil, 600 seneden beri esir olduklarını belirtmektedir. Celal Sahir ise kadının o günkü durumunun dinden değil, Doğu’nun cehaleti ve taassubundan kaynaklandığını ifade eder. Bunların yanında farklı görüşte olanlarında yazısına yer verilmiştir. Mesela, Zöhre adlı bir okuyucu: Feministler ve karşıtları ne derlerse desinler, bir enstitü üyesi kadar âlim olan kadınları tabiat hatası sayarım. Ameliyat yapmak, kadınlar için yakışsız ve hatta ayıptır” derken; yazar Fatma Aliye ise: Kadınların erkeklerle aynı arabaya binmelerinin yasaklanmasını eleştiriyordu.”¹⁹³

Birçok farklı görüşte yazarın yazı kadrosunda bulunduğu bir dergi olmuştur. Ayrıca çeşitli ülkelerdeki kadınlar hakkında bilgi vererek onların kadınların hak ve özgürlükleriyle ilgili yaptıkları faaliyetler ve kurdukları dernekler hakkında bilgiler verilmiştir.¹⁹⁴

¹⁸⁹Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 85.

¹⁹⁰Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 74-75.

¹⁹¹Çilem Tuğba Koç. (2018). a.g.e., s. 80.

¹⁹²Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 86.

¹⁹³Seda Öztürk. (2010). Birinci Dünya Savaşı Sonunda Türk Kadını ve Türk Kadını Dergisi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, S. 27.

¹⁹⁴Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 78.

15. Kadın

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1908 yılında Selanik'te yayım hayatına başlayan haftalık bir dergidir. Yazar kadrosu birçok kadın ve erkek yazarların isimleri göze çarpar.¹⁹⁵

“Dergide kadınlık konusu, eğitim ve toplumsal yaşama katılım gibi çeşitli konular işlenerek kadınların uğradıkları haksızlıklar dile getirilmiştir. Batılı kadınların elde ettiği haklardan örnekler verilerek Fransa'da kadınların üniversitelere kabulünün önemli bir başarı olduğunun üzerinde durulmuştur.”¹⁹⁶

Dergide siyasi, fenni, ilmi ve edebi yazılar yer almış ve okuyucu kadınlardan gelen yazılarda yer almıştır.¹⁹⁷

16. Musavver Kadın

1911-1912 yılları arasında idareciliğini Nizameddin Hasib'in yaptığı, Osmanlı kadınlarına mahsus çıkarılan siyasi, ilmi ve edebi bir dergidir.¹⁹⁸ Edebi yönü baskın olan ve daha çok moda ağırlık verdiği için bol resimli olarak çıkarılan kadın dergisidir. Toplumda kadınlara karşı sözlü ve fiili tacizlere de yer veren dergide hükümetin bunları önlemeye yönelik hiçbir çalışma yapmamasını eleştirel bir dille ifade etmiştir.¹⁹⁹

17. Kadın (İstanbul)

1911-1912 yılları arasında yayımlanan kadınların sosyal ve düşünce alanında kendilerini geliştirmeleri gerektiğini savunan bir dergidir. Toplumda kadın haklarının gerekliliğini savunmuş, kadınların gelişimine katkı sağlamak içinde İngilizce ve Fransızca metinlerden tercüme yapmıştır.²⁰⁰

18. Kadınlar Dünyası

1913 yılında yayım hayatına başlayan dergi 1921'e kadar aralıklarla da olsa yayım hayatına devam etmiştir. İdareciliğini Ulviye Mevlan'ın yaptığı dergi, Osmanlı kadınlarının hak mücadelesini üstlenen Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır.²⁰¹

¹⁹⁵ (Ayr. Bkz.), Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 87.

¹⁹⁶ Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 79.

¹⁹⁷ Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 87.

¹⁹⁸ Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 88.

¹⁹⁹ Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 88.

²⁰⁰ Seda Öztürk. (2010) a.g.t., s. 28.

²⁰¹ Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 80.

Eğitim, ticaret ve el sanatlarını teşvik edici yazılar dışında, görücü usulüyle evlenme lüzumsuz çeyiz masrafları gibi konularda dergide yer almıştır.²⁰²

Yayım hayatına çok uzun bir süre zarfında devam ettiği için, önemli bir belge niteliği taşımakta ve bu nedenle kadınlar hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Vapurlarda neden erkeklerle ayrı yere oturtulmak zorunda kadınlarını ve yabancı kadınları tiyatrodaki eşleriyle otururken, neden Müslüman kadınların ayrı yerde oturması gerektiğini eleştirmiştir. Ayrıca kadınların sosyal hayatta var olmak için gittiği yerlerde hakarete, sarkıntılık ve sataşmalarla karşılaştığı görülmüştür.²⁰³

19. Hanımlar Âlemi

1913 yılında yayım hayatına başlayan ve 18 sayı çıkarılan dergide daha çok edebiyata ve moda ağırlık verilmiştir. Resimli olan dergide Fransız kadınları örnek olarak gösterilmiştir. Yazarları arasında Ahmet Cevdet, Mehmet Rauf ve Nigâr Bint-i Osman gibi ünlü isimler vardır. 1913-1918 yılları arasında 30 sayı çıkmış olan bir başka gazeteye de aynı isim verilmiş olup bu dergi daha çok batı yayınlarından faydalanmış ve kadın haklarını savunmuştur.²⁰⁴

20. Kadınlık Hayatı

1913 yılına çıkarılmaya başlanan dergide kadınlığa dair şiir, hikâye ve fikir yazıları yer almaktadır.²⁰⁵

21. Kadınlık

1914 yılında yayımlanmış dergide fikir yazılarının yanı sıra şiir, edebiyat, güzellik moda, musiki, reklam, biçki-dikiş gibi konuları da içine alan bir kadın dergisidir. Yazar kadrosunda dönemin önemli kadın yazarları yer almış, milli değerlere vurgu yapan dergi batıya da yönelmesi gerekliliğini savunmuştur.²⁰⁶

22. Kadınlar Âlemi

1914-1915 yılları arasında yayımlanan ve 9 sayı çıkarılan dergi, 4. sayıdan sonra Osmanlı Kadınlar Âlemi olarak isim değiştirmiştir. Kadın haklarını savunmuş fakat diğer dergilerde olduğu gibi kadınlarla ilgili radikal bir tutum sergilememiştir. Daha çok edebi

²⁰²Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 89.

²⁰³Sabiha Doğan. (2012) a.g.e., s. 89.

²⁰⁴Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 92.

²⁰⁵Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 92.

²⁰⁶Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 92-93.

ağırlıklı bir aile dergisidir. İdareciliğini M. Ekrem'in yaptığı derginin başyazarı Feriha Kamuran'dır. Meşrutiyet yanlısı bir fikre sahiptir.²⁰⁷

23. Erkekler Dünyası

1914 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Daha çok erkekler için çıkmışsa da amacı kadınlara hizmet etmek olan dergide kadınlığın kıymetini bilen, ilim ve fennin yüceliğini takdir eden, kadın erkek eşitliğini savunan gençler yetiştirmeyi hedeflemişlerdir.²⁰⁸

24. Seyyale

1914 yılında genç kızlara ve kadınlara hitaben çıkarılan ilmi edebi ahlaki birçok konuya yer veren ve tek sayı olarak çıkarılan bir dergidir.²⁰⁹

25. Bilgi Yurdu Işığı

15 Nisan 1916 yılında Ahmed Edip Bey tarafından Hanımlar Bilgi Yurdu Müessesesi'nde yapılan faaliyetlerden kadınların daha çok yararlanmasını amaçlamıştır. Ayrıca Maarif Nazırı Şükrü Bey bu derginin çıkarılmasını teşvik etmiş ve maarif ve evkaf nezareti ile Müdafaa-i Maarif Cemiyeti'de maddi açıdan destek olmuşlardır. Türk Yurdu Dergisi de bu faaliyetleri desteklemiştir.²¹⁰

Dergide çocuk bakımı, sağlık bilgileri, pratik bilgiler ve kadınları ilgilendiren diğer konular hakkında yazılar yayımlanmıştır.²¹¹ Kadınların çalışması gerektiğini savunmuş ve devletin bu konuda kadına gereken kolaylığı göstererek desteklemesi gerektiğini yoksa toplumun yeteri kadar gelişemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkçülük düşüncesini savunarak kadınlara milli bir bilinç kazandırmayı hedeflemiştir.²¹²

26. Genç Kadın

1918 yılında 15 günde bir çıkarılan derginin imtiyaz sahibi Seyyid Tahir, müdürü Hatice Refik olan dergi İstanbul'da çıkarılmıştır.²¹³

27. Genç Kadın

Yine aynı isimle çıkarılan bir diğer kadın dergisidir. 1918-1919 yılları arasında çıkarılan sosyal, edebi ve ahlaki içeriğe sahip bir dergidir. Sahibi Muallim Fuat Şükrü olan derginin idareciliğini Süleyman Tevfik ve müdireliğini ise Fatma Fuat yapmıştır. Kendi

²⁰⁷Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 90-91.

²⁰⁸Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 90.

²⁰⁹Sema Özbay. (2014). Hanımlar Âlemi Gazetesi'nin İnceleme Tasnif Ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kütahya, S. 16.

²¹⁰Seda Öztürk. (2010). a.g.t., s. 30.

²¹¹Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 92.

²¹²Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 93-94.

²¹³Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 92.

sosyal, kültürel ve dini yapımıza uygun olarak kadın haklarının savunulabileceğini belirtmiştir.²¹⁴

28. Türk Kadını

1918-1919 yılları arasında 15 günde bir yayımlanan derginin 21 sayısı mevcuttur. Başta Türk Kızı olarak çıkan derginin daha sonrasında ismi Türk Kadını olarak değiştirilmiştir. Amacı kadınlığa, memlekete ve geleceğe hizmet etmek olan dergide ictimai, fenni, ev idaresi, eğitim, ilmi ve sosyal hayata dair yazılar yer almaktadır.²¹⁵

Dergiye bağlı olarak bağlı olarak bir de dersane açmışlardır. Kadınlara ücretli olarak okuma-yazma, edebiyat, Almanca, Fransızca, İngilizce, musiki ve fen derslerinin verileceği söylenmiştir.²¹⁶

Kadın haklarının savunulduğu dergide, Müfide Ferit'in siyasi haklar konusunda, kadınların iş ve eğitim hayatına dâhil olması gerektiğini fakat Batılı kadınlar gibi siyasi hak talebinde bulunmamaları gerektiğini savunmuştur.²¹⁷ Buna karşın Necmettin Sadık, Türk kadının diğer haklarla birlikte siyasi hakkını da istemesi gerektiğini fakat bunu yaparken aile ve ahlaki da geri planda tutmaması gerektiğini ve bu konuda eğitim alması gerektiğini savunmuştur.²¹⁸ “Türk kadını dergisinde yer alan imzalar: Şükûfe Nihal, Ethem Nejat, Abdül Feyyaz Tefik, Sevim Türkan, Faruk Nafiz, Seyfi, Halit Fahri, Halide Nusret, Âkil Koyuncu, Yahya Saim, Ahmed Edib, Perihan, Mehmed Arif, Necmeddin Sadık, Meveddet Faik, Nükhet Nüvaziş, Ömer Seyfettin, Nusretü'l Kazimi, Mehmet Emin, Muallim Tahsin Nejat, İsmail Hikmet, Aziz Hüdayi, Kazım Nami, Nüzhet Sabit, İrfan Emin, Faik Ali, İhsan Mukbil, Hifzi Tefik, Hakki Tahsin'dir.”²¹⁹

29. Kadınlar Oyuncak Değildir

1919 yılında Diken dergisi yayını olarak yayımlanan, idareciliğini Ahmet Hikmet Bey'in yaptığı ilk ve tek kadın mizah dergisidir.²²⁰

30. İnci

1919-1923 yılları arasında aylık olarak çıkarılan derginin imtiyaz sahibi Sedat Simavi'dir. Dergide, ev kadınının aile hayatına ve çalışan kadının iş hayatına yardımcı

²¹⁴Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 100.

²¹⁵Seda Öztürk. (2010). a.g.t., s. 31.

²¹⁶Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 93.

²¹⁷Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 94.

²¹⁸Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 93.

²¹⁹Seda Öztürk. (2010). a.g.t., s. 31.

²²⁰Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 101.

olacağını, ayrıca kadının hem ev hayatında hem de iş hayatında başarılı olmak zorunda olduğunu belirtir. Edebiyata ve oyuna geniş yer veren dergide güzellik, moda, çocuk bakımı, ünlü Türk kadınlarının hayat hikâyelerine yer vermiştir.²²¹ 11 Ekim 1920'den sonra 15 günde bir çıkan dergi bir süre sonra Yeni İnci olarak isim değiştirmiş ve edebiyat dergisi halini almıştır.²²²

Simavi daha sonra 1920'de Kadınlar Saltanatı ve 1921'de Hanım dergilerini çıkartmıştır.²²³

31. Ev Hocası

1923'te Ahmet Edip tarafından İstanbul'da çıkarılan ve aile hayatını anlatan bir dergidir.²²⁴

32. Siyanet

İlk olarak hangi tarihte çıktığı bilinmeyen ve günümüze üç sayısı ulaşan dergide Eski Türklerde kadın eğitiminden bahsedilmiş ve kadın eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Kadınların yüksek tahsil görmeleri gerektiğini savunan dergi, başı açık bir Kürt kadınının resmini yayımladığı için Sebilürreşad'da ciddi bir eleştiriye maruz kalmıştır.²²⁵

V. KADIN HAREKETLERİ

Osmanlı da kadın hareketleri 18. yüzyılın sonlarından başlayıp, 19. yüzyılı kapsayan bir sürecin içerisinde gerçekleşmiştir. Toplumsal hayattaki sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik değişimler kadınlarda da bir uyanışın sebebi olmuştur. Toplumun bireyselleşmeye ve özgürleşmeye başladığı, geleneksel yaşamdan ayrılıp modern bir yaşama yönelmesiyle kadınında toplumla birlikte dönüştüğü bir zaman olmuştur. Kadın hareketi, kadınların kendilerine biçilmiş yaşam tarzını reddettiği, kendileri için özgürlük ve eşit haklar istedikleri bir harekettir.

A. TANZİMAT VE MEŞRUTİYET DÖNEMİ CEMİYETLERİ

1. Cemiyet-i İmdadiye

Bazı araştırmalara göre 1897 bazı araştırmalara göre de 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanından sonra Fatma Aliye tarafından Rumeli'de, cephede savaşan askerlere yardım etmek amacıyla kurulan bir dernektir. Bu dernek aracılığıyla askerlere kışlık giyim ve

²²¹Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 93-94.

²²²Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 101.

²²³Seda Öztürk. (2010). a.g.t., s. 32.

²²⁴Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 94.

²²⁵Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 102.

erzak ihtiyaçları karşılanmak istenmiştir. Dernek dönemin ilk kadın kuruluşu olması bakımından önemlidir.²²⁶

Bu dernek öncesinde Yunan savaşı sırasında Fatma Aliye yaralı askerlere ve şehit ailelerine yardım etmek amacıyla toplanmıştır. Fakat bu yardımların askerlere bizzat kadınlar tarafından ulaştırılması engellenmiştir.²²⁷

2. Şefkat-i Nisvan

1898 yılında kimsesiz ve yardıma muhtaçları desteklemek için Emine Semiyye tarafından Selanik'te kurulmuş bir dernektir.²²⁸

3. Teali-i Nisvan

1908 yılında Halide Edip tarafından Türk kadınının bilgi ve kültür düzeyini artırmak için kurulan bir cemiyettir. Cemiyete üye olabilmek için İngilizce bilmek şartı vardı. Çünkü derneğin amaçları arasında yabancı dil kursu vermek, çeviriler yapmak ve konferanslar vermekte bulunmaktaydı.²²⁹

Derneğin başlıca amacı kadınları toplumsal hayata alıştırmaktı. Kadın erkek bir arada ilk defa bu cemiyette konferanslar vermeye başlamışlardır. Balkan Savaşı sırasında Sultan Ahmet'te hastane açmışlar ve üyeleri bu hastanede gönüllü çalışmışlardır. Kadınlar ve genç kızlar için okumaya yazma kursları açmışlar ve onların fikri gelişimine destek olmuşlardır. Birinci dünya savaşının çıkmasıyla birlikte faaliyetlerine son vermişlerdir.²³⁰

4. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkeziyesi

1912 yılında Profesör Doktor Ömer Besim Paşa tarafından kurulmuştur.²³¹ Derneğin kurulma amacı Balkan savaşlarından sonra Rumeli'den gelen kimsesiz göçmenlere yardım etmek ve onlar için iş evleri açarak geçim problemlerini çözmeye çalışmışlardır.²³²

²²⁶Sümevra Çakır. (2015). 20. Yy Başlarında Osmanlı Sosyal, Ekonomik Hayatında Kadın Cemiyetleri; Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-U Nisvan Cemiyeti Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, S. 33.

²²⁷Nezihe Muhittin. (1931). a.g.e., s. 82-83.

²²⁸Fatma Esin Tezesen. (2008). a.g.t., s. 40.

²²⁹C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 27.

²³⁰Nezihe Muhittin. (1931). a.g.e., s. 84-85.

²³¹Nezihe Muhittin. (1931). a.g.e., s. 85.

²³²Fahrunnisa Bakırcı. (2013). Modern Türkiye'nin Oluşumunda Tanzimat Dönemi Kadın Gazeteci ve Yazarların Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Erzurum, s. 53.

Bu cemiyet Hilal-i Ahmer ismini almadan önce de 1874'te sakat ve hasta askerlere yardım etmek için kurulmuş ve 1876'da Rus Harbi ve 1897 Türk-Yunan savaşında aktif olarak çalışmışlardır.²³³

1914 yılından sonra her yıl yardım amaçlı takvim çıkarmışlardır. Takvim yapraklarında sosyal, iktisadi, görgü kuralları hakkında bilgi vererek kadınları bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu cemiyet kadınların eğitimini desteklemiş ve kadınların çalışma hayatına girmesi gerektiği taraftarı olmuşlardır. Onlara göre bir kadın bir milletin seviyesinin göstergesidir.²³⁴

5. Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniyesi

1908 yılında Zekiye Hanım'ın idaresinde kurulan ve ihtiyaçlarının derneğin üyeleri tarafından karşılandığı bir dernektir. Bu cemiyet özellikle eğitimi desteklemek amacıyla okulların ihtiyaçlarını karşılamış ve okuyan kızların eğitim masraflarını karşılamayı amaç edinmiştir.²³⁵

Biçki dikiş atölyeleri açmışlar ve el sanatları eğitimi vererek öğrencilere destek olmuşlardır. Hastane, Nişantaşı'nda Milli İnas Mektebi ve çeşitli kurslar açmışlardır.²³⁶

6. Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi

1908 yılında kurulan derneğin amacı ihtiyaç sahiplerine destek olmaktır. Özellikle yaralı askerlere destek olmaya çalışmışlar, dikiş bilenler çarşaf, sargı bezi, gecelik dikerken diğerleri de maddi yardımda bulunmuşlardır.²³⁷

Selanik'te kurulan bu cemiyete üye olan kadınlar el işi yapıp, Şefkat pazarında satarak yardım toplamaya çalışmışlardır.²³⁸

7. Tefeyyüz Cemiyeti

Tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmese de 1911 yılında aktif olduğu anlaşılmaktadır. Selanik'te kurulan bu cemiyet, konferanslar düzenleyerek kadınların kültürel olarak gelişimini desteklemişlerdir. Feminizme karşı olan bu dernek, kadınların

²³³Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 114.

²³⁴Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 81.

²³⁵Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 115.

²³⁶Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 77.

²³⁷Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 115.

²³⁸C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 27.

siyasetle ilgilenip ailelerini ihmal etmek gibi bir davranışın içine girmemeleri gerektiğini düşünmüşlerdir.²³⁹

8. Mekteb-i Sultani İnas Cemiyeti

1911 yılında sermayesi olmadan kurulan ve eğitim alanında hizmet vermek isteyen bu derneğe daha sonra Osmanlı bankası destek çıkararak 5000 liralık hesap açmıştır.²⁴⁰

9. Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi

1912 yılında eğitimci ve yazar Nezihe Muhittin tarafından kurulmuştur. Derneğin amacı Türk donanmasının ihtiyaç duyduğu maddi yardımı sağlamaktır. Fakat cemiyet bir yıl sonra dağılmıştır.²⁴¹

Kadınlar düzenledikleri yardım geceleriyle birçok yardım toplamış ve bu yardımları orduya hibe etmiştir. Camilerde mevlit okutup insanları cihata davet etmişlerdir. Ayrıca donanmaya yardım içinde çekilişler ve müsamereler düzenlemişlerdir. II. Abdülhamit tahttan indirilip Selanik'e gönderildikten sonra İstanbul'a gelen bir fermanla kendisine ait mücevherlerin satılıp bu cemiyete bağışlanmasını istemiş ve ferman yerine getirilmiştir.²⁴²

10. Hizmet-i Nisvan Cemiyeti

1908 yılında Emine Semiyye tarafından Edirne'deki askerlere yardım toplamak amacıyla kurulmuştur.²⁴³ İkinci başkanı Madam Fındıklıyan ve sekreteri Dilber Hanım'dır. Ayrıca Türk kadınlarının yardım ve şefkat duygularını harekete geçirmeyi hedeflemiştir. Kadınları meslek sahibi yapmaya ve iyi bir eğitim almalarını sağlamaya ve yerli malını kullanmaya teşvik etmişlerdir.²⁴⁴

11. Çerkez İttihad Ve Tecvün Cemiyeti

Hayriye Melek Tunç tarafından kurulan bir dernektir. Dernek Çerkezler hakkında araştırma yapmak ve milli bir bilinç oluşturma amacı taşımaktadır. Cemiyet Diyanet adında bir kadın dergisi çıkarmıştır.²⁴⁵

²³⁹Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 116.

²⁴⁰Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 117.

²⁴¹C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 29.

²⁴²Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 117.

²⁴³Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 117.

²⁴⁴C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 30.

²⁴⁵Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 117.

12. İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi

1908 yılında İttihat ve Terakki Fırkası içerisinde kendi düşüncelerine paralel kurulan kadın derneklerindedir. Kadınların eğitilmesiyle yakından ilgilenmiş ve bu cemiyetin kültür şubesi olarak Türk Ocaklarını kurmuşlardır. Kadınların sosyal hayata ve çalışma hayatına katılmaya teşvik etmişler ve bu amaçla İslam kadınları çalıştırma cemiyetine de destek vermişlerdir. İttihat ve Terakki bu cemiyetler aracılığıyla gece dersler vermek amacıyla kurslar açmışlardır. Ayrıca tedavi ve aşı merkezleri, dispanserler oluşturmuşlardır.²⁴⁶

1910 yılında İttihat ve Terakki himayesinde Naime Yusuf Hanım başkanlığında Selanik'te kurulan bir dernektir. Derneğin amacı kadınları yüceltmek, kız okulları, atölyeler, doğum evleri açmak ve Hilal-i Ahmer'e yardım etmektir. Ayrıca Osmanlı donanmasına "Nevzad-ı Vatan" adını verecekleri bir gemide hediye etmek istemişlerdir.²⁴⁷

13. Esirgeme Derneği

Bu isimle kurulan iki tane dernek vardır. Biri 1908 yılında İttihat ve Terakki'ye bağlı olarak Sabiha Hanım ve sekreteri Nezihe Muhittin tarafından kurulmuştur. Amacı kadınların eğitimine destek olmak, İttihat ve Terakki kız sanayi mektebine para yardımı sağlamak ve sanat evi açarak göçmen ve şehit askerlerin ihtiyaçlarını karşılamaktır.²⁴⁸

Diğeri ise 1912 yılında Balkan savaşı sonrası göç eden Balkan göçmenlerine yardım etmek maksadıyla kurulmuştur.²⁴⁹ Derneğin kurucuları "Sabiha Kamil, Hamiyet Hulusi, Nezihe Naciye Hurşid, Sitare Ahmet (Ağaoğlu), Bahire Hakkı, Saniye Muhtar, Matlube Ömer, Saniye Rüstem Hanımları."²⁵⁰

Derneğin amacı savaşın dul ve yetimlerine dikiş öğretecek onlara iş imkânı sağlamaktır. Bu amaçla 1914 yılında Türk Ocağı'nda bir sergi açmışlar ve 1500 lira değerindeki ürünlerinin çoğunu satmışlardır.²⁵¹

²⁴⁶Çilem Tuğba Koç. (2018). a.g.e., s. 143-144.

²⁴⁷C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 28.

²⁴⁸Nezihe Muhittin. (1931). a.g.e., s. 87-88.

²⁴⁹C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 28.

²⁵⁰Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 80.

²⁵¹Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 80.

14. Osmanlı Nisvan Cemiyeti

Tam olarak kuruluş tarihi bilinmeyen dernek hakkında çok fazla bilgi de yoktur. Sadece derneğin sekreteri olduğu bilinen Kadriye İhsan'ın 1910 yılında gazetede yayınlamak için peçesiz bir fotoğraf çektirmeye izin verdiği ifade edilmektedir.²⁵²

15. Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti

1913 yılında Balkan savaşı sonrasında bir yardım cemiyeti olarak kurulmuştur. Orduya yardım toplamak amacıyla Müdafaa-i Milliye kadınlar heyeti 1912 yılında iki konferans tertip etmişler ve bu konferanslardan dönemin ünlü kadınları vatan sevgisini konu alan önemli konuşmalar yapmışlardır. Konferans sonrasında kadınlar kürk, mücevher ve para gibi değerli eşyalarını orduya hibe etmişler ve toplantı sonunda Rusya, Türkistan ve Hindistan gibi ülkelerdeki Müslüman kadınlar cemiyete davet edilmişlerdir. Ayrıca Rumeli'de yaşanan olaylar nedeniyle Avrupa'daki kraliçelere protesto telgrafları çekmişlerdir.²⁵³

16. Malumat-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi

Bu cemiyet 1912 yılında İttihat ve Terakki ile anlaşamayan Milli Meşrutiyet Fırkası tarafından Melek Hanım'ın başkanlığında kurulmuştur. Derneğin amacı yerli malını teşvik etmek ve böylelikle devletin ekonomisine desteklemektir. Bu doğrultuda terzihaneler kurmayı amaçlamışlar ve bu terzihanelerde yerli ürünler üretip satmaya, aynı zamanda da kadınlara iş imkânı sağlamaya çalışmışlardır. Bu cemiyet Hereke fabrikasıyla anlaşması sonucu Bab-ı Ali caddesinde bir mağaza açmışlar ve bu mağazada ürettikleri ürünleri sergileyip, satışını yaparak yerli malını da aynı zamanda teşvik etmişlerdir. Derneğin aynı zamanda Siyanet adlı bir de yayın organı vardır.²⁵⁴

Hereke fabrikası aracılığıyla kadınların çalışmasına önayak olmuşlardır. Kurdukları terzihanede 30-40 kadın, Hereke fabrikasında ise 400 kadın çalıştırarak kadınların çalışmasını desteklemişlerdir. Bu cemiyet okuma yazma bilmeyen kadınlara ve genç kızlara da okuma yazma, kadınlığa ait bilgiler öğreterek düşünce bakımından da gelişimleri desteklenmiştir.²⁵⁵

²⁵²Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 121.

²⁵³Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 102.

²⁵⁴Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 100.

²⁵⁵Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 80.

17. Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti

27 Mayıs 1913 yılında Ulviye Mevlan tarafından kadını geleneksel bütün baskılardan kurtarmak amacıyla kurulmuştur. Kadınların sosyal hayata ve iş hayatına atılmasını desteklemiş, özel okullar açmış, gazete ve kitap basarak, konferanslar ile kadınların aydınlatılmasına yardımcı olmuşlardır. Kurulduğu yıl Kadınlar Dünyası dergisini çıkartıp, dergide kadın resimlerini yayınlamışlardır.²⁵⁶

Cemiyetin üyeleri arasında Gayrimüslim üyelerde bulunmuşlardır. Cemiyetin üyelerinden biri olan Belkıs Şevket Hanım Osmanlı pilotuyla birlikte uçağa binmek istemiş fakat kadın olduğu için bu isteği reddedilmiştir. Daha sonra Cemal Paşa'nın desteğiyle bu isteği gerçekleştirilmiş ve Osmanlı Devleti'nde uçağa binen ilk Müslüman Türk kadını olmuştur. Yine aynı şekilde kadın oldukları için Bedri Osman Hanım ve arkadaşlarının telefon şirketine yaptıkları iş başvurusu reddedilmiştir. Onlarda bu kamuoyuyla paylaşarak basında bu olayı duyurmuş ve insanların dikkatini çekmeye çalışmışlardır. Şirket daha sonra onu ve arkadaşlarını işe kabul etmek zorunda kalmışlardır.²⁵⁷

Bu derneğe kabul edilme şartlarından biri de kadın hakları için çalışmayı kabul etmektir. Kurulduğu ilk yıllarda siyasi hak talebinde bulunmayan dernek 1921 yılından sonra siyasi hak talebini de derneğin programına dâhil etmişlerdir. Derneğin üyelerinden olan Aziz Haydar Hanım da tüm mücevherlerini bağışlayarak çocuklar için anaokulu açılmasını sağlamış, yine bir diğer üye olan Cazibe Hafı Hanım ise kadınların kütüphanelere alınmaması sebebiyle kadınlar için bir kütüphane açma girişiminde bulunmuşlardır.²⁵⁸

18. Türk Kadınları Biçki Yurdu

1913 yılında Behire Hakkı Hanım tarafından fakir kızlara biçki-dikiş kursu vermek amacıyla kurulmuştur. Dernek batı tarzı kıyafetler dikip bu kıyafetlerle bir gösteri düzenlemişler ve bu kıyafet değişimi yönünden atılmış ilk adımlardan biri olmuştur.²⁵⁹ Bu dernek 1923'e kadar 1350 terzi yetiştirmiş ve bunları meslek sahibi yaparak milli ekonomiye katkıda bulunmuşlardır.²⁶⁰

²⁵⁶Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 123.

²⁵⁷Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 83.

²⁵⁸Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 124.

²⁵⁹Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 85.

²⁶⁰Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 126.

19. Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti

1913 yılında Balkan Savaşı'nda yaralanan askerlere yardım etmek için kurulan derneklerden biridir. Kurucuları Rus idaresinde yaşamalarına rağmen cephede savaşmak ve hasta bakıcılık yapmak için İstanbul'a gelen gönüllülerden oluşmuştur. Bunlardan Meryem Pataşova, Gülsüm Kemalova, Meryem Yakubova, Rukiye Yunusova öne çıkan isimler olmuşlardır.²⁶¹

20. Müslüman Kadın Birliği

Birinci Dünya Savaşı sonlarında Süleyman Paşa'nın kızı Mediha Süleyman tarafından kurulmuştur. Derneğe yardım toplamak amacıyla piyangolar çekilmiş ve konferanslar düzenlenmiştir. Savaştan sonra barış faaliyetleri içerisinde bulunduğu için adı Sulhperver Türk Kadınlar Cemiyeti olarak değiştirilmiştir.²⁶²

21. Arbeilles “Balarıları” Grubu

Fransız bir heykeltıraşın karısı olup İstanbul'da yaşayan Madam Pompad adında bir kadının öncülüğünde kurulmuştur. 1913 yılında derneğin 200 civarında üyesi bulunup, Türk kadınlarını da derneğe davet etmişlerdir.²⁶³

22. Etfal Hastanesi Ve Şişli Osmanlı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi

1914 yılında Leyla Hanım'ın öncülüğünde kurulan derneğin amacı ve çalışmaları hakkında fazla bir bilgi yoktur. Fakat üyelere faydalı hizmetlerinden dolayı çeşitli madalyalar verilmiştir.²⁶⁴

23. Şehit Ailelerine Yardım Birliği

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1915 yılında Nakiye Hanım tarafından kurulmuştur. Savaşta şehit düşenlerin ailelerine maaş bağlayıp, onların çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılamışlardır.²⁶⁵

Birlik amacını şu cümlelerle ifade etmişlerdir. “Türkün son muharebede şehit düşen evlatlarının bıraktıkları ailelerin ihtiyaçlarına göre mümkün olan her türlü teselli, himaye ve muaveneti ifaya çalışmak maksadıyla” kurulmuş bir cemiyettir.²⁶⁶

²⁶¹Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 126-127.

²⁶²Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 90.

²⁶³Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 90.

²⁶⁴Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 127.

²⁶⁵Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 127.

²⁶⁶Nezihe Muhittin. (1931). a.g.e., s. 91.

24. Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti

1914 yılında Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayesinde ve Nuriye Hanım'ın başkanlığında kurulmuştur. Bir yıl içerisinde 6247 kişiye yiyecek dağıtmışlardır.²⁶⁷

Savaşta hayatını kaybedenlerin ailelerine yardım etmek amacıyla kurulmuş ve ciddi anlamda yardımlarda bulunan dernek Müslüman Gayrimüslim ayrımı yapmamışlardır. Ayrıca dernekte Alman kadınlarında varlığı görülmüştür.²⁶⁸

Cemiyetin kurucu başkanı "Nuriye (Canbolat), başkan yardımcısı Talat Hanım, kâtibesi Emine Reşit, muhasebeci si Suad Reşad, veznedarı Sabiha Nuri, üyeleri ise İrfan Bedri, Leyla Vacid, Nezihe Veli, Tevhide Osman, Hediye Sırrı, Kamile İsmail ile Madam Panciri'ydi."²⁶⁹

25. Bilgi Yurdu

1916 yılında Ahmet Edip Bey tarafından eğitim görevinin sadece devlete yüklenmesini engellemek amacıyla kurulmuştur. Okullardaki gibi devam zorunluluğu olmadığı için kadınlar istedikleri derse girebilmişlerdir. Yabancı dil, Türkçe, resim, keman, piyano, ud, çocuk yetiştirme, dikiş, hesap, hendese, fen, tarih gibi dersler okutulmuştur. Buraya yabancı Hanımlar Türkçe öğrenmeye ve Gayrimüslim kadınlar yabancı dil öğrenmek için gelmişlerdir. Böylelikle Türk kadınları da bu kadınlarla temas halinde olduğu için bilgi ve görgü düzeyleri artmıştır. Darül Muallimat ve İnas sınavlarında başarılı olabilmek için Bilgi Yurdu tavsiye edilmiştir.²⁷⁰

26. Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi

Dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa ve eşi Naciye Hanım tarafından 1916 yılında İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. Bu derneğin amacı kadınlara iş imkânı sağlamak ve ekonomik ihtiyaçlarını kendilerinin karşılaşmalarına yardımcı olmaktır. Her ne kadar derneğin kurucusu bir kadınsa da derneğin üyeleri arasında başka hiç bir kadına rastlanmamaktadır. Bu konuda da eleştirilere maruz kalmıştır. Üyeleri arasında Harbiye nezareti mektupçusu Ali Rıza, harbiye nezareti müsteşarı İsmail Hakkı, İstanbul mebusu Salah Cimcoz, dava vekili Mehmet Selahaddin Bey bulunmaktadır. Derneğin başkenti İstanbul'du ve Üsküdar, Beyoğlu, Fatih gibi semtlerde bir kaç iş yeri açmışlar, açtıkları her iş yerinde onar bin kişiye yakın istihdam sağlamaya çalışmışlardır. Buralarda dantel, beyaz

²⁶⁷C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 30.

²⁶⁸Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 127.

²⁶⁹Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 89-90.

²⁷⁰Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s.83.

iş, elbise, makine ile çorap, fanila örme, asker çamaşırları, kostüm ve diğer işler için farklı atölyeler açmışlardır.²⁷¹

Bu cemiyet aracılığıyla kadınlar gönüllü olarak askere alınmış ve geri hizmette çalıştırılmak üzere kadın işçi taburları oluşturulmuştur. Buraya kabul edilmenin şartları 18-30 yaş arası, güçlü, kuvvetli ve Osmanlı uyruklu olmak gerekmektedir. Diğer bir koşul ise ehli namus, iffetli olduğuna dair gerekli mercilerden belge alınması isteniyordu. Ayrıca kucağında bakıma muhtaç bir çocuğunda olmaması gerekliydi.²⁷²

Derneğin görevi kadınları himaye edecek ve onlara sürekli bir iş imkânı sağlamaktı. Dernek kadınlara hem kendi iş yerlerinde hem de anlaştığı özel iş yerlerinde ve kamu kurumlarında iş imkânı sağlamıştır. Dernek Atina'dan pamuk, Almanya'dan makina, Avustralya'dan kadın eşyaları getirip, bunları kendi tezgâhlarında işleyerek sermayeye dönüştürmüşlerdir. Bu şekilde cemiyetin yetiştirerek çalıştırdığı kadın sayısı 60.000'e ulaşmıştır. Bu sayı 1917 yılında 24.254'ü bulduğu söylenmektedir.²⁷³

27. Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti

Musiki sever kadınların bir araya gelerek 1918 yılında Nişantaşı'nda kurmuş oldukları yöneticisi Zeki Bey olan dernektir. Musikiye emek veren sanatçıların ve onların eserlerini tanıtmak amacıyla kurulmuştur.²⁷⁴

28. İnas Darülfünunu Mezunları Cemiyeti

Dernek hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. 1918 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir. Türk Kadını Dergisi bunlar hakkında dergide yayın yapmış, bunların eğitim görevini üstlenmeleri ve kadınların kültürel gelişimine katkıda bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.²⁷⁵

29. Asri Kadınlar Cemiyeti

1918 yılında kurulan dernek, milli mücadele döneminde işgalleri protesto ederek bu konuda mitingler düzenlemişlerdir. Derneğin amacı, dönemin ihtiyaçlarına göre Türk kadınına silahlandırmak, kadınları beden ve fikren terbiyeye çalışarak kadının toplumsal statüsünü yükseltmektir.²⁷⁶

²⁷¹Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 128-129.

²⁷²Serpil Çakır. (2013).a.g.e., s. 95.

²⁷³Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 84.

²⁷⁴Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 96.

²⁷⁵Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 85.

²⁷⁶Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 96.

30. İslam Kadınları Cemiyeti

1919 Erzurum Kongresi'nden sonra Anadolu'da bir araya gelmiş bir dernektir. İzmir' in işgali sonrası ilk toplu protesto bunlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kız öğretmen okulu müdiresi Faika Hanım tarafından Erzurum Muradiye Camii'nde yapılan bir toplantı sonucu meydana gelmiş ve milli mücadeleyi desteklemişlerdir. Daha sonra Faika Hanım imzasıyla İstanbul Hükümetine, işgal kuvvetleri komutanlığına ve Amerika Senatosuna işgalleri protesto eden telgraflar çekilmiştir.²⁷⁷

31. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Mustafa Kemal'in kardeşi Makbule Hanım'ın desteğiyle, Sivas kongresi sonrasında merkezi Sivas olarak kurulmuştur. 5 Kasım 1919 tarihinde kurulan derneğin başkanı Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım'dır. Milli Mücadeleye destek vermiş, bu dönemde orduya yardım ve para toplanmıştır. İstanbul Hükümetine protesto telgrafları çekmişlerdir. Derneğin nizamnamesinde; Osmanlı topraklarının bir bütün olduğu ve asla parçalanamayacağı, Rum ve Ermeni işgallerine karşı her türlü direnmenin ve savunmanın yapılacağı, herhangi bir saldırı olmadığı sürece bu halkların vatandaşlık haklarına saygılı olacaklarını ifade etmişlerdir. Bütün Müslüman kadınlar bu derneğin doğal üyesi olarak kabul edilmişlerdir. Cemiyet Anadolu'da Milli Mücadeleye çok büyük destek vermiş ve Anadolu'nun birçok yerinde şubeler açmışlardır.²⁷⁸

32. Kadınlar Halk Fırkası

İsmi daha sonra Türk Kadın Birliği olarak değiştirilecek olan dernek 15 Haziran 1923 tarihinde Nezihe Muhittin başkanlığında kurulmuştur. Sekreterliğine Şükûfe Nihal'in getirildiği bu birliğin amacı, kadınların kendi varlıklarının farkına varması, haysiyetlerini, huzur ve saadetlerini yeniden kazanmak ve haklarını savunmak olduğunu belirtmişlerdir.²⁷⁹

Kadınları temsil etme ve haklarını savunma amacıyla kurulan bu parti, hükümete verdiği beyannamede; "Kadın, ülkenin her yerinde yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların içinde olmasına ve bu sorunlardan etkilenmesin karşın, bu alanlarda gözle görülür biçimde çalışmamaktadır. Amaç, yer yer ortaya çıkan kadın varlığının ve kişiliğinin bir kitle hareketine dönüştürülmesidir."²⁸⁰

²⁷⁷Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 132.

²⁷⁸Serpil Sancar. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 99-100.

²⁷⁹Çilem Tuğba Koç. (2018). a.g.e., s. 145.

²⁸⁰Serpil Çakır. (2013). a.g.e., s. 126.

Partinin yasal geçerlilik kazanabilmek için valilikten izin alması gerekiyordu. Fakat henüz kadınlara hakları bile verilmemişken, siyasi parti kurma izni verilmemiştir. Daha sonra parti hem sert tavrını yumuşatarak hem de ismini Türk Kadın Birliği olarak değiştirerek 5 Şubat 1924'te onay alabilmişlerdir.²⁸¹

Bu birlik kadınlara siyasal hakları verilene kadar mücadelelerine devam etmişlerdir. Bu bağlamda konferanslar ve toplantılar düzenlemişler, kadının her konuda kendini geliştirmesi için destek vermişler, özellikle kadının eğitimine büyük önem vermişlerdir.

VI. TANZİMAT DÖNEMİ KADINA ŞİDDET OLAYLARI

A. Tecavüz Olayları

(1) "Üsküdar'da Solak Sinan Mahallesi sakinlerinden Hamleci Hasan Hoca, Hüsnü Mahallesi sakinlerinden Ayşe Hanım'ın namusuna dokunacak hâl ve harekette bulunduğu inde'l-tahkik anlaşıldığından merhum Hasan'dan bir buçuk altın ceza-yı nakdi alınmıştır."²⁸²

(2) "Çamlıca'da, Tophaneli oğlu Caddesi'nde vaki köşklerden birinin harem dairesinin tahtani odası derununda bulunan taife-i nisaya söz atmak kastıyla tebaadan Mustafa Ağa gece köşkün penceresinin parmaklıklarına tırmaştığından tutulup ceza-yı kanunname-i hümayunî mucibince on beş gün hapis olunmasına karar verilmiştir."²⁸³

(3) Vesile Hanım'a bi-edibane(edepsizce) söz söyleyen Mustafa nam şahsın 20 gün hepsine mahkemece hüküm olunmuştur.²⁸⁴

(4) Raife Halil, kadınlık dergisinde yazdığı bir makalesinde "kadın nedir?" sorusunu soran yazısında, kadının vatana evlat yetiştiren, vatan evlatlarına terbiye öğreten, onları büyüten ve ortaya koyanın kadın olduğunu ifade etmektedir. Fakat buna rağmen kadının sokağa çıktığında erkeğin rahatsız edici bakışlarına ve sözlerine maruz kaldığını, bu nedenle sokağa çıktıklarına pişman olduklarını belirtmektedir.²⁸⁵

B. Cinayet Olayları

(1) "Geçenlerde Beykoz'da on yedi yaşında bir kız bir gece içinde vefat ederek ertesi gün iktiza edenler hazır olduğu hâlde cenazesi kaldırılıp defnettirilmiş imiş. Bunu müteakip

²⁸¹Sabiha Doğan. (2012). a.g.e., s. 133.

²⁸²Terakki Muhadderat, 15 Rebiülahir 1286, Numara 5, s. 6.

²⁸³Terakki Muhadderat, 8 Rebiülahir 1286, Numara 4, s. 4.

²⁸⁴Hanımlara Mahsus Gazete, 3 Kanuni evvel 1311, numara 31, s. 5.

²⁸⁵Kadınlık, "Erkeklerin kısmı cealesine", 13 Recep 1331, numero 12, sene 1, s. 5.

merkumenin Kadıköy’de sâkine kız kardeşi şüphelenerek kardeşinin bir illetle malul bulunmadığından ve elbette kendisine bir suikast edildiğinden bahisle davaya kıyam etmiş ve ana ve babası celp olundukta her ne kadar evvela inkâr etmişler ise de muahheren merkumenin kötü yola süluk etmekle hamile kaldığını ve bundan dolayı kendi kendisini zehirlemiş olduğunu beyan etmiş olduklarından birbirine muhalif olan bu takrirleri şüpheyi davet etmiş olmakla icra-yı tahkikata ibtidar olunmuş ve nihayet kız mezardan çıkarılıp boynunda bağlı olan bir yağlık çözüldükte altında ip eseri bulunarak biçarenin boğulmuş olduğu tebeyyün eylediği gibi karnı dahi yarıldıkta hamile olmayıp hâlâ bâkire bulunduğu meydana çıkmıştır. Meğer merkume ana ve babasının nişanlamış oldukları bir ihtiyar adama varmak istemeyip diğer bir delikanlı ile akd olunmak arzusunda bulunduğundan ve bu babda valide ve pederine muhalif geldiğinden ana ve babası bir gece sözü birlik ederek zavallıyı boğup telef etmişlerdir.

Binaenaleyh ana ve baba olacak merkurum hâinler hapsolünmüş ve yakında cezayı sezalarını görecekleri muhakkak bulunmuştur.”²⁸⁶

(2) Şile’nin Yeniköy karyesi ahalisinden Muhittin Tevfik isminde bir şerir kendi zevcesi ile Kandıra kazasına mülhik Balcılar karyeli Bekir Efendi’nin kerimesi Hediye Hanımı revlor ile katl ve itlaf ederek firar etmiş ise de zabıtaca derdest olunmuştur. ²⁸⁷

(3)“Karısını boşamış olan bir Acem geçende Sultan Ahmet Meydanı’nda tesadüf etmiş olduğu eski karısını üzerine hücum ederek bıçakla katl eylemiş ve zaptiye tarafından derhâl katil-i merkurum ahz olunmuş idüğü ‘Kurye Doryan’²⁸⁸ da görülmüştür.”²⁸⁹

(3)“Yanya vilayeti dâhilinde Berat kazasında kâin Kurşenk karyesi ahalisinden Malik Mucip Bey nam kimse, geçen gün sabahleyin tarlasına gittikten sonra merkurumun evinde bir tabanca patlayıp köyün imam ve muhtarı ne olduğunu anlamak için eve gittiklerinde bakmışlar ki merkurumun zevcesi Rukiye nam hatun, karnının sol tarafından kendini vurmuştur. Niçin vurduğu sual olundukta kocası Malik Mucip Bey namusuna dokunur bir söz söylemiş olduğundan badema böyle yaşamaktan ölmeyi evla gördüğünü ve ne

²⁸⁶Terakki Muhadderat, 18Rebû’l-ahir 1287, Numara 46, s. 3.

²⁸⁷Hanımlara Mahsus Gazete, 13 Cemaziyülahır 1314, Numara 87, s. 7.

²⁸⁸Courrier D’orient adlı bir Fransız gazetesi.

²⁸⁹Terakki Muhadderat, 10 Şaban 1286, Numara 21, s. 4.

söylediği tekrar tekrar sorulmuş ise de ifadeye hayâ eylediğini beyan ve biraz geçerek terki can etmiş olduğu Yanya gazetesinde görülmüştür.”²⁹⁰

(4) İzmir’de sakın Rum tebaasından birisi gayet güzel olan zevcesini kıskanmakta olduğundan geçenlerde biçareyi beş yerinden vurarak telef eylemiştir.²⁹¹

(5) Belucistan’ da zevcesinin sadakatinden şüphelenen bir herif geceleyin Refikasını kılıç ile katl ve onun imdadına giden diğer bir kadını cerh eylemiştir.²⁹²

(6) Musul’da Meryem namında 9 aylık hamile bir kadını bir şahıs deni (alçak) hançerle itlaf eylemiş ve katil tutulup hapse ilka (atma) edilmiştir.²⁹³

(7) Hasköy’de Şükrü nam canı, bir kadını ihnak (boğma) ederek itlaf eylemiştir.²⁹⁴

(8) Van’da bir şahıs Despina namındaki zevcesini boğup kuyuya atmış ise de hükümetçe iş anlaşarak şahıs merkurum derdest ve hapis edilmiştir.²⁹⁵

(9) Hayrabolu’da, Batakin karyesinde bir habis (kötü, pis) kendi validesini öldürmüştü.²⁹⁶

(10) Beyoğlu’nda Taksim sokağında ikamet eylediği hanede Madam Kamelya ile validesinin ve aşçısının katl edilmiş oldukları zabıtaca haber alınarak katilinin tahrisine başlanmıştır.²⁹⁷

C. Yaralama Olayları

(1) ”Kabataşlı Arzuhalci Mehmed Efendi, geçen Cuma günü hanesinde işret ettiği sırada ziyadece kaçırıp sarhoşluk hâliyle karısına bulaşmış olmakla karı koca birbirleriyle atışmalar iken efendi hiddetlenerek kalkıp ustura ile zavallı kadının burnunu kesmiş olduğundan hanımın feryadı üzerine etraftan komşular ve zaptiyeler yetişerek kapıyı kırıp ve efendiyi kaldırıp Beyoğlu zabıtasına götürmüşlerdir. Şimdi orada mahpustur.

İşte neşve-i acilesi ‘el-hamr u misbahel-sürur’ mefhumunun masadak-ı meali ve netice-i akıbeti tebahzeni-i akl u şuur olduğu için “Velekahinna miftah el-şurur”²⁹⁸ tabiri tarif-i

²⁹⁰Terakki Muhadderat, 15 Rebiülahir 1286, Numara 5, s. 6.

²⁹¹Hanımlara Mahsus Gazete, 29 Cemaziyülevvel 1314, Numara 85, s. 7.

²⁹²Hanımlara Mahsus Gazete, 19 Cemaziyülevvel 1313, Numara 20, s. 5

²⁹³Hanımlara Mahsus Gazete, 8 Cemaziyülahir 1313, Numara 18, s. 4.

²⁹⁴Hanımlara Mahsus Gazete, 8 Cemaziyülahir 1313, Numara 25, s. 7.

²⁹⁵Hanımlara Mahsus Gazete, 12 Şaban 131, Numara 43, s. 7.

²⁹⁶Hanımlara Mahsus Gazete, 17 Zilkade 1313, Numara 60, s. 6.

²⁹⁷Hanımlara Mahsus Gazete, 2 Zilhicce 1313, Numara 62, s. 6.

²⁹⁸“Fakat kötülerin anahtarı budur.”

icmali olan müs kiratın sahihen ümmü'l-habais olduğu şu vakıa-yı faciadan dahi zahir olduğu gibi bunun bâlâda beyan olunan kaide-i hüsn-i muaşerete ne kadar menafi ve mübayen olduğu ve bu mukavele-i hâl u habasetin devamı zevceyn miyanesinde bir tefrika-i daimi düşüreceği cihetle, bunun habaseti gibi emr-i hürmeti dahi herkes hakkında umumi olduğundan bu babda hiç kimsenin istisnası caiz değilse de hüsn-i ülfet ve muaşeret-i hususi haklarında başkaca bir fariza olan müteehhilinin vecibelerine münafi olduğuna binaen onların her hâlde bunlardan bil-küllüye iraz ve ictinap etmeleri lazıme-i hâldendir.”²⁹⁹

(2) Karagümrük'te mükim Sadık nam kimse zevcesi Seher Hanım'ın yüzünü ve üst dudağını ve sol yanağıyla ellerini bıçak ile cerh eylemiştir. Seher Hanım, Haseki Hastanesine gönderilerek tedavi edilmekte bulunmuştur.³⁰⁰

D. Dayak Olayları

(1)“Üsküdar'da Bülbül Deresi sakinlerinden Arap Şakir, karısını dövdüğünden bir hafta hapis olunmasına karar verilmiştir.”³⁰¹

(2) İzmir 'de tiyatroya giden kadınlar yolda bir grup erkek tarafından saldırılmış ve kadınların tiyatroya gitmesi engellenmeye çalışılmıştır.³⁰²

(3)“Cukacı Pandelli, beynlerinde tekevvün eden münazaâ arasında Kadırgalı Emine Hanım'ı altı günde altmış kuruş ile iyi olabilir derecede darp etmiş olduğundan merhum Pandelli'den bir adet yüzlük altın alınıp mezbureye itâ olunmuştur.”³⁰³

(4)“Taşçı esnafından Mustafa namında bir kimse Aydın Kethüda Mahallesi sakinlerinden Münire nam hatuna beynlerinde vuku bulan bir münazaadan dolayı namusa dokunur birtakım söz söyledikten başka mezbureyi dövmüş olduğundan on beş gün hapis edilmesine hükmolunmuştur.”³⁰⁴

(5) “Üsküdar'da Çingene Fırını nam mahâlde manav Abdullah zevcesini dövdüğünden ceza kanunnamesine tevfi ken merkumdan bir yüzlük altın alınıp karısına verilmiştir.”³⁰⁵

²⁹⁹Terakki Muhadderat, 29 Rebiülevvel 1286, Numara 3, s. 8.

³⁰⁰Hanımlara Mahsus Gazete, 6 Muharrem 1313, Numara 66, s. 7.

³⁰¹Terakki Muhadderat, 15 Rebiülahir 1286, Numara 5, s. 6.

³⁰²Kadın, “*Naklen yakın tarihimiz*”, 1 Şubat 1323, s. 8.

³⁰³Terakki Muhadderat, 15 Rebiülahir 1286, Numara 5, s. 6.

³⁰⁴Terakki Muhadderat, 15 Rebiülahir 1286, Numara 5, s. 6.

³⁰⁵Terakki Muhadderat, 8 Rebiülahir 1286, Numara 4, s. 4.

(6) Gedikpaşa'da iki kadın yanlarında zabıt olduğu halde, hazele gürûhu(alçaklar topluluğu) tarafından çevrildiğini, arabadan indirilip çarşafının yırtıldığını belirtilmektedir. Buna benzer havadislerin bir çok yerde yazıldığı görülmüştür.³⁰⁶

E. Yurt Dışında Kadına Şiddet Olayları

(1) New York'ta Bir doktor mecruh en vefat edenlerin ne gibi bir havale dūçar olduklarını anlamak üzere zevcesine bala teessür hançer ile yaralayarak mevtine sebep olmuştur. Merkum her ne kadar mecruh en derdest edilmiş ise de yanındaki revlor ile de kendi kendini telef etmiştir.³⁰⁷

(2) Rusya'da kain Novgorod şehrinde yumruk namında bir hapishane hademesi hamile bulunan zevcesini yemeği vaktinde hazırlamadığından dolayı telef etmiştir.³⁰⁸

(3) Avusturya'da gaddar bir adam hastalanarak bez dokuyamadığı için zevcesini telef etmiştir, sonra da mahalli Mahkemesi merkumun idamına hüküm eylemiştir.³⁰⁹

(4) Londra mahkemelerinden birinde 7 kadınla izdivaç etmiş zevcelerinin, bir hayat bulunmuş olan bir İngiliz'in davası görülmüştür. Mahkeme Merkumu 7 sene hapse mahkûm etmiştir.³¹⁰

(5) Fransa'nın (toula)şehri civarında fakir bir kadın hane sahibi ile kavga edip hiddetini yıkamamış ve gidip kendisini şimendifer yoluna attığından lokomotif üzerinden geçip bir çareyi parça parça etmiştir.³¹¹

(6) Galiçya'da 12 yaşında bir delikanlı 7 yaşında bir kızı ormana götürüp itlaf eylemiştir.³¹²

(7) Fransa'da (Morel) namında bir adam sadakatsizlik eden zevcesi ile aşığını katl etmiş ve kendisini de mahkemeye teslimi ile itirafı curum eylemiştir.³¹³

(8) Prusya da 8 yaşında bir kız varmış Bu bir çare kızın vücudu tabii olarak mavi ve kırmızı renklerle iyiymiş zavallı kızı teşhir etmişler ve vücudundaki lekeleri görenler Hayret de kalmış teşhirin ilk haftasında bin mark kadar para toplanılmış.³¹⁴

³⁰⁶Kadın, "Şikâyet", 13 Teşrinievvel 1324, numro 1, sene 1, s. 15-16.

³⁰⁷Hanımlara Mahsus Gazete, 22 Cemaziyülevvel 1314, Numara 84, s. 8.

³⁰⁸Hanımlara Mahsus Gazete, 9 Cemaziyühahir 1314, Numara 86, s. 8.

³⁰⁹Hanımlara Mahsus Gazete, 2 Cemaziyülevvel 1313, Numara 15, s. 6.

³¹⁰Hanımlara Mahsus Gazete, 5 Kanuni evvel 1311, Numara 32, s. 6.

³¹¹Hanımlara Mahsus Gazete, 6 Recep 1313, Numara 33, s. 5.

³¹²Hanımlara Mahsus Gazete, 8 Cemaziyühahir 1313, Numara 25, s. 7.

³¹³Hanımlara Mahsus Gazete, 22 Cemaziyühahir 1313, Numara 29, s. 6.

(9) Cenubi Afrika'da Yohannesburg nam şehirde oraya gelen kadınlara karşı misafir perverane hareket etmemek gibi bir adet varmış. Yalnızca bu memlekete giden kadının kiralık hane ve oda bulması gayri mümkün imiş.³¹⁵

³¹⁴Hanımlara Mahsus Gazete, 19 Cemaziyülevvel 1313, Numara 20, s. 5.

³¹⁵Hanımlara Mahsus Gazete, 9 Recep 1313, Numara 34, s. 7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

I. CUMHURİYET DÖNEMİ KADININ TOPLUMSAL HAYATTAKİ YERİ

Cumhuriyetin ilanından hemen önce kadının toplumsal alandaki konumu çağdaş dünyanın şartları göz önüne alınarak yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Bu yeni kurulacak devletin kadına yaklaşımının da temelini hazırlarken ilkelerin şekillenmesinde etkili olan düzenleme ve yasaların zeminini oluşturacaktır. Devletin yaklaşımının yanı sıra klasik Osmanlı toplumunun kadına bakışını da değişmesine olanak sağlayarak, eşitlikler kapsamında kadının toplumsal hayattaki rolüne önem katacaktır.

Dini inanışlardan kaynaklı kadının kültürel hayattaki konumu neredeyse her toplumda tartışma konusudur. Aynı tartışmalar Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de güncelliğini ve geçerliliğini korumuştur. Ancak Osmanlı Devletinin son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet rejiminin ilanı ile birlikte kadına dair kabul gören genel toplumsal normlar çalışamaz hale gelmiş ve dolayısıyla inancın kısmen dışına çıkılarak seküler bir anlayışla devletin kadınlara yaklaşımı yeniden tanımlanmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'te kadının kalkınmasına olanak sağlayarak toplumsal hayatta eşit olması gerektiğini yaptığı konuşmalarda sık sık vurgulamıştır. Atatürk'ün meclis kürsüsünde kadınlarla ilgili yaptığı konuşmalardan biri şöyledir:

“Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her bakımdan yükselmelerini temindir Binâenaleyh kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecât-ı tahsilden (öğretim basamaklarından) geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayat-ı içtimâiyede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaktır.”³¹⁶

Atatürk'ün kadınlara yaklaşımı aynı zamanda yeni rejimin kadınlara yaklaşımıdır. Sosyal hayatın neredeyse her anında kadınlarla erkeklerin birlikte çalışmasının toplumun kalkınması için elzem olduğu anlamına gelen birçok konuşma yapmıştır. Kadının asli görevinin *Analık* olduğunu dile getirirken bilimden eğitime, ev hayatından çalışma

³¹⁶Taha Parla. (1991). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 85, 86.

hayatına kadar neredeyse her alanda kadın ve erkeğin birlikte çalışması gerektiğini çeşitli konuşmalarında dile getirmiştir.³¹⁷

Kadınlarla ilgili toplumsal hayata dair yapılan modernleşme hareketlerinde Batı Avrupa'nın aksine Türkiye daha çabuk ve daha gelişmiş çalışmalar yapmayı başarmıştır. Feodal devlet düzeninden ulus devlete geçiş aşamasında dahi kadınların kazanımları henüz çok zayıftı. Batı, demokrasi ve sanayileşmede geliştikçe orantısal olarak kadın haklarını yeniden tanımlarken, Türkiye Cumhuriyeti gelişimin temel unsurlarından biri olarak kadını görmüş ve çağının ilerisinde adım atarak kısa sürede kadın hakları konusunda çalışmalar yapmıştır.

Dünyada kadınların siyasallaşma başlaması Sanayi Devrimi sonrası gerçekleşmiştir. Çalışma hayatına erkekle birlikte katılan kadın hakları böylece daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren refah açısından çağdaş Avrupa devletlerini yakalamaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti bir takım inkılaplar gerçekleştirerek hedefine ulaşmaya çalıştı. Kadını sadece cinsiyet açısından tanımlamak ve sosyal hayat içerisinde sınırlandırılmış bir yaşama dâhil etmek toplumsal gelişime engel olduğu gibi devletlerin, ulusların ve tüzel kişiliklerin gelişimine de engeldir. Bu eksende cumhuriyet rejimi vatansever, sadık, eğitilmiş ve modern hayata uyum sağlayan kadınlar yetiştirmeye çalıştı.³¹⁸

Giyim kuşamdan başlayarak özgürlükler kapsamında kadına biçilen kültürel modelin dışına çıkılarak kadının giyim kuşamı yeniden şekillendirildi. Yetiştirilen kadınlar toplumsal alandaki tüm statülerde erkeklerle eşit hakka sahiptirler ve ev hayatı ile sosyal hayattaki yaşantılarının ayrımını yapabilen, rasyonel düşünen kişiler olarak ön plana çıkmaktaydılar. Yeni rejim kadınlar üzerinden yeni bir vatandaş profili yaratmaya çalışırken kadın öznesinden maksimum seviyede faydalanmıştır. Yeni bir millet anlayışıyla Osmanlı millet sisteminin dışına çıkan cumhuriyet rejimi, kadınların evde vereceği eğitimle eğitim-öğretimde istenilen hedefin tutturulmasının daha kolay olacağını bilincinde olmalıdır ki atılan adımların tamamında kadınları eşit haklara sahip olması ilkesi gözetilmiştir.³¹⁹ Bu kültürel bir düzenlemeden çok ideolojik bir düzenlemeydi. Zira kadınlar üzerinden yapılacak devrim ve inkılaplar teokratik bir devlet olan Osmanlı

³¹⁷Taha Parla. (1991). a.g.e., s. 89.

³¹⁸Zeynep Yeşim Gökçe. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Kadın Kimliğinin Oluşumu: Kadın Yolu Dergisi'nde Kadının Temsili, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İletişim Bilimleri Dalı (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, s. 35.

³¹⁹Zeynep Yeşim Gökçe. (2011). a.g.t., s. 37-38.

devletiyle bağları koparmak ve istenilen anlayışta bir devletin kurulmasını kolaylaştıracaktı.

Yeni rejimi kuranlar Anadolu'nun kurtarılmasında önemli rol oynayan kadınlara karşılığında kapsamlı özgürlükler hazırlayarak yapılan devrimle birlikte yasal bir dayanağa kavuşturmaya çalışmışlardı. Ancak bunlara rağmen kadın hakları konusunda kadınların sağladığı kazanımların ilerici erkeklerin ürünü olduğu gerçeğini vurgulamak gerek. Yapılan yeniliklerle birlikte eşit şartlarda mücadeleye giren kadınlar ise gerek bürokraside gerekse memurluklar ve özel bazı alanlarda ön plana çıkmaya başlamışlardı.

Batılı devletler örnek alınarak yapılan bazı yenilikler kadınlara dair yeni tartışmaları da gündeme almıştır. Örneğin bu dönem Kemalist devletin ideolojik yapısına da uyan moda anlayışı ve dinî nitelikli giyim kuşamın dışına çıkıp daha modern giyim anlayışı eleştirilerin yoğunlaştığı alanlardan biri olmuştur. Batılı moda hem toplumsal yozlaşmayı arttırdığı hem de maddi zorluklar yaşayan ülkenin kaynaklarının bir kısmını batıya aktardığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.³²⁰ Cumhuriyet Döneminin önemli kadın figürlerinden biri olan Fatma Aliye'de bu konuya dair bir takım eleştirilerini dile getirmiştir. Ona göre: yerli üretim ürünlerinin yeterli desteği alamaması nedeniyle Anadolu'lu üretici devamlı üretime geçemiyordu. Üstelik Avrupa'ya ihraç edecek kadar da iyi kumaşlar üretilmekteydi.³²¹ Bu dönem Anadolu'da en fazla tercih edilen basma ve patiskadır. Aliye, bu kumaşlara verilen paraların ciddi miktarlarda olduğunu vurgulamakta ve kadınları bu konuda eleştirerek yerli kumaşın alınması durumunda kaliteli kumaşın üretilbileceğini savunmaktadır.³²²

A. Cumhuriyet Kadınının Hak ve Özgürlükleri

Kadınlara ilgili yapılan yenilikçi hareketler sayesinde Osmanlı Devletine göre çok daha fazla hak tanıyan cumhuriyet dönemi buna rağmen yeteri kadar özgürlükçü olmadığı noktasında eleştiriler almıştır. Yeni devletle birlikte kadınların günlük hayatta ve devlet bürokrasisinde daha etkin hale gelmesi nedeniyle düzenlemelerin esasen zorunlu olarak yapıldığı düşüncesi dile getirilmektedir. Tepeden inme reform hareketleri nedeniyle kadının özgür olmasına rağmen cinsiyet eşitliği noktasında henüz eksik olduğunu savunan Serpil Üşür Sancar:

³²⁰ Zeynep Yeşim Gökçe. (2011). a.g.t., s. 49-50.

³²¹ (ayr. bkz.)Fatma Aliye. (2012). a.g.e., s. 90-91.

³²²Fatma Aliye. (2012). a.g.e., s. 91.

“Millî kültür ve ulusun namusunu temsil eden kadınlar bu temsili yetin karşılığı olan kamusal görünürlüğü elde edebiliyorlar. Ama, bu kültür ne kadar ‘öz’ olarak tanımlanırsa, değişmezlik atfetme ve araçsallaştırma da o kadar güçlü oluyor. İşte bu nedenle, kültürün sembolleri olan kadınlar konuşamaz, kendi sorunları adına savaşılamaz; sadece ‘gösterirler; kendi adlarına bir özne veya irade değillerdir.”³²³ demiş ve eşitlikler anlamında farklı bir bakış açısı sunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde kadınların aldığı haklar yoktur, Mustafa Kemal Atatürk’ün verdiği haklar vardır. Nitekim bu oldukça haklı bir tespittir. Bu durum kadınları dezavantajlı duruma düşürerek toplumsal manada özgürlükler anlamında durağan bir konuma itmiş ve haklarının genişletilmesi durumunda isteklerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur.³²⁴ Ancak bu tepeden inme kadın hakları anlayışı Kemalist devlet anlayışının ideolojisine uygun sonuçlar vermiş ve kadınları üretimden hizmet sektörüne kadar birçok alana katılması sağlanmıştır.

Türk Medeni Kanununun kabul edilmesiyle birlikte kadınların yasal hakları güvence altına alınmıştır. Yeni devletin yazılı yasalarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte sosyal anlamda da bir takım değişimler olmuştur. Örneğin çok eşliliğin önüne geçilmiş, miras hakkı ve diğer bazı konularda devlet kadın hakları konusunda önemli toplumsal konularda mesafe kaydetmiştir.³²⁵ Bu kanun İslam ataerkilliğini ortadan kaldırmaya çalışırken evlilik kurumu üzerinde devletin etkisini arttırıyordu. Tabi buradaki düzenlemelerin İslam dinine göre esnetilebildiği göze çarpmaktadır.³²⁶

Medeni hukukun kabul edilmesi sonrası kadınlar seçme ve seçilme hakkı kazanarak siyasi hayatta da yeni haklar elde ettiler. 3 Nisan 1930’da belediye seçimlerine katılan kadınlar, 5 Aralık 1934 tarihinde milletvekilliği seçimlerine de katılmıştır. Bölgenin ilk laik ulus devleti olan Türkiye kadınlara tanıdığı seçme ve seçilme hakkıyla İslam ülkeleri arasında ilk örnektir.³²⁷

B. Kadınların Eğitim Hakkı

Osmanlı Devletinden aldığı mirasın üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin eğitim-öğretimde durumu ipler acısıydı. Halkın yüzde doksanı okuma-yazma

³²³Zeynep Yeşim Gökçe. (2011). a.g.t., s. 53.

³²⁴Zeynep Yeşim Gökçe. (2011). a.g.t., s. 53-54.

³²⁵Zeynep Yeşim Gökçe. (2011). a.g.t., s. 54.

³²⁶Şefika Kurnaz. (1991). a.g.e., s. 61.

³²⁷Emel Zeliha Cihan. (2017). Türk Kültür Ve Modernleşmesinde Kadın Ve Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Kırıkkale, s. 57.

bilmezken Kadınların durumu erkeklere göre çok daha kötüydü. Vakıflarca finanse edilen medrese, darü'l kurra ve sıbyan mektepleri tarikatların tekelinde olduğundan kadınların dini eğitim dışında eğitim görmeleri oldukça zordu. 1840 sonrası gelişen ıslahat hareketleri ise kadınlar açısından sınırlı bir hak doğurmuş ancak Anadolu halkı batılı tarzda okullara istenilen ilgiyi göstermemiştir.³²⁸ Yeni devletin aldığı en önemli kararlardan biri karma eğitim modeline geçip yaygınlaştırması olacaktı. Bu model 1924 yılında yasalaşarak ortaokullarda uygulanmaya başlamış ve akabinde 1930 yılı itibariyle liselerde de uygulanmıştır. 20 Nisan 1924 tarihinde ilan edilen Teşkilat-ı Esasiye kanununun 87. maddesi gereğince zorunlu hale gelen ilköğretim sayesinde kız çocukları eğitim-öğretimde eşit haklara sahip olmuştur.³²⁹

Atatürk kadınların sosyal ve siyasal hayatta daha etkin duruma gelebilmesini sağlayacak en önemli gelişmenin eğitim-öğretim olduğunu biliyordu. Savaş sonrası azalan erkek nüfusunun da bunda etkisi olmalıdır. Daha yetkin ve modern kurumlar oluşturabilmek için kadınların çalıştığı kurumların Anadolu genelinde yaygınlaştırılmasına özen gösterildi. Ancak Ankara'da kurulan Maarif Vekâletinin cumhuriyetin ilk yıllarında en fazla uğraştığı sorun eğitimi birleştirmektir. Böylece eğitim-öğretimde birlik sağlanacak ve ulus anlayışının inşa edilmesi kolaylaşarak meselenin ideolojik kısmında istenilen hedef tutturulacaktı.³³⁰ Mart 1923'te mecliste yaptığı bir konuşmayla bunun ilk sinyalinin veren Mustafa Kemal, bakanlar kurulunun normal çalışma yöntemiyle eğitimi tek elde toplayacak yeni modeli yasalaştıramayacağını bildiği için devrimci bir tavır takınarak 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanununu kabulüne ilişkin çalışmaları tamamlar ve Milli Eğitim Bakanlığını kurdurur. Yeni eğitim modeli seküler bir anlayışla bezenir.³³¹ Hiç şüphesiz yeni eğitim modeli sonrası kadınlar bundan en fazla faydalanmıştır. Bu durum kadın ve erkeklere eğitimde fırsat eşitliği tanımış ve isteyen her vatandaşın eğitim-öğretim hakkını güvence altına almıştır.

C. Kadınların Ekonomik Hayata Katılması

Kadınlar tarihin her döneminde toplumsal olarak üretime doğal ve dolaylı yollardan katılmıştır. Ancak toplumsal yapının gelenekselleştiği yerlerde kadınlar daha çok aileyi düzenleyen, çocuk büyüten ve evin bakımını üstlenen perde arkasında bir iş bölümüyle var olmuştur. Cumhuriyetle birlikte verilen eğitim-öğretim hakkı kısmen bu algıyı yıksa da

³²⁸C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 79-80.

³²⁹Emel Zeliha Cihan. (2017). a.g.t., s. 59.

³³⁰C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.) a.g.t., s. 82.

³³¹C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.) a.g.t., s. 84.

kadının toplumsal hayatta ekonomik faaliyetlere fiili olarak katılması uzun yıllar süren tartışmanın da fitilini ateşlemiştir. Bu tartışmaların nedeni: kadının çalışması sırasında ailenin parçalanabilmesi, dini bazı söylemlerden kaynaklı muhafazakâr aile yapısına zarar verdiği gibi söylemlerden kaynaklanmaktadır.³³²

Fakat kadınlar, hem Meşrutiyet'in getirdiği özgür ortamdaki hem de Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın neticesinde azalan iş gücü kaybı, yokluk, kıtlık, maddi sıkıntılar nedeniyle birçok iş kolunda çalışma hayatının içerisine dâhil olmuşlardır. Kadınların kamusal alanda iş hayatına katılmalarında öncü meslek öğretmenlik olmuştur. Sonrasında ise birçok fabrikada işçi, devlet dairelerinde memur ve orduda da hem işçi hem de memur olarak bile görev almışlardır. Bu çaresiz koşullar kadını ekonomik hayatın içinde aktif rol almasını sağlarken, aynı zamanda Cumhuriyet dönemine ve yeni kurulan devlete de örnek teşkil edecektir.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde eğitim alanında yapılan ıslahatlar ile kadınlar, yükseköğretimde eğitim imkânı bulmuşlar ve İstanbul Üniversitesinden mezun olan kadınlar 1921 yılından sonra Anadolu'nun farklı yerlerinde farklı meslekleri icra etmeye başlamıştır. Türk kadın hekimler ilk defa 1922'de Besim Ömer Paşa'nın çabasıyla Haydar Paşa Tıp Fakültesine kabul edilmiş ve bu kadınlar 1928 yılında göreve başlamışlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra ilan edilen eğitim seferberliği sonrası belirgin artışlar görülmesi zaman almıştır. 1927 yılında çalışan kadınların %96,2'si tarıma katkı sunmaktaydı. Ayrıca kadınların %75'i bu dönem henüz mesleksizdir. 1927 ile 1940 arası sürdürülen politikalarla bu oran %46'ya kadar düşürülmüştür.³³³

II. CUMHURİYET DÖNEMİ KADINA ŞİDDET OLAYLARI

Cumhuriyet Gazetesi

A. Tecavüz Olayları

(1) Kadıköy nahiyesinin, İmrahor köyünde yaşayan Süleyman oğlu Osman, Ahmet oğlu Ali'nin evine girmişlerdir. Zevcesi Hatice Hanıma tecavüz etmişlerdir. Kadının feryadı üzerine Ali ile babası yetişerek mütecavizi yakalamışlardır.³³⁴

³³²C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 89.

³³³C. Nergiz Kavrayış. (b.y.y.). a.g.t., s. 90-91.

³³⁴“İmrahor köyünde bir mütecaviz”, 10 Kânunusani 1930, s. 4.

(2) Feriköy’de oturan İlya isminde biri dün gece kızı Aleksandria’ya tecavüz etmek istemiştir. Kızcağız bu fevkal melül hadiseden büyük bir teessüre duçar olmuş ve tentürdiyot içerek intihara teşebbüs etmiştir. Aleksandria Etfal Hastanesine kaldırılmıştır.³³⁵

(3) Ortaköy’de Balmumcuklu Muzaffer isminde bir genç kıza taarruz eden şoförlerden Recep Kemal, İsmail İnandı’ye teslim edilmişlerdir. Birinci istintak hâkimi bunlar hakkında tahkikata başlamıştır.³³⁶

(4) Şehremininde oturan Havva Hanım evvelki akşam tünel caddesinden geçerken Kasımpaşalı Cemal isminde bir adam kadına yanaşmış ve birdenbire kadını öpmüştür. Cemal tecavüzünü artırmış ve kadın mani olmak isteyince Kasımpaşalı kadını elinden yaralamıştır.³³⁷

(5) Üç kafadar, yanında dostu bulunan bir kızı kaçırdılar. Dün gece yarısı Beyoğlu’nda Cadde-i Kebir’de bir kız kaçırma vakası olmuştur. Kasımpaşa’da, Şişhane gazinosunda garsonluk yapan Nevzat Efendi, dostu Zerrin Hanımla gece yarısı İstiklal caddesinden geçerken üç adamın tecavüzüne maruz kalmıştır. Bu adamlar Nevzat Efendiyi dövüp cerh ettikten sonra Zerrin Hanımı bir otomobile atıp kaçmışlardır. Polis tahkikat neticesinde Beyoğlu’nun en büyük bir caddesinden kız kaçırın bu adamların Gülizar’ın dostu Siyam, şoför Mehmet ve Şevket oldukları anlaşılmıştır. Mütecavizler aranmaktadır.³³⁸

(6) Hacer Hanım isminde bir genç kız, dün Osman Bey’de dolaşırken, Yani isminde bir adamın tecavüzüne maruz kalmıştır. Yani yalnız bu genç kıza tecavüz etmekle kalmamış Hacer Hanım’ın elindeki çantayı da kaparak kaçmak istemiştir. Merhum polis tarafından yakalanmıştır.³³⁹

³³⁵ “Bir baba kızına tecavüz etmek istedi”, 17 Kânunusani 1930, s. 4.

³³⁶ “Bir genç kıza taarruz eden şoförler”, 20 Kânunusani 1930, s. 2.

³³⁷ “Kadını öpmüş ve yaralamış”, 9 Şubat 1930, s. 6.

³³⁸ “Kız kaçırınlar”, 20 Şubat 1930, s. 6.

³³⁹ “Bir mütecaviz “, 18 Kanunuevvel 1928.

(7) Aksaray'da Seyfi Bey mahallesinde Ahmet, Nevin'e tecavüz etmiş ve Makbule isminde bir kadını yaralamışlardır. Kaçarlarken içlerinden Rıfat isminde biri yakalanmıştır. Rıfat'ın firar eden arkadaşları Tatar Rıza, arabacı Ali ve diğer iki kişidir.³⁴⁰

(8) Evvelki gün iki tane kız kaçırma vakası olmuştur. Yeniköy'de manav İsak'ın kızı Sünbül, Yunus ve Hasan isminde iki şahıs tarafından kaçırılmıştır. Gene Dolapdere'de 13 yaşında, Kadri Efendinin kızı Sünbül isminde bir kız Seyit Ali, Ahmet, Osman isminde üç kafadar tarafından kaçırılmış, aynı zamanda bu adamlar kıza tecavüzde bulunmuşlardır.³⁴¹

(9) Evvelki gece akşamla yatsı vakti arasında Kız Kulesi açıklarında iki sandalcı Üsküdar nakl ettikleri bir hanıma cebren tecavüz etmişlerdir.³⁴²

(10) Evvelki gece Pangaltı sinemasında başlayan ve Fransız mezarlığında hitam bulan küstahça bir tecavüz vakası olmuştur. Feriköy'de, Ok Meydanında 7 numarada oturan Nazmi Bey, yanında hemşiresi olduğu halde Pangaltı sinemasına gitmiştir. Tiyatro da aynı sırada oturan şoför Rahmi isminde bir adam Nazmi Bey'in hemşiresine takılmaya başlamıştır. Tiyatro bittikten sonra Nazmi Bey, hemşiresiyle evine gitmek üzere Fransız mezarlığından geçerlerken kendilerini takip eden şoför Rahmi önlerine çıkmış ve kızcağıza tecavüze başlamıştır. Biraz sonra bıçağını çekerek kendisini müdafaa etmek isteyen Nazmi Bey'inde üzerine hücum etmiştir. Nazmi ve hemşiresi halk tarafından bu şeririn elinden kurtarılmış. Mahalli vakaya gelen zabıta memurları da Rahmi'yi yakalamışlardır. Nazmi Bey'i yaralamak isteyen şoförde kendi elinden yaralanmış ve hastaneye kaldırılmıştır. Tahkikat yapılmaktadır.³⁴³

(11) Geçenlerde Beykoz'da dağa kaldırılan Cemile Hanım'ın şimdi Haseki Nisa hastanesindedir. Zavallıyı üç haydut medeni bir şehir ortasında dağa kaldırarak ırzına geçmişlerdir.³⁴⁴

(12) Kasımpaşa'da Sabıkalı takımından Kamil, Saadet isminde bir kadına tecavüz ettiğiinden yakalanmıştır.³⁴⁵

³⁴⁰ "Cerh vukuatı", 8 Mart 1930, s. 5.

³⁴¹ "Kaçırılan Sünbül'ler", 10 Mart 1930, s. 5.

³⁴² "Tecavüz", 18 Temmuz 1924, s. 4.

³⁴³ "Sinema dönüşü bir şoför sinemadan dönen bir kıza tecavüz etti", 17 Mart 1930, s. 4.

³⁴⁴ "Cemile Hanım", 3 Eylül 1924, s. 5.

B. Cinayet Olayları

(1) Eyüp'te Otakçılar'da sakin küfeci Kıpti Ağanın kerimesi 20 yaşlarında Melek Hanım kendisini kuyuya atarak intihar etmiştir. Melek hanım çok sevdiği kocasına kendisini bir türlü sevdiremem iş ve nihayetinde bundan birkaç gün evvel zevci Melek Hanım'ın tatlik (boşama) etmiş. Genç kadın teessürden adeta çıldırmış ve ayrılığı takip eden günlerde cennet-i alemi izhar etmiş. Nihayet dün gece odasında çırılçıplak soyunarak saçlarını gazlamış ve ateşlemiş. Komşular bahçenin karanlığı içinde canlı bir meşalenin yanıyorum diye feryat ederek kuyunun içinde olduğunu görmüşler ve hemen imdadına koşmuşlar ise de hayatını kurtaramamışlardır.³⁴⁶

(2) Üsküdar'da vapur iskelesinde aşçı Tikdeki Alaaddin'in zevcesi 40 yaşında Hanife kadın kendini denize atarak intihar etmiştir. Dün sabah Salacık sahillerinde merkumenin başı görülerek çıkarılmıştır. Hanife kadın, Tikde de iken zevcesi Alaaddin'in başka bir kadınla izdivaç ettiğini haber alarak hemen kalkıp gelmiş fakat zevcini ortağından ayırmaya muvaffak olamayınca teessüründen kendini denize atmıştır.³⁴⁷

(3) Pazartesi gecesini Cedit mahallesinde Muallim Ali Efendi'nin evinde müsteciren ikamet eden Devrekli fabrikatör Halit Bey nezdinde muhasip Behçet Bey, mahdumu Vasfi Necdet Efendi tabanca ile ailesini katletmiştir. Vasfi Efendi o akşam geç vakit eve sarhoş olarak gelmiş ve yatak odasındaki tabancasını alarak zevcesi Feride hanıma ateş etmiştir. Feride Hanım karnının solundan almış olduğu tehlikeli yara dolayısı ile birkaç dakika sonra vefat etmiştir. Hadisenin kıskançlık sebebiyle vuku bulduğu söylenmektedir.³⁴⁸

(4) Üsküdar'da çok feci bir aile faciası olmuş, bir delikanlı genç zevcesini öldürdükten sonra kendi canına da kıymıştır. Faciaya sahne olan ev Üsküdar'da Süleyman Ağa mahallesinin Kargazarif sokağındadır. Bu evde yaşlı bir hanımla kerimesi Hikmet Hanım ve onun zevci kundura ı Ahmet Efendi ikamet etmektedir. Hikmet Hanım genç, oldukça güzel, validesine fazlaca merbut, gezmeye düşkündür.

Zevci Ahmet Efendi ise, Hikmet Hanımı sevmekte, onu çok kıskanmaktadır. Bir kaç defa kendinden izinsiz sokağa çıktığı için genç karısıyla kavga etmiştir. Menbaı kıskançlık olan

³⁴⁵“Bir müteceviz”, 28 Kanunuevvel 1928.

³⁴⁶“Bir kadın kendini kuyuya atarak öldürdü”, 14 Mayıs 1924, s. 4.

³⁴⁷“Ortak yüzünden bir intihar”, 14 Mayıs 1924, s. 6.

³⁴⁸“İzmit'te bir cinayet”, 22 Kanunuevvel 1928.

bu kavgalar çorap söküğü gibi devam etmiş, Hikmet Hanım kocasının vesayasına ters cevaplar verdiği için bir türlü bu aile ocağında sükun ve ahenk teessüs edememiştir.

Ahmet Efendi nihayet karısını kendi ailesinin yanına götürmeye karar vermiştir. Genç koca bu sayede karısının yanında kendi annesinin bulunduğunu mülâhaza etmiştir. Ahmet Efendi evvelki gün bu kararını herhalde kabul ettirmek maksadıyla iç güvesi olduğu eve mutadından erken gitmiştir. Hikmet Hanım kocasının bu teklifini tekrar reddetmiş, bunun üzerine orada müthiş bir kavga başlamıştır.

Hikmet Hanım, zevcine sert sert cevaplar vermekten geri durmayınca Ahmet Efendi hamil olduğu brovnik tabancasını ansızın çıkarmış, iki el ateş etmiştir. Kurşunlar, genç kadının kalbine isabet ederek derhal metini mucip olmuştur.

Ahmet, çok sevdiği, fakat bir türlü anlaşılamadığı zevcesinin kanlar içinde yattığını görünce tabancasını kendi göğsüne dayamış, iki el daha ateş etmiş, o anda ağzından kanlar akarak karısının yanına bitap bir halde yığılı vermiştir.

Zabıta tahkikat neticesinde faciannın sebebi karı koca arasında devam eden geçimsizlik olduğuna kanaat getirmiştir. Tahkikata Üsküdar müddei umumiyeliği de vaziyet etmiş, iki genç ölünün defnine ruhsat verilmiştir.³⁴⁹

(5) Bartın'ın Koca Reis köyünden, Reisoğlu Hasan'la Lafçioğlu zevcesi Hatice arasında bir arazi meselesinden eski bir düşmanlık varmış. Yolda karşılaşan Hasan'la Hatice arasında gene münazaa başlamış ve Hasan yakındaki çitten bir kazık çekerek kadının kafasına indirmiş, Hatice derhal ölmüştür.³⁵⁰

(6) Adana'da iki dansözünü öldüren Niyazi 24 sene hapse mahkûm olmuştur.³⁵¹

(7) Şişli'de dere içinde oturan İlyas, biraderinin zevcesi Makbule'yi katl etmiştir. Abisi hapiste olan İlyas (20), 17 yaşında olan yengesinin sütkardeşi ile görüştüğünü öğrenmesi üzerine yengesini katl eylemiş ve katil tutuklanmıştır.³⁵²

(8) Metresini öldüren İnekçinin idamı istendi. Metresi Saadet Hanımı boğarak öldürmek ve bilahare cesedini bostan kuyusuna atmakla maznun olan inekçi Rahim hakkındaki

³⁴⁹ “Bir adam hem karısını hem de kendisini öldürdü”, 20 Şubat 1929, s. 4.

³⁵⁰ “Sopayla öldürülen kadın”, 1 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁵¹ “24 sene hapis”, 16 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁵² “Bir Arnavut yengesini katletti”, 15 Mayıs 1924 s. 4.

muhakeme dün bitmiş, müddei umumi iddianamesini dermeyan ederek maznunun Saadet Hanımı başından def etmek maksadıyla taammüden öldürdüğünü söylemiş ve ceza kanununun 450.nci maddesinin 4.üncü fıkrası mucibince tecziyesini talep etmiştir. Madde-i umuminin talep ettiği madde-i kanuniye göre maznunun idamı istenmiştir. Gelecek Perşembe maznun vekili müdafaasını yapacak heyet-i hakime kararı tefhim edecektir.³⁵³

(9) Zevce katili küçük Bebek'te dere boyunda 93 numaralı evde oturan Emirgan sabun fabrikası şoförü Rıza evvelki gece zevcesi Saniye Hanımı öldürmüştür. Eskiden beri karısını kıskanan ve bu yüzden Saniye Hanımla daimi bir cidalde bulunan Rıza Efendi, evvelki akşam sarhoş olarak evine gelmiş, ben mutad zevcesini paylamaya ve isticvap etmeye başlamıştır. Saniye Hanım kocasına aksi cevaplar vermiş, bunun üzerine Rıza zevcesini bıçakla ağır surette cerh ederek kaçmıştır. Saniye Hanım nakledildiği Haseki Nisa Hastanesinde vefat etmiştir. Firari katil aranmaktadır.³⁵⁴

(10) Hadımköy nahiyesinin Ayazma Köyünde Şerif Ağanın evinin duvarını delmek ve içeriye girmek suretiyle zevcesi Havva Hanımın parasının tamamını alıp kadını yaralamışlardır. Zavallı kadın bilahare vefat etmiştir. Katillerin Drama muhacirlerinden Hasan ile Süleyman olduğu anlaşıl原因 olarak derdest edilmiştir.³⁵⁵

(11) Dün sabah Salacık açıklarında üzerinde yalnızca bir dekolte gömlek bulunan yarı çıplak bir kadın cesedi bulunmuştur. Elli yaşlarında olduğu anlaşılan bu kadının intihar mı ettiği yoksa bir cinayete mi kurban gittiği meçhuldür. Tahkikata devam edilmekte, kadının nasıl olup da nim üryan bir halde bulunduğu noktası şüphe uyandırmaktadır.³⁵⁶

(12) Üsküdar'da 22 yaşında (Miğordic) adında biri aynı mahallede oturan Matmazel (Aventaya) aşık olmuş. Uzun bir süre birlikte olan çiftten kadın evlenmek istemiş fakat Miğordic hiç evlenmeye yanaşmamış. Kızda bu neticesiz aşktan yorulmuş ve ayrılmışlar. Sonra kızın karşısına başka biri çıkmış ve evlenmeye karar vermişler. Bunları gören Miğordic kıza bıçakla saldırarak kıızı itlaf eylemiştir.³⁵⁷

³⁵³“İdam talebi”, 17 Kânunusani 1930, s. 2.

³⁵⁴“Zevcesini öldürdü”, 17 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁵⁵“Hadımköy'de bir cinayet”, 31 Kânunusani 1930, s. 6.

³⁵⁶“Salacık'ta yarı çıplak bir kadın cesedi bulundu”, 1 Şubat 1930, s. 6.

³⁵⁷“Bir aşık hem kendini hem de sevgilisini öldürdü”, 15 Mayıs 1924, s. 5.

(13) Bir polis bir kadını öldürdü ve kaçtı. Yakalanan memur inkar etmiş fakat üzerindeki kan lekeleri ifadesini tekzip etmiştir. Evvelki gece Şişlide İskenderoğlu sokağında feci bir cinayet olmuş, 975 numaralı polis memuru Hulusi Efendi, Fatma isimindeki dostunu tabancayla cerh ve katletmiştir.

Bir muharririmizin yaptığı tahkikata göre hadise şu şekilde cereyan etmiştir:

Öldüren Fatma orta boylu, tıknazca 35 yaşında, tövbe olmuş bir kadındır. Fatma, Şişli'nin son tramvay istasyonunda تنها bir sokakta, köhne bir evde oturmaktadır. Bu eve zemin katından açılan, yer altında karanlık ve esrarengiz bir metalden girilmektedir. Bu kadının Yaşar isminde arabacı bir erkek kardeşi ve Muzaffer isminde küçük bir kardeşi vardır. Fatma kardeşlerinden ayrı yaşamaktadır. Fatma, Ahmet isminde bir adamla tanıştıktan sonra umumhane hayatına veda etmiş ve Ahmet'le beraber metres hayatı yaşamaya başlamıştır. Fakat bundan bir müddet evvel Ahmet askere gitmiş ve Fatma yalnız kalmıştır. Hayatını kazanmak için Pangaltı polis merkezinde hademe olmuştur. Polis mevki memurlarından 25 yaşında genç ve yakışıklı bir delikanlı olan polis memuru Hulusi Efendi, Fatma ile burada tanışmış ve münasebetlerini ilerleterek bazı akşamları kadının evinde kalmaya başlamıştır. Fatma ile Hulusi Efendi sık sık görüşmelerine rağmen bir türlü anlaşamamışlardır. Anlaşamamazlığının sebebi Fatma'nın beraber yaşamak teklifinde bulunması, Hulusi Efendinin de bunu kabul etmemesidir. Polis memuru evvelki akşamda resmi elbisesi ile Fatma'nın mağaraya benzeyen evine gitmiş ve bir müddet hoşbeşten sonra Fatma yine beraber yaşamak teklifinde bulunmuştur. Bu teklif genç adamı sinirlendirmiş bu sırada zaten pespaye ve düşkün bir kadın olan Fatma, fena kelimeler ve küfürler savurmaya başlamıştır. Genç ve toy bir adam olan memur bu esnada resmi tabancasını çekmiş ve üç el ateş edip kadını yaralandıktan sonra kaçmıştır. Bacağında ve göğsünden yaralanan kadın “yandım Allah” diye bağırmaya başlamış, vücudundan kanlar fişkıra fişkıra karanlık metalden dışarı çıkabilmiş, fazla kan zai ettiği için orada düşüp kalmıştır. Polis memurları kadın ölmeden evvel vaka mahalline yetişmişler ve Kadına kim tarafından vurulduğunu sormuşlardır. Kadın önce cevap vermek istememiş fakat son nefesini verirken polis Hulusi kelimelerini telaffuz etmiştir. Bunun üzerine katil polis aranmaya başlanmış fakat hiçbir yerde bulunamamıştır. Vakadan beş saat sonra polis memuru Hulusi harbiye hamamında yakalanmıştır. Bu feci ve şayanı dikkat hadiseye zabıta ve adliye hemen vaziyet etmiş ve Hulusi Efendi isticvap edilmiştir. Hulusi Efendi kadını şahsen tanıdığını, hiçbir münasebeti olmadığını ve katil hadisesinden haberi bulunmadığını söyleyerek vakayı inkar etmektedir. Mamafih yapılan tahkikatta polis

memurunun elbiselerindeki kan lekeleri bu husustaki şüpheleri izale etmektedir. Polis erkamı tafsilat vermek hususunda azami ketumiyet muhafaza etmektedir. Maktulün kardeşi Yaşar bir muharririmize hadiseden müteessir olmadığını, zaten Fatma'yı kardeşlikten reddettiğini söylemiştir.

Dün polis tahkikatı ikmal ederek maznun Hulusi tahkikat evrakıyla birlikte adliyeye verilmiştir. Beşinci istintak hâkimi hadiseye vaziyet etmiş ve maznun hakkında gayri muvakkat tevkif müzekkeresi vermiştir. Maznunun resmi elbisesi üzerinde bulunmaktadır.

358

(14) Evvelki gün Kızıltoprak'ta bir ev çok feci bir cinayete ve kanlı bir intihara sahne olmuştur. Bahsettiğimiz ev Kayışdağı caddesindedir. Şeyh Mahmut Bey'in evidir. Mumaileyhin 28 yaşlarında Feyzaver isminde güzel bir kerimesi vardır. İşte bu tüyler ürpertici cinayetin kurbanı bu genç güzel kadındır.

Kızıltoprak'ta, Kayışdağı caddesinde Şeyh Mahmut Bey'in evine komşu bir evde mütekait Miralay Rıza Bey oturmaktadır. Rıza Bey'in henüz mektebe giden 18 yaşında Reşat isminde bir oğlu vardır. İşte katil bu genç delikanlıdır ve Feyzaver Hanımı öldürdükten bir saniye sonra da kendi hayatına kıymıştır. Bu müthiş cinayetin sebebi tahkikattan anlaşılıyor ki genç delikanlının ümitsiz aşkıdır. Filhakika Reşat bir müddetten beri Feyzaver Hanımı gizliden gizliye sevmektedir. Herkesin komşu çocuğuna gösterebileceği hiddet dahilinde Feyzaver Hanım da nezaketen muamele gören ve bundan ümide düşen Reşat Efendi artık genç kadının bir gölgesi halinde onun peşinden ayrılmaz olmuştur. Bu can sıkıcı vaziyet Feyzaver Hanım tarafından da fark edilmiş ve genç kadın muannit aşığa yüz vermekten şiddetle itiraz etmiştir. Esasen Feyzaver Hanımın böyle bir aşka ruyı iltifat göstermesine namuslu bir kadın sıfatıyla imkan yoktur. Çünkü o zatı zevctir. Ve zevci bir müddetten beri Anadolu'da vazifede bulunan Ali Rıza isminde bir doktordur.

Sevdiği kadından yüz bulamaması genç Reşat'ı çileden çıkarmaktadır. Esasen sinirleri zayıf olan meyus aşık uzun uzun düşündükten sonra evdeki tabancayı ele geçirmiş ve kati karar verenlere has bir tavırla evvelki gün saat 16'da Şeyh Mahmut Bey'in evine gitmiş ve burada ilk karşısına çıkan maalesef Feyzaver Hanım olmuştur. Reşat, genç kadına "sensiz yaşamayacağım, madem ki istemiyorsun ikimizde öleceğiz" demiş ve tabancasını çıkarmıştır. Soğuk namluyu alnının pek yakınında hisseden genç kadın korkudan can hıraş

³⁵⁸ "Katil polis memuru", 5 Şubat 1930, s. 6.

bir feryat kopararak kaçmak istemiş fakat birbiri ardınca çıkan kurşuna ihtiyaç kalmadan daha ilk kurşunda biruh olarak kanlar içinde yere serilmiştir. Silah seslerine koşanlar Reşat Efendinin beşinci kurşunu da kendi beynine sıkmış bir halde tabancadan duman çıkarken pek feci bir sahne ile karşılaşmışlardır.

Derhal yetişen zabıta memurları Reşat'ı tıp fakültesi hastanesine kaldırmışlarsa da aradan bir saat geçmeden ifade veremedi orada ölmüştür. Zabıta raporunda Feyzaver Hanıma taaşuk edip bir müddetten beri ruyu iltifat gösterilmemesinden muğber olan Reşat'ın bu cinayeti ika ve intihar ettiği tespit edilmiştir. Tarafeynin aile efradının ifadelerine müracaat edilmektedir. Genç kadının Reşat'ın gizli maksadını anladıktan sonra ona yüz vermediği söylenmektedir.³⁵⁹

(15) Ayasofya'da Mehmet Paşa yokuşunda oturan Arapgirli Hacı Ahmet, hamile olan karısının çocuğunu düşürmek için önce zevci Naciye'ye sürür içirmiş bunun üzerine çocuk düşmüş, kadında ağır surette hastalanmıştır. Kadın hastaneye kaldırılmış, Ahmet hakkında da tahkikata başlanmıştır.³⁶⁰

(16) Dün sabah 9'da Mahmut Paşa Mahallesi'nde bir numaralı hanede sakin Pastacı Mustafa Efendi'nin zevcesi Ferdane Hanım revolerle kalbine kurşun sıkmak suretiyle intihara teşebbüs etmiş, Haseki Hastanesine nakl edilmiştir. Ferdane Hanım'ın intiharına sebep Mustafa Efendi'nin ikinci bir zevcesi bulunması ve Ferdane Hanım'ın ortağıyla geçinememesidir. Ferdane Hanım zevci Mustafa Efendi'ye birçok defalar ayrılık teklifinde bulunmuş ise de Mustafa Efendi defalarca reddetmiş ve hatta zevcesini ölümle tehdit etmiştir. Ferdane Hanım tatsız geçen bu hayattan nefret ettiği için nihayet intihar ile kurtulmaya karar vermiş mumaileyhin yarası tehlikelidir.³⁶¹

(17) Anadolu Hisarı Daire-i Belediyesi müdürü Hasip Bey'in hizmetçisi Nuriye, evvelki gün kendisini Üsküdar vapurundan denize atmış ise de derhal vapur tevkif edilerek kurtarılmıştır. Nuriye iki üç ay evvel polis nezarethanesinde kendisini himaye eden müteferrika polislerden İsmail Efendi ile sevişmiş olduğunu ve yakın zamanda İsmail

³⁵⁹ "Aşk faciası", 8 Şubat 1930, s. 6.

³⁶⁰ "Çocuk düşürme", 12 Mart 1930, s. 4.

³⁶¹ "Ferdane'nin İntiharı", 23 Mayıs 1924, s. 2.

Efendi'nin evlenmiş olduğunu anladığı için müteessiren intihara karar verdiğini söylemiştir.³⁶²

(18) İzmir'de geçen hafta gece saat 7 buçuk sularında Kemer'de Sakız Sokağında kendi hanesinde Kıpti taifesinden, 19 yaşlarında Ali oğlu Hasan zevcesini tabanca ile katil ve O ki pederi Salihoğlu Hüsnü'yü sol kolundan cerh ederek firar etmiştir. Hasan'ın zevcesini niçin katlettiği anlaşılamamıştır.³⁶³

(19) Tahtakale'de bir makarna fabrikasında çalışan İbrahim ve Salih adında iki birader yolda gördükleri bir kadının önce çantasını gasp etmeye çalışmışlar. Sarhoş olan iki birader daha sonra da kadına tecavüz edip kadını boğarak öldürmüşler. Cesedi ise parçalara ayırarak bahçeye gömmüşlerdir.³⁶⁴

(20) Giresun köylerinden birinde Horozoğlu Ahmet isminde bir herif bahçesinden ağaç kesen Horozoğlu kızı Havva'yı balta ile keserek öldürmüştür.³⁶⁵

(21) Trabzon'da 18 yaşında Aslı isminde bir kızcağız seviştiği bir gencin kendisine yüz vermemeye başlaması ve hamilede kalması üzerine zehir kullanarak intihar etmiştir.³⁶⁶

C. Yaralama Olayları

(1) Mardiros isminde bir genç, sevdiği kızın ondan ayrılmak istemesi üzerine evlerine gidip kızla evlenmek istediğini belirtmiştir. Ailede kızı istemediği için, ona verilecek kız olmadığını söyleyerek genci kapı dışarı gitmişlerdir. Buna çok hiddetlenen genç silahını çekerek ateş etmiştir. Bu ateş sonucunda kızın validesi ağır surette yaralanarak Haseki Hastanesi'ne kaldırılmış ve genç firar etmiştir.³⁶⁷

(2) Ayasofya'da mukim Yaşar, zevcesiyle kavga ederken araya giren baldızı Hatçe Hanımı eline geçen bir keserle kasığından yaralamıştır.³⁶⁸

³⁶²“Üsküdar vapurunda Bir İntihar teşebbüsü”, 19 Temmuz 1924, s. 3.

³⁶³“Bir Kıpti karısını öldürdü; O ki babasını yaralayıp kaçtı”, 14 Kasım 1924, s. 3.

³⁶⁴“Müthiş bir cinayet”, 12 Kasım 1924, s. 3.

³⁶⁵“Balta ile katil”, 22 Şubat 1929, s. 5.

³⁶⁶“İntihar”, 2 Kanunisanı 1928.

³⁶⁷“Kumkapı'da cinayet”, 26 Eylül 1924, s. 3.

³⁶⁸“Bir adam karısıyla kavga ederken baldızını yaraladı”, 20 Şubat 1929, s. 4.

(3) Karagümrük'te Seyyar satıcı Şükrü, uzun zamandan beri dargın bulunduğu karısıyla görüşmeye gitmiş. Karısı Hayriye Hanım kocasının hüsnü niyetle geldiğini zannetmiş ve kapıyı açmıştır. İntikamcı koca hazırladığı bıçakla zevcesini üç yerinden yaralamıştır.³⁶⁹

(4) Seyyar manav İsrail dün yüksek kaldırımında dostu Mari'yi ziyarete gitmiştir. Küçük bir aralık kavga çıkmış, İsrail bıçağını çekmiş sevgilisini tam yaralayacağı esnada üzerine bıçak elinden ayrılmıştır.³⁷⁰

(5) Ortaköy'deki yatılı mektebinde çalışan Hüsniye Hanım, evvelki akşam yeni postane caddesinden geçerken, sabık zevci Fevzi ile karşılaşmış hiç aldırış etmeden yoluna devam etmek istemiştir. Fakat Feyzi sabık zevcesiyle konuşmak istemiş, kadından “senin yüzünü bile görmek istemiyorum” cevabını alınca, birdenbire bıçağını çekmiş Hüsniye Hanımı birkaç yerinden yaralamış ve yakalanmıştır.³⁷¹

(6) Serserilerden İzmirli Hüseyin, Nişantaşı'nda oturan İsmet'le Vasfiye hanımların önüne çıkmış ve kendilerine izdivaç teklif etmiştir. Kadınlar kabul etmeyince bıçakla İsmet Hanımın parmağını yaralamıştır.³⁷²

(7) Galata'da oturan hamal Hamit karısı Gülizar'ı başından yaralamıştır.³⁷³

(8) Galata'da Şeftali sokağında Arapgirli Seyfi, sevgilisi Konyalı Hayriye Hanımı bıçakla iki yerinden yaralamıştır. Hadise kıskançlık yüzünden vuku bulmuştur. Carih firar etmiştir.³⁷⁴

(9) Kasımpaşa'da Mestçi sokağında Muharrem Efendi hanında oturan Madam Eliza'yı ziyarete giden Matmazel Vantura, han sahibi Muharrem Efendi tarafından yakalanmış, sen buraya nasıl girdin diye darp edilmiştir. Araya giren Emine Hanım da Muharrem Efendi tarafından darp ve cerh edilmiştir.³⁷⁵

³⁶⁹ “*Karısını yaralayan adam*”, 5 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁷⁰ “*Tan bıçağı çektiği esnada*”, 7 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁷¹ “*Eski kocanın kini*”, 11 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁷² “*İzdivaç teklif etmiş kabul edilmeyince*”, 13 Kânunusani 1930, s. 4.

³⁷³ “*Karısını yaralayan hamal*”, 31 Kânunusani 1930, s. 6.

³⁷⁴ “*Kıskanç Aşık*”, 6 Şubat 1930, s. 4.

³⁷⁵ “*Hancının hiddeti*”, 8 Şubat 1930, s. 6.

(10) Beşiktaş'ta oturan Meliha Hanım gece Komşudan dönerken kocası tarafından karşılanmış, neredeydin diye tabanca namlusuyla başından yaralanmıştır.³⁷⁶

(11) Galata'da oturan Hacı Hayri ile Ayşe kavga etmişler. Hayri bıçakla Ayşe'yi yaralamıştır.³⁷⁷

(12) Fatih'te Sinan Ağa Medrese'sinde oturan Mehmet isimdeki genç dün kıskançlık ve aşk yüzünden iki kişiyi ağır surette cerh ettikten sonra kaçmıştır. Mehmet, eskiden tanıdığı ve sevdiği Ayşe isimdeki kadının sebze Arif isminde biriyle münasebette bulunduğunu haber almış ve her ikisini de takibe başlamıştır. Mehmet evvelki gün Ayşe ile Arif'i küçük pazarda kol kola görmüş, birdenbire kendisinden geçerek bıçağını çekmiş, hem Ayşe'yi hem Arif'i muhtelif yerlerinden ağır surette yaralamıştır. Carih buna müteakip kaçmıştır. Mecruhlar hastaneye kaldırılmıştır.³⁷⁸

(13) Nişantaşı'nda, Teşvikiye'de oturan Hatçe isimdeki kadınla bahçıvan Halil kavga etmişler, Halil bıçakla Hatçe'yi ağır surette yaralamıştır.³⁷⁹

(14) Galata'da bir kahvede garsonluk eden Hayriye, Küçük Pınar'dan geçerken Hamit ve Arif isminde iki adam tarafından bıçakla yaralanmıştır.³⁸⁰

(15) Şişli'de Celile isminde bir hanım tabanca kurşunuyla yaralanmıştır. Yalova'da bir çiftlik sahibi olan Zihni isminde bir zat evvelki akşam eskiden tanıdığı Celile Hanımın evine gitmiştir. Celile Hanımla, Zihni Bey eskiden geçen bir hadise yüzünden münakaşaya başlamışlardır. Bir zaman sonra iki tarafta tecavüzkâr sözler sarf etmeye başlamıştır. Bu esnada Zihni Bey kendini kaybetmiş tabancasını çekerek Celile Hanımı boynundan yaralamıştır. Zihni Bey tevkif edilmiştir.³⁸¹

(16) Topkapı'da, Bayramağa mahallesinde oturan seyyar manav Ali Ağa zevcesi Mahmure Hanımı, hem dövmüş hem de yaralamıştır.³⁸²

³⁷⁶“Komşudan dönerken”, 15 Şubat 1930, s. 6.

³⁷⁷“Bir cerh”, 16 Şubat 1930, s. 6.

³⁷⁸“Kıskanç âşık hem Ayşe'yi hem de dostunu yaraladı”, 19 Şubat 1930, s. 6.

³⁷⁹“Bir bahçıvan metresini yaraladı”, 20 Şubat 1930, s. 6.

³⁸⁰“Bir kadını yaraladılar”, 5 Mart 1930, s. 5.

³⁸¹“Celile Hanımı boynundan yaraladılar”, 5 Mart 1930, s. 5.

³⁸²“Karısını yaraladı”, Mart 1930, s. 6.

(17) Şehzade başında İnekçi Leo'nun yanında çalışan 16 yaşında Suzan, dün Beyoğlu'ndaki evine gitmek üzere veznecilerde tramvay beklemekte iken, bir haftadan beri kendisiyle konuşmak isteyen aşığı Siirtli Gerapo yanına yaklaşmış ve genç kızı bıçakla sol bacağından ağır surette yaralayarak kaçmıştır. Mecruh tedavi edilmek üzere Haseki Hastanesine yatırılmış zabıtaca tahkikata başlanmıştır.³⁸³

(18) Üsküdar'da Valide-i Atik Camii'nde sakin Aşçı Mehmet Ağa'nın zevcesi Münire Hanım, evvelki akşam geç vakit Nuh kuyusundan geçerken, Kunduracı Mesut isminde bir şahıs kendisine takılmış ve beraber gezmelerini teklif etmiştir. Münire Hanım bu teklife derhal reddettikten sonra Mesut bundan gücenmiş olarak hamil olduğu bıçakla kadını vücudunun 6 yerinden hafif surette yaralayarak firar etmiştir. Mesut, dün geç vakit mahallesinde derdest edilerek medgu-i umumiliğe tevdi edilmiştir.³⁸⁴

(19) İbrahim Derviş isminde biri kendisine ihanet eden metresini yaralayarak kaçmıştır. Evvelki gece Beyoğlu Taksim de Bülbül Deresi Sokağında oturan İbrahim Derviş isminde biri, 10 seneden beri beraber yaşadığını ve beraber oturduğu Filo isminde bir kadını müteaddit yerlerinden tehlikeli surette yaralayarak firar etmiştir.³⁸⁵

(20) Karagümrük'te oturan Kahveci İsmail izdivaç teklifini reddeden komşusu Zehra Hanım'ı üç yerinden ağır surette yaralamıştır.³⁸⁶

(21) Kasımpaşa'da Sebzeci Haşim Efendi'nin iki zevcesi varmış. Bu iki kadının her gün yekdiğeri ile kavga etmelerinden usanan Haşim Efendi dün zevcelerinden Sadberk Hanımı ekmek bıçağı ile yaralamıştır.³⁸⁷

(22) Dün Bir Ceza Mahkemesi'nde Arabacı Apti'nin mahkemesi yapılmıştır. İri yarı bir adam olan Apti zevcesi Servet Hanım'ın burnunu kesmekle maznumdur. Tahkikata nazaran Apti Servet hanıma bir gün gezinti teklif etmiş ve Edirnekapı haricine götürerek bu marifeti yapmıştır. Bu hadisenin evveliyatı da vardır. Ağır ceza mahkemesince Servet Hanım'ın çocuğunu düşürmek cürmünden muhakeme ve 5 seneye mahkum edilmiştir. Karısının burnunu da bu mahkemeden muğber olarak kestiği İddia olunuyor. Gelgelelim

³⁸³ "Müteceviz Âşık", 8 Mart 1930, s. 5.

³⁸⁴ "Kadınlara sarkıntılık eden bir Kunduracı", 12 Temmuz 1924, s. 5.

³⁸⁵ "İntikam almak istemiş", 29 Eylül 1924, s. 3.

³⁸⁶ "İzdivaç teklifi reddedilince", 13 Kanunuevvel 1928.

³⁸⁷ "Kasımpaşa'da bir adam iki zevcesinden birini yaraladı", 16 Kanunuevvel 1928.

Servet Hanım'ın ilk ifadesi dün mahkemede söylediklerinden bambaşkadır. Servet Hanım o zaman “burnumu kesen babamdır. Apti ile konuştuğuma kızıp hiddetini burnumdan aldı” demişti. Şimdi ise : “ bu izbandut gibi adam beni korkuttu, o şekilde söyletti, halbuki burnumu o kesmiştir” demektedir. Muhakeme ağır ceza kararının temyizce tarihi öğrenilmek üzere talik olunmuştur.³⁸⁸

(23) Topkapı'da oturan Sadiye Hanımla zevci İbrahim Efendi dün gece kavga etmişler. İbrahim Efendi zevcesine fevkalâde kızmış ve tabancasını çekerek ateş etmiş. Çıkan kurşun evlerinde misafir bulunan Ayşe Hanım'a isabet ederek yaralanmıştır. Kadıncağız hastaneye kaldırılmıştır. İbrahim Efendi tevkif edilmiştir.³⁸⁹

(24) Beyoğlu'nda Aynalı çeşme de oturan Kemal isminde bir kimse zevcesi Saime Hanım'ın başka bir erkekle görüştüğünden muğber olarak zavallıyı sustalı çakı ile yaralamıştı. Kemal derdest edilmiştir.³⁹⁰

D. Dayak Olayları

(1) Unkapanı'nda sakin seyyar koltukçu Şaban, kapıyı geç açtığı için zevcesi Fatma Hanımı burnundan ve kulaklarından kan gelinceye kadar dövmüştür.³⁹¹

(2) Evvelki gün yeni postanede bir hadise olmuş, postane memurlarından bir hanım vazifesi başında iken zevci tarafından dövülmüştür. Yaptığımız tahkikata göre bu dayak hadisesi şu şekilde olmuştur:

Beşiktaş'ta oturan ve postanede memur bulunan Suat Hanım bir seneden beri zevci İrfan Bey ile dargın bulunmakta imiş. Yekdiğeriyle geçinemeyen bu karı koca birbirlerinden ayrılmak istedikleri halde bu arzularını şimdiye kadar yerine getirememişlerdir.

Suat Hanımın zevci İrfan Bey zevcesiyle bizzat görüşmek üzere evvelki gün postaneye gelmiş, zevcesinin yanına giderek bu işin bir an evvel halledilmesi için bir istida yazmasını söylemiştir. Anlaşıldığına göre Suat Hanım ile İrfan Bey arasında bu sırada gönül kıracak sözler sarf edilmiş, bundan muğber olan İrfan Bey zevcesini, resmi vazifesi başında adamakıllı dövmüştür.

³⁸⁸“ Servet Hanım'ın burnunu kim kesti: kocası mı? babası mı? ”, 17 Kanunuevvel 1928.

³⁸⁹“Zevcesine ateş ederken”, 21 Kanunuevvel 1928.

³⁹⁰“Kıskançlık yüzünden sevgilisini yaralamış”, 21 Kanunuevvel 1928.

³⁹¹“Kapı geç açıldı diye dayak”, 20 Şubat 1929, s. 4.

Suat Hanım berayı muayene zabıta tababetine gönderilmiş, İrfan Bey hakkında da takibata başlanmıştır.³⁹²

(3) Dün Eyüp'ten köprüye hareket eden 1.30 Haliç vapurunda garip bir hadise olmuştur. Eyüp'te İhsan Bey mahallesinde 4 numarada oturan Şaheser Hanım, dün vapura binmiş, çok kalabalık olan vapurda güç bela kendisine bir yer bulmuştur. Bir zaman sonra vapur Halıcıoğlu'na uğramış. Sonra burada binen yolculardan İbrahim isminde bir adam, Şaheser Hanımı sıkıştırarak yanına oturmuştur. Kadıncağız nazikâne bir surette İbrahim Efendiye yanından kalkmasını ve kendisini rahatsız etmemesini rica etmiştir. Fakat bu küstah adam kadını tekme tokatla dövmeye başlamıştır. Vapur halkı Şaheser Hanımı güç halle kurtarmışlardır. Vapur iskeleye yanaştığı zaman kadıncağız zabıtaya müracaat etmiş fakat İbrahim kaçmıştır.³⁹³

(4) Samatya'da Çınar Mahallesi'nde oturan Emine Hanım'ın evine evvelki gece hürriyeti meçhul iki şahıs girmiş, bahçede dolaşmaya başlamışlardır. Emine Hanım bahçede dolaşanların kim olduklarını anlamak üzere bahçeye inmiş, ve bu iki adamın tecavüzüne maruz kalarak adamakıllı bir dayak yemiştir. Meçhul adamlar kaçmışlardır.³⁹⁴

(5) Kasımpaşa'da Ali Baba sokağında oturan Yasef, karısı Polissa ile kavga etmiş ve zevcesini dövmüştür. Dayak neticesinde kadının üç aylık çocuğu düşmüştür. Yasef yakalanmış ve hakkında tahkikata başlanmıştır.³⁹⁵

³⁹²“Zevcesinden ayrılmak isteyen bir adam vazife başında bulunan zevcesini dövdü”, 28 Şubat 1929, s. 4.

³⁹³“Haliç vapurunda bir küstah bir kadını tekme tokat dövdü”, 2 Mart 1930, s. 6.

³⁹⁴“Gece ziyaretçileri”, 27 Kanunuevvel 1928.

³⁹⁵“Kocasından dayak yiyen kadın üç aylık çocuğunu düşürdü”, 4 Şubat 1930, s. 6.

SONUÇ

Kadının toplumda var olma ve topluma bir şeyler katma adına verdiği ilk mücadele, Tanzimat sonrasında başlayıp, Cumhuriyet sonrası 1935’li yıllara kadar devam etmiştir.

Tanzimat dönemine kadar kadın kapalı bir toplum içinde gelişimini ve ilerlemesini sağlayan kadın eğitim hakkından mahrum kalmıştır. Kadının gelişiminin ve ilerlemesinin önüne geçilmesiyle kadın cahil bir dünyaya hapsedilmiştir. Ondan daha iyi şartlarda eğitim alan ve toplumsal hayatın içinde aktif bir şekilde rol oynayan erkek doğal olarak kadından daha bilgili ve daha üstün bir konuma gelmiştir. Geleneksel toplum yapısı ve inançlar gereği kadının toplumsal hayattan soyutlanması onu bir birey olarak görünmez hale getirmiştir. Tanzimat reformları ve Batılılaşmanın da etkisiyle kadın içinde bulunduğu durumu sorgulamaya ve kendilerini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara, kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadelenin içine girmişlerdir. Meşrutiyet’in getirdiği özgürlük ortamı, kadınlarında kişisel hak ve özgürlük talebinde bulunmasının önünü açmıştır.

Tanzimat’tan sonra daha iyi koşullarda eğitim imkânlarından yararlanan kadınlar bu durumu kamuoyunda tartışarak, dergiler ve dernekler aracılığıyla geniş bir özgürlük hareketine dönüştürmüşlerdir.

Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte kadınlar büyük bir heyecanla kendilerine verilecek olan hakları beklemişlerdir. Fakat daha sonraki uygulamalarda büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Meşrutiyet ortamında, düşünsel alanda oluşturulan eşitlik ve özgürlük ideolojisi, yasalara geçirilmesine karşı kadının gerçek yaşamına uygulandığında hiçbir karşılığı olmadığı görülmüştür. Bunu bir çelişki olarak saptadılar. Buldukları toplumdaki değerler ve yaşam biçimleri ile yeni bir toplumsal yapı yaratmak için bir mücadeleye giriştiler. Kadın merkezli politikaların beklentisi içine girip, hükümetin bu yöndeki çalışmalarını yetersiz bulan kadınlar, yeni bir yapılanma içine girerek feminizm akımını benimsemişlerdir. Kadınların erkeklerin yardımıyla değil de yine kendi çabalarıyla kurtulacakları düşüncesi oluşmuştur.

Erkek aydınların kadın sorunları üzerine yaptıkları uzun tartışmalar Türkçüler, İslamcılar ve Batıcılar olarak kategorize edilmiş ancak konu ne olursa olsun bütün ideolojiler konuya dini açıdan bakmışlardır.

Kadınlar bu mücadeleyi verirken birçok baskıya şiddete maruz kalmışlardır. İlk zamanlar gazete ve dergilere yazı gönderen birçok kadın kendi ismini kullanmaktan çekilmiştir Bunun yerine takma isimler ya da baba ve eşle bağlantılı olan imzaları kullanmışlardır. Bunun nedeni kadınların toplumda uğrayacağı psikolojik baskı olmuştur.

Batılılaşma ile birlikte kadın toplumsal hayatta daha çok görülmeye başlamıştır. Kadının giyim-kuşamında, konuşmalarında ve gündelik hayatında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu durumun farkında olan bazı erkekler kadının söz sahibi olmasını kaldıramayarak kadını baskı altında tutmaya ve kadına psikolojik ve fiziksel şiddet uygulamaktadır. Cumhuriyet döneminde basında bu tür haberlere daha çok rastlanırken, Tanzimat döneminde bu şekildeki haberlere fazla yer verilmemiştir. Genellikle kadına şiddet uygulayan erkekler, kadının yakın çevresinde olan babası, abisi, eşi veya yakınındaki bir erkektir. Uygulanan şiddetin sebeplerine baktığımızda daha çok erkeğin kıskançlığı, kadın üzerinde hâkimiyet kurma isteği ve erkeğin isteklerinin kadın tarafından reddedilmesiyle oluşan bir şiddet söz konusudur. Kadına yönelik şiddet, insanlık tarihi kadar eski bir döneme rastlamaktadır. Sadece kadına yönelik şiddetin boyutlarını belirlemede toplumların benimsedikleri değerler ekonomik koşullar ve geleneksel inançlar bu boyutu belirlemiştir.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte kadınlar verdikleri mücadelenin sonucunda birçok hak elde edebilmişlerdir. Tabii ki hepsini bir arada elde edememelerine rağmen yine de bu mücadeleden vazgeçmemişlerdir. Fakat Cumhuriyet döneminin getirdiği sorunlardan en önemlisi kadının hiçbir mücadele vermeden, cumhuriyetin onlara bu hakları verdiği dair olan düşüncedir. Cumhuriyet döneminde de daha önceki dönemde olduğu gibi eril zihniyet hâkimdi. Fakat kadınların sahip oldukları hakları elde etmelerinin Cumhuriyet'in sağladığı toplumsal ve siyasal ortamın uygunluğu ile gerçekleştiğini kabul etmek gerekir. Cumhuriyet kendi iddiasında olduğu gibi kadınlara onların talep etmesine gerek kalmadan bu hakları kendisi vermemiştir. Kadınlar bu hakları kendileri elde etmiş Cumhuriyet'te bu hakları kullanmalarına uygun zemin hazırlamıştır.

1935'li yıllardan sonra, kadına bütün haklarının verildiği ve toplumda belli bir statüye ulaştığı düşünülerek, kadının artık hak aramasına ve herhangi bir mücadele vermesine gerek kalmadığı düşünülmüştür. Bu nedenle kadının artık sadece hayır işlerinde bulunup, ona verilen haklar çerçevesinde hareket etmeleri gerektiği fikri aşılanmıştır. Bu düşünce çerçevesinde kadın 1970'li yılların sonuna kadar yine kendi içinde hareket

etmiştir. Fakat 1970’li yılların sonunda bir kadın hareketi olan feminizm yeniden canlanmıştır. Kadınlar, gündelik hayatlarında meydana gelen sorunların kişisel olmadığını, bu sorunların bütün toplumun temelinde olduğunu farkına varmışlardır. Bütün bu ezilmelerin ve şiddete maruz kalmaların kişisel sorun olmasının dışında bir sistem sorunu olduğunu anlamışlardır.

KAYNAKLAR

- Aliye, F. (2012). Osmanlı'da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik, Moda, Ekim Yayınları, İstanbul.
- Altınay, A. G – Arat, Y. (2007). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, Metis Yayınları, İstanbul.
- Akçura, Y. (Şubat 2019). Türkçülüğün Tarihi, Haz: Erol Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Akşin, S. (1991). Türkiye Tarihi, c. II, Osmanlı Devleti, 1300-1600, Cem Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, G. (1994). “Tanzimat Döneminde Kadınlar” Tanzimat'ın 150. Yıl Dönümü Uluslararası Sempozyumu(31 Ekim-3 Kasım 1989), Türk Tarih kurumu Basımevi, Ankara.
- Arıkoğlu Ündücü, C.. (Temmuz 2016). Kadına Yönelik Şiddetin Tarihi, Alternatif Politika Dergisi, İstanbul.
- Asım, S. (1989). Osmanlı'da Kadınlığın Durumu, Arba Yayınları, İstanbul.
- Aslan, D. (1998). Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet ve İstanbul Kadın Misafirhanesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydınör, F. (2006). Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Bahadır, İ. (2005). Alevi ve Sünni Tekkelerinde Kadın Dervişler, Su Yayınları, İstanbul.
- Bakırcı, F. (2013). Modern Türkiye'nin Oluşumunda Tanzimat Dönemi Kadın Gazeteci ve Yazarların Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Erzurum.
- Barın Akman, F. (Eylül 2017). Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını, Kopernik Kitap, İstanbul.
- Barkan, Ö. L. (1940). Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1278 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Berkes, N. (Ekim 2018). Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F. (2015). Tarihin Cinsiyeti, Metis Yayınları, İstanbul.
- Blanck, H. (2014). Bekâretin El Değmemiş Tarihi, İletişim yayınları, İstanbul.
- Caporal, B. (Şubat 1999). Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I (1919-1970), Eyüboğlu, E. (Çev.), Dizgi-Baskı-Yayımlayan: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Ankara.

Cebecioğlu, E. (1999). Bacıyan-ı Rum, Osmanlı Ansiklopedisi, c. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, p. 415-417.

CEDAW (United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) 85th Plenary Meeting, General Assembly A/RES/48/104, 20 December 1993.

Cihan, E.Z. (Mayıs 2017). Türk Kültür Ve Modernleşmesinde Kadın Ve Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Kırıkkale.

Cin, H. (1979). Eski ve Yeni Türk Hukukunda Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla İntikali, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Çakır, B. (2012). Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı Ve Britanya İmparatorluklarının Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Çakır, S. (Kasım 2013). Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul.

Çakır, S. – Gülbahar, H. (2000). Türkiye’de Kadın Hareketinin Yüz Yılı Kronolojisi, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul.

Çakır, S. (2015). 20. Yy Başlarında Osmanlı Sosyal, Ekonomik Hayatında Kadın Cemiyetleri; Osmanlı Müdafaa-İ Hukuk-U Nisvan Cemiyeti Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Çetin, Z. (2018). Osmanlı Ve Cumhuriyet Basınında Kadın Ve Kadına Yönelik Siyasal Bir Analiz (1850-2016),Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Programı, İzmir.

Çiçek, A. C. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c. 6, Sayı 9.

Doğan, İ. (1999). Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri, Osmanlı Ansiklopedisi (Toplum), c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, p. 371-396.

Doğan, S. (Ocak 2012). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Aydın Kadınlar Şair ve Yazarlar (1850-1950), Akademik Kitaplar, İstanbul.

Dulum, S. (2006). Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918), Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Eker Karadağ, Ş. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Dernekleri, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Çanakkale.

Faroqhi, S. (Eylül 2014). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, Kılıç, E. (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Gökalp, Z. (1990). Türkçülüğün Esasları, Haz: Kaplan, M. İkinci Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gökçe, Z.Y. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Kadın Kimliğinin Oluşumu: Kadın Yolu Dergisi'nde Kadının Temsili, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İletişim Bilimleri Dalı (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Gündüz, A. (Ekim 2012) Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi, The Jurnal of Academic Social Science, c. 5, Sayı 5, p. 129-148.

Güzel, M. Ş. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, c. 3-4, İletişim Yayınları, İstanbul.

Halim, İ. (1933). Yeni Türkiye'de Kadın, Ankara.

ICPD (International Conference on Population and Development) (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı), Programme of Action of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994.

İktisâdiyât Mecmûası, "Kadın İşçiler", Sayı 55, 10 Mayıs 1917, s. 7.

Kafesoğlu, İ. (2010). Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Kaptanoğlu, İ. Y. (2018). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Ceid Yayınları, Ankara.

Karakışla, Y. S. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda Savaş Yılları ve Çalışan Kadınlar-Kadınları Çalıştırma Cemiyeti (1916-1923), İletişim Yayınları, İstanbul.

Kavrayış, C.N. (b.y.y.). Türk Kadınının Sosyal ve Siyasal Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Sakarya.

Kazancı, D. (2010). Evliliklerinde Maruz Kaldıkları Şiddet Nedeniyle Kadın Sığınma Evlerinde Barınan Kadınların Kaygı ve Depresyon Düzeyleri, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koç, Ç.T. (2018). Modernleşme Sürecinde Batı'da ve Osmanlı Da Feminizm ve Kadın Dergileri (1869-1927), Gece Akademi, Kayseri.

Kongar, E. (2008). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kurnaz, Ş. (1991). Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.

Kurnaz, Ş. Osmanlı Aydınlarının Kadınlarla İlgili Düşünce ve Önerileri, Yeni Türkiye, 2000/32: p. 659-670.

Kurt, A. (2007). Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu, Osmanlı Ansiklopedisi (Toplum), c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, p. 434-449.

Kurt, A. (1999). Osmanlı Toplumunda Poligami, Osmanlı Ansiklopedisi (Toplum), c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, p. 397-406.

Mavili Aktaş, A. (Kasım-aralık-Ocak 2007-2008). Aile İçi Şiddet, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl 10, Sayı 43, Cantekin Matbaacılık, Ankara, 1. Baskı, p. 151-158.

Muhittin, N. (1931). Türk Kadını, İstanbul Nümune Matbaası, İstanbul.

Oktar, T. (1998). Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı: Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-İ Hayriyesi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

Os, N.V. (2001). Osmanlı Müslümanlarında Feminizm, Alkan, M.Ö. (ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, c. I., İletişim Yayınları, İstanbul.

Özbay, S. (2014). Hanımlar Âlemi Gazetesi'nin İnceleme Tasnif Ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kütahya.

Öztürk, S. (1999). Osmanlı Toplumunda Çok Evliliğin Yeri, Osmanlı Ansiklopedisi (Toplum), c.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, p. 407-411.

Öztürk, S. (2010). Birinci Dünya Savaşı Sonunda Türk Kadını ve Türk Kadını Dergisi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Parla, T. (1991). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, İletişim Yayınları, İstanbul.

Patient aggression in general hospital inpatient settings: A review of the literature. Mid-Western Area Health Service, Nursing Monography. Bathurst: Charles Sturt University, Australia, s. 3-11. Erişim:11 Aralık 2007.

Peköz, M. (2012). Küreselleşme ve Uluslararası Göç, Karakoyun Yayınları, İstanbul.

Sabah, "Kadınlarımızın Muharebeden İstifadeleri", 13 Teşrin-i evvel 1917, s. 3.

Sancar, S. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sertel, Y. (1996).Meşrutiyet Devrimi ve Kadın Sorunu, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, p. 23-36.

Somel, S. A. (2000). Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi, Kebikeç, Sayı 10, p. 223-238.

Sürücü, G. (2008). Osmanlı Kadın Dergilerinde Kadının Dünyası (1908–1914)-(Demet-Hanımlar Âlemi- Kadınlar Âlemi- Kadınlar Dünyası-Mesahin), Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı, Eskişehir.

Tekeli, Ş. (1992). Kadın, İletişim Yayınları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 5, Ankara, p. 1190-1204.

Tekin, S. Osmanlı'da Kadın Hapishaneleri, Ankara Üniversitesi Tarih ve Araştırma Dergisi, c. 29, Sayı 47, p. 83-102.

Tezesen, F.E. (2008). Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Değişen Toplumsal Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kütahya.

Toprak, Z. (2016). Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Toprak, Z. (2019). Türkiye'de Yeni Hayat-İnkılap ve Travma (1908-1928), Doğan Kitap, İstanbul.

Toprak, Z. (Mart 1988). Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti: Kadın Askerler ve Milli Aile, Tarih ve Toplum, c. 7, No. 51, p. 34-38.

Toprak, Z. Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan (ARSIULUSAL KADINLAR BİRLİĞİ KONGRESİNE (1923-1935), İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 2.

Toska, Z. (1999). İstanbul Hayalhanesinde Beliren Kadın Sımaları, Osmanlı Ansiklopedisi, c. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, p. 458-465.

Ülken, H.Z. (Mayıs 2013). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ülker, Ç. (2012). II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı (1908-1914), Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın.

Vatandaş, C. (2003). Aile ve Şiddet: Türkiye'de Eşler Arası Şiddet, Uyum Ajans, 1.Baskı, Ankara.

Velidedeoğlu, M. Göksel Dinler Kadına Nasıl Bakıyor, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, p. 41-53.

ÖZGEÇMİŞ

Gülüzar Doğan, 1991 yılında Adıyaman'da doğdu. 2009 yılında Adıyaman Lisesi'nden mezun oldu. Daha sonra Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden 2014 yılında mezun oldu. Aynı yıl Gaziantep Üniversitesi Tarih Bölümü Yakınçağ Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Gülüzar Doğan orta derecede İngilizce bilmektedir.

VITAE

Gülüzar Doğan was born in 1991 in Adıyaman. She graduated in 2009 from Adıyaman Gymnasium. After this she studied in the Department of History at the Faculty of Natural Sciences ABD Letters of the University Adıyaman in 2014. In the same year she started studying her masters in the Department of History at the University of Gaziantep. Gülüzar Doğan's knowledge of English language is intermedium.